

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Ieva MANAKOVĖ

KULTŪRINIO TURIZMO PLĖTRA UKMERGĖS RAJONE

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Ieva MANAKOVĖ

KULTŪRINIO TURIZMO PLĖTRA UKMERGĖS RAJONE

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)**

Magistro darbo autorius **Ieva MANAKOVĖ**
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas **doc.dr. Irina ŽALIENĖ**.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Ieva Manakovė. Kultūrinio turizmo plėtra Ukmergės rajone: vadybos magistro studijų baigiamasis darbas / vadovė doc. dr. Irina Žalienė; Šiaulių universitetas, Vadybos katedra. – Šiauliai, 2009. – 81 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe analizuojama kultūrinio turizmo plėtra Ukmergės rajone, tiriama Ukmergės rajono turizmo infrastruktūra, kultūriniai ištekliai, jų panaudojimo galimybės kultūrinio turizmo vystymui, atliekamas Ukmergės rajono ir miesto gyventojų tyrimas apie kultūrinių išteklių patrauklumą ir jų panaudojimą kultūriniam turizmui vystyti. Baigiamojo darbo tikslas: nustatyti ir išanalizuoti kultūrinio turizmo plėtros galimybes Ukmergės rajone. Tikslui pasiekti buvo suformuoti uždaviniai: išanalizuoti kultūrinio turizmo teorinę sampratą; išnagrinėti šiuolaikinės turizmo plėtros teorijas ir modelius; ištirti ir nustatyti kultūrinio turizmo vystymą (si) Lietuvoje; išanalizuoti Ukmergės rajono turistinę infrastruktūrą ir kultūros paveldo objektus; atlikti kultūrinio turizmo plėtros galimybių tyrimą ir įvertinti kultūrinio turizmo plėtros galimybes Ukmergės rajone ir atlikto tyrimo rezultatų pagrindu pateikti rekomendacijas kultūrinio turizmo plėtrai Ukmergės rajone.

Darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje analizuojami kultūrinio turizmo teoriniai aspektai, aptariant kultūros ir turizmo definicijas, nagrinėjami turizmo plėtros teorijos ir modeliai, kultūrinis turizmas ir kultūrinė aplinka. Antroje dalyje aptariama tyrimo metodika ir tyrimo organizavimas. Trečiojoje dalyje atliekama Ukmergės rajono turistinių ir kultūrinių išteklių analizė bei jų pritaikymas kultūrinio turizmo plėtrai rajone. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Ukmergės rajonas turi gausius kultūrinius išteklius, kultūros paveldą, kuriuos būtų galima pritaikyti kultūriniam turizmui vystyti Ukmergės rajone.

Ieva Manakovė. Cultural tourism development in Ukmergė district: Master of Management Studies Final work / doc manager. dr. Irina Žalienė; University, Department of Management. - Šiauliai, 2009. – 81 p.

SUMMARY

Master work examines the cultural tourism development in Ukmergė district. It examines the tourism infrastructure of Ukmergė district, cultural resources and their potential for cultural tourism development. The investigation of Ukmergė district and its population is carried out in this work. It is about an attraction of the cultural resources and their use for cultural tourism development.

The final goal of the work is to identify and analyze the opportunities of cultural tourism development in Ukmergė district.

The objectives are to analyse the theoretical concept of cultural tourism; to explore the theories and models of the modern tourism development; to investigate and determine the development of cultural tourism in Lithuania; to analyse a tourist infrastructure and the objects of the cultural heritage of Ukmergė area; to carry out the research about the facility of cultural tourism development and assess these facility in Ukmergė district; to make recommendations for cultural tourism development in Ukmergė area based on the survey's results.

The work consists of three parts. The first part analyses the theoretical aspects of cultural tourism, discussing the definitions of culture and tourism. The cultural development's theory and models, cultural tourism and cultural environment are studied in this part. The second part discusses the methodology and organization of the research. The analysis of tourist and cultural resources and their application for cultural tourism development in Ukmergė area are carried out in the third part of the work.

The research revealed that Ukmergė district has the numerous cultural resources and cultural heritage, which can be adopted to the development of cultural tourism in Ukmergė district.

TURINYS

ĮVADAS	8
1. KULTŪRINIO TURIZMO TEORINIAI ASPEKTAI	11
1.1. . Kultūros ir turizmo samprata	11
1.2. Šiuolaikinės turizmo plėtros teorijos ir modeliai	18
1.3. Kultūrinis turizmas ir kultūrinė aplinka	23
1.4. Kultūrinio turizmo plėtra	28
2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS	34
3. TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ	37
3.1. Lietuvos kultūrinio turizmo situacijos analizė	37
3.2. Ukmergės rajono charakteristika	42
3.2.1. Gamtinių išteklių apžvalga	44
3.2.2. Turizmo infrastruktūros išvystymas	46
3.2.3. Svetingumo paslaugų išvystymas	47
3.3. Kultūrinių išteklių analizė Ukmergės rajone ir jų pritaikymas kultūrinio turizmo plėtrai	50
3.4. Kultūrinio turizmo plėtros galimybių Ukmergės rajone tyrimo rezultatų analizė ir aptarimas	55
3.5. Kultūrinio turizmo plėtros kryptys Ukmergės rajone	69
IŠVADOS	72
LITERATŪRA	75
PRIEDAI	82
1 PRIEDAS Anketa	83
2 PRIEDAS Turizmo plėtros evoliucija pagal Miossec	86
3 PRIEDAS Ukmergės rajono savivaldybė. Ukmergės rajono žemėlapis	87
4 PRIEDAS Ukmergės miesto žemėlapis “Ukmergė” su maitinimo įstaigomis	88
5 PRIEDAS Lankstinukas „Deltuva. Ukmergės seniūnija“	89
6 PRIEDAS Lankstinukas „Pabaiskas. Ukmergės rajonas“	90
7 PRIEDAS Turistinis maršrutas: Ukmergė - Šventosios pakrantės -Vepriai -Deltuva –Ukmergė	91
8 PRIEDAS Ukmergės rajono senovės gyvenamosios ir laidojimo vietos	92
9 PRIEDAS Lankstukas “Pivonijos seniūnija. Ukmergės rajonas” Bierių senkapis, Obelių kapinynas, Bartkūnų piliakalnis	93

LENTELĖS

1 lentelė. Turizmo sampratų įvairovė	13
2 lentelė. Turizmo plėtros tikslai ir uždaviniai	28
3 lentelė. Kultūrinio turizmo poveikis atskiroms šalies ūkio šakoms	30
4 lentelė. Ukmergės rajono SSGG analizė kultūrinio turizmo plėtrai	43
5 lentelė. Ukmergės rajono gamtiniai išteklių, lyginant su kaimyniniais rajonais	44
6 lentelė. Draustiniai Ukmergės rajone	45
7 lentelė. Pagrindiniai kultūros ir architektūros paminklai Ukmergės rajone	50
8 lentelė. Ukmergės rajono dvarai	52
9 lentelė. Ukmergės rajono piliakalniai	53
10 lentelė. Demografiniai respondentų rodikliai	56
11 lentelė. Kultūros paveldo objektai, kuriuos reikia įtraukti į turistinius maršrutus	63
12 lentelė. Respondentams patraukliausi kultūros paveldo objektai Ukmergės rajone (respondentų skaičius)	64
13 lentelė. Ukmergės miesto kultūriniai objektai įtrauktini į kultūrinio turizmo maršrutus (respondentų skaičius).....	65
14 lentelė. Galimos kultūrinio turizmo vystymo kryptys, pritaikant rekreacinius išteklius.....	70

PAVEIKSLAI

1 pav. Sudėtinės kultūros dalys	12
2 pav. Turizmo sistemos struktūra	14
3 pav. Turizmo išteklių grupės	15
4 pav. Turizmo rūšių skirstymas pagal kai kuriuos kriterijus	15
5 pav. Turizmo rūšys pagal kelionės tikslą	16
6 pav. Plėtos apibrėžimų mokslinėje literatūroje pavyzdžiai	18
7 pav. Plėtos modelių grupės	19
8 pav. Turizmo plėtos (charakteristikos) pagal J.M. Lopa ir R.F. Marecki (1999)	20
9 pav. Turizmo plėtos (lankytinos vietos) ciklinis modelis, pagal R. Butler (1980).....	21
10 pav. Kultūrinio turizmo svarba	24
11 pav. Populiariausios kultūrinio turizmo sritys	25
12 pav. Kultūrinio turizmo naudingumo ir efektyvumo siekimo žingsniai	26
13 pav. Kultūros paveldo vertybių skirstymas	27
14 pav. Trimatis kultūrinio turizmo modelis	31
15 pav. Lietuvos kultūros paminklų grupės	38
16 pav. Veiksniai skatinantys Lietuvos kultūrinio turizmo plėtrą	41
17 pav. Pagrindiniai Ukmergės rajono turistiniai ištekliai	42
18 pav. Ukmergės rajono kultūriniai renginiai	46
19 pav. Apgyvadinimo paslaugas teikiančios įstaigos Ukmergės rajone	48
20 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (%).....	56
21 pav. Respondentų pomėgio keliauti po Lietuvą, skirstinys (%).....	57
22 pav. Kelionių turistiniais (pažintiniais) tikslais populiarumas respondentų atsakymuose (%).....	57
23 pav. Respondentų nuomonių apie keliavimą pasiskirstymas.....	58
24 pav. Kultūrinio turizmo populiarumas respondentų tarpe (%)	58
25 pav. Praktikuojamų kultūrinio turizmo formų skirstinys (%).....	59
26 pav. Respondentų nuomonių dėl keliavimo po Ukmergės rajoną pasiskirstymas. (%)	60
27 pav. Kelionių po Ukmergės rajoną pagal sudarytus turistinius maršrutus skirstinys (%)	60
28 pav. Skiriamos pinigų sumos, keliaujant po Ukmergės rajoną, skirstinys (%).....	61
29 pav. Respondentų pasirinktų kultūrinių objektų, keliaujant po Ukmergės rajoną, skirstinys	61
30 pav. Kultūrinių išteklių vertinimas Ukmergės rajone.....	62
31 pav. Muziejų, įtrauktinų į turistinius maršrutus, skirstinys	66
32 pav. Dvarų, įtrauktinų į turistinius maršrutus Ukmergės rajone, skirstinys.....	67
33 pav. Į turistinius maršrutus Ukmergės rajone įtrauktini piliakalniai	67
34 pav. Prielaidos kultūrinių išteklių pritaikymui kultūrinio turizmo plėtrai	68
35 pav. Respondentų dalyvavimo kultūriniuose renginiuose skirstinys (%)	69

ĮVADAS

Pasaulinės turizmo organizacijos (PTO, 2006) teigimu, kultūrinis turizmas užima penktadalį visos naujojo turizmo rinkos. XXI a. Kultūros poreikių tenkinimas tampa ne tik sudėtine atostogų dalimi, bet ir pagrindine keliavimo priežastimi. Kultūrinis turizmas yra veiksmingiausias būdas siekiant plėtoti šalies ar atskiro regiono socialinę, ekonominę ir visuomeninę gerovę bei padeda išlaikyti tradicijų, papročių, vertybių unikalumą ir išskirtinumą. Turizmas Lietuvoje yra viena iš prioritetinių ūkio šakų, kuriai pastaruoju metu skiriamas vis didesnis dėmesys. Užsienyje Lietuva jau ne vienerius metus yra įvardijama, kaip potenciali turizmo šalis. Šalis turinti didelį ir patrauklų kultūrinio ir gamtos turizmo potencialą, kuris nėra naudojamas efektyviai.

Valstybinio turizmo departamento parengtoje 2003-2006 m. Lietuvos turizmo plėtros programoje teigiama jog užsienio turistus labiausiai vilioja Lietuvos gamta ir kultūra. Trečdalis užsienio turistų į Lietuvą atvyksta ne tik praleisti atostogų bei ir susipažinti su šalies kultūros paveldu. Kultūrinio turizmo produktų plėtra ir pasiūla jau yra suformavusi kultūrinio turizmo centrus (Vilnius, Kaunas, Trakai, Klaipėda, Palanga ir Neringa). Tačiau dar yra daug turistinių požiūriu patrauklių vietų, kuriose turizmas vystomas nepakankamai, todėl naujų kultūrinio turizmo centrų ir produktų kūrimas turi dideles perspektyvas, kultūros paveldo objektus parengiant turistų lankymui ar pritaikant juos turizmo infrastruktūrai. (2003).

Darbo naudingumas:

Dėl gerų gamtos sąlygų, vaizdingo kraštovaizdžio, išplėto saugomų teritorijų tinklo, įdomių kultūros ir istorijos paminklų atvykstamojo ir vietinio turizmo galimybės Lietuvoje yra vertinamos itin palankiai. Turizmo departamento duomenimis, kasmet atvyksta vis daugiau turistų iš kitų valstybių, gausėja kultūros objektais besidominčių Lietuvos žmonių, rengiamos įvairios kultūrinės pažintinės kelionės moksleiviams, kolektyvams. Tačiau didesniai turistų srautui pritraukti ir aptarnauti bei gauti iš šio kultūrinio turizmo daugiau pajamų, trūksta sutvarkytų ir turistų lankymui paruoštų kultūros paveldo objektų, paslaugų, metodinės medžiagos, net ir pačios informacijos apie konkretaus rajono lankomus kultūrinius išteklius. Turizmo sektorius Ukmergės rajone taip pat turi didelį plėtros potencialą, tačiau kol kas jo plėtrą riboja tai, kad turizmo paslaugų kokybė netenkina nei Lietuvos, nei užsienio lankytojų bei turistų poreikių, kultūros paveldo objektai nėra pritaikyti turistų lankymui. Siekiant sėkmingos turizmo sektoriaus plėtros būtina gerinti Ukmergės, kaip turistinio regiono įvaizdį, aktyviai naudoti rinkodaros priemones, pritaikyti kultūros paveldo objektus turizmo reikmėms, gerinti turizmo infrastruktūrą.

Praktinis naudingumas – šis darbas gali būti priemonė skatinti kultūrinį turizmą Ukmergės rajone. Darbas naudingas ir panaudojant jį ilgalaikei kultūrinio turizmo plėtrai Ukmergės rajone,

užtikrinant rajono ekonominę, socialinę ir kultūrinę vystymąsi, panaudojant ir išsaugojant esančius kultūrinius pažintinius objektus ir juos pritaikant kultūrinio turizmo reikmėms.

Siekiant nustatyti kultūrinio turizmo plėtros galimybes Ukmergės rajone, darbe analizuojama Ukmergės rajono kultūrinio turizmo plėtrai tinkanti turizmo infrastruktūra, kultūriniai ištekliai, jų panaudojimo galimybės kultūrinio turizmo vystymui, kultūrinių objektų įtraukimas į turizmo maršrutus.

Kultūrinio turizmo vystymosi tendencijas, pagrindines charakteristikas, privalumus ir trūkumus yra analizavę ne vienas užsienio ir Lietuvos autoriai, tokie kaip L.Cabrini (2003) pavadinimas, J.Akama ir P.Sterry (2000), G.Indriūnas (2006), L.Meškelevičienė (2000), P.Grecevičius, A.Armaitienė ir kt. (2002) ir kt., tačiau kultūrinis turizmas ir jo plėtra Lietuvoje yra mažai analizuota.

Darbo tikslas: nustatyti ir išanalizuoti kultūrinio turizmo plėtros galimybes Ukmergės rajone.

Darbo objektas: kultūrinio turizmo plėtros galimybės Ukmergės rajone.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti kultūrinio turizmo teorinę sampratą.
2. Išnagrinėti šiuolaikinės turizmo plėtros teorijas ir modelius.
3. Ištirti ir nustatyti kultūrinio turizmo vystymą (si) Lietuvoje.
4. Išanalizuoti Ukmergės rajono turistinę infrastruktūrą ir kultūros paveldo objektus.
5. Atlikti kultūrinio turizmo plėtros galimybių tyrimą ir įvertinti kultūrinio turizmo plėtros galimybes Ukmergės rajone.
6. Atlikto tyrimo rezultatų pagrindu pateikti rekomendacijas kultūrinio turizmo plėtrai Ukmergės rajone;

Hipotezė: Ukmergės rajonas, turi gausius kultūrinius išteklius, didelį kultūros paveldą, patrauklią gamtinę aplinką, todėl panaudojant šiuos išteklius, galima būtų vystyti kultūrinį turizmą Ukmergės rajone.

Problema: Ukmergės rajono kultūriniai ištekliai nepakankamai naudojami skatinant ir plėtojant kultūrinį turizmą tiek vietos, tiek visos Lietuvos matu.

Darbo metodai:

- mokslinės literatūros analizė;
- analizės ir sintezės metodai padėjo suskaidyti ir identifikuoti kultūrinio turizmo sampratos požymius, išskirti kultūrinio turizmo sritis, o vėliau šiuos elementus sujungti į vientisą visumą suteikiant analizuojamiems reiškiniams naują kokybę.
- sisteminimo ir apdoravimo metodai padėjo susisteminti visą turimą medžiagą, ją apdoroti ir pritaikyti darbo rašymui;

- stebėjimo metodas leido realiai įvertinti kultūrinių išteklių situaciją ir jų pritaikomumą kultūriniam turizmui plėtoti Ukmergės rajone; t.y. objektų apvažinėjimas ir jų apžiūrėjimas.
- indukcinis ir dedukcinis metodai buvo panaudoti analizuojant ir objektyviai vertinant informaciją apie kultūrinius išteklius Ukmergės rajone;
- empirinis tyrimas, (anketinės apklausos metodas) tyrimo pagalba buvo tirta kultūrinio turizmo plėtros galimybės Ukmergės rajone;
- apibendrinimo metodas padėjo identifikuoti kultūrinio turizmo plėtros galimybes Ukmergės rajone, vystymosi dėsningumus, įvertinti esamą dabartinę situaciją;

Tyrimo konceptualusis pagrindimas. Teorinėje darbo dalyje analizuojami įvairių užsienio ir Lietuvos autorių moksliniai darbai turizmo bei turizmo plėtros tema, turizmo plėtros teorijos ir modeliai. Užsienio autoriai, kurių teorijos, modeliai, pateiktos definicijos analizuojami darbe yra – R.Bendix (1989), F.Berkes, C.Folke (1994), R.W.Butler (1980), L.Cabrini (2003), Ch.Cooper, J.Fletcher, D.Gilbert, S.Wanhill (1993), J.Craik (1997), J.Miossec (1976), K.Meethan (2001), P.Keller (2007), J.M. LOopa, R.F. Marecki (1999), R.Noranha (1976) ir kt. Iš Lietuvos autorių darbe cituojami: A.Armaitienė, P.Grecevičius, I.Vainienė (1999), R.Čiegis (2002), R.Hopenienė, A.Kamičaitytė (2004), G.Indriūnas (2006), I.Janulienė, I.Žalienenė, L.Žalys (2004, 2006), A.R.Ligeikienė (2003), A.Skerstokienė (2002), M.Užpelkis (2007) ir kt. Darbe remtasi ir vietiniais bei tarptautiniais teisiniais dokumentais: Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas (1998), Lietuvos nacionalinė turizmo plėtros programa (2007), Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija (2002), The Hague declaration on tourism, Pasaulinė kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija (2006) ir kt.

Darbo struktūra: darbą sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje analizuojama kultūrinio turizmo teoriniai aspektai. Šioje dalyje analizuojama kultūros ir turizmo samprata, aptariami šiuolaikinės turizmo plėtros teorijos ir modeliai, kultūrinis turizmas ir kultūrinė aplinka, pateikiama kultūrinio turizmo plėtra. Antroje dalyje aptariama tyrimo metodika ir tyrimo organizavimas. Trečioji dalis yra tiriamoji analitinė dalis. Šioje dalyje nagrinėjama bendra Lietuvos kultūrinio turizmo situacijos analizė, atliekama Ukmergės rajono turistinių ir kultūrinių išteklių analizė bei jų pritaikymas kultūrinio turizmo plėtrai rajone. Atliekamas kultūrinio turizmo plėtros galimybių tyrimas Ukmergės rajone, apibendrinami anketinės apklausos duomenys. Darbo apimtis – 81 puslapis, jame yra 35 paveikslai, 14 lentelių, 9 priedai. Literatūros sąrašą sudaro 99 šaltiniai.

1. KULTŪRINIO TURIZMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Kultūros ir turizmo samprata

Turizmas negali egzistuoti be kultūros, kadangi noras pažinti kultūrą yra vienas esminių žmonių kelionių stimulų (Pasaulio paveldas – Jaunimo rankose, 2005).

Kultūra yra suvokiama ne vienu aspektu. Jos apibrėžimų yra labai daug, tačiau jie visi reiškia tą patį: kultūra suprantama kaip visa tai, ką amžių eigoje sukūrė žmogus. Kasdienėje kalboje kultūra apibūdinama labai primityviai – viskas, kas susiję su menu, yra laikoma kultūra (Liubinienė, 2002). Tuo tarpu kultūros tyrinėtojai, kultūrą apibrėžia sekančiai:

Tarptautinių žodžių žodyne (1985) pateikiama keletas kultūros sąvokų. Kultūra – tai žmogaus ir visuomenės veiklos produktai, jos formos ir sistemos, kurių funkcionavimas leidžia kurti, panaudoti ir perteikti materialines ir dvasines vertybes. Kultūra – tai tobulumo ir laipsnis, pasiektas kurioje nors mokslo ar veiklos srityje; išprusimas. Naujajame tarptautinių žodžių žodyne (2004) kultūra apibūdinama kaip visuma įsisąmonintų vertybių ir specifinių elgesio normų, kurios padeda formuoti tam tikrą visuomenės narių elgesį. Kultūra – tai žmogaus bei visuomenės veiklos produktai, jos formos ir sistemos, kurių funkcionavimas leidžia kurti, panaudoti ir perteikti materialines ir dvasines vertybes, normas ir elgesį (Vainienė, 2001).

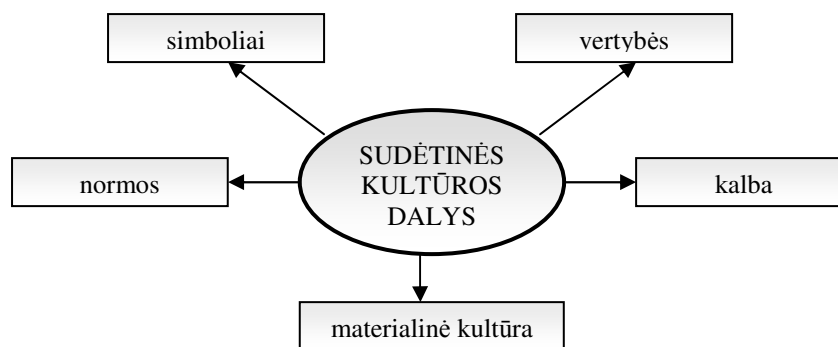
Kultūra – tai tam tikrą išsivystymo lygį ir sukauptus sugebėjimus atspindintis visuminis gyvenimo ir veiklos būdas (Lewis, 2002). Kultūra – tai įsisąmonintų specifinių normų, kurios pagrįstos socialinėmis nuostatomis, vertybėmis ir įsitikinimais, visuma (Vijeikis, Vijeikienė, 2003).

Kaip pastebi V.Laučius (2007), kultūros sąvoka apima ne vieną skirtingą dalyką: menus, kūrybą, papročius ir tradicijas, „aukštąją“ ir „liaudies“ kultūrą, tautinius ypatumus ir netgi elgesį. Anot R.D.Lewis (2002), kultūrą sudaro visa tai, kas sukurta žmogaus ir kas yra žmogaus gyvenimo būdo dalis.

Mokslinėje literatūroje pažymima (Lewis, 2002; Laučius, 2007, Liubinienė, 2002 ir kt.), kad kultūrą sudaro:

- visos materialinės gėrybės, kurias sukuria žmogus;
- santykiai tarp žmonių, kuriuos sukuria žmogus;
- dvasinės vertybės (mokslas, menas, moralė, religija), kurias sukuria žmogus;
- žmogaus gyvenimo būdas (papročiai, nuostatos, normos, tradicijos ir kt.);
- civilizacija arba visų žmonių sukurtamų gėrybių ir vertybių panaudojimo būdas.

Sudėtinės kultūros dalys pateikiamos 1 pav. (Matulionis, 2002).

1 pav. Sudėtinės kultūros dalys

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis A.V. Matulionis „Sociologija“ (2002)

Simboliai, anot, A.V. Matulionio (2002) – visa tai, kas turi ypatingą reikšmę, o simbolių reikšmės – tai kiekvienos kultūros pagrindas. Vertybės yra suprantamos kaip standartai, pagal kuriuos kultūros proceso dalyviai skiria gėrį nuo blogio. Jas, pirmiausia, formuoja šeima, mokykla, religija ir kiti institutai. Kaip pažymi A.V. Matulionis – vertybės priklauso nuo pačios visuomenės. Kalba – tai kultūrinio palikimo užkoduota forma, nes kultūros palikimo perdavimo ateities kartoms yra laikoma viena svarbiausių kalbos funkcijų. Kaip pažymi V. Liubiniene (2002), tik padedant kalbai, žmogus sugeba įsisąmoninti amžiaus sukauptas žinias. Normos – tai taisyklės, kuriomis visuomenė vadovaujasi bendraudami su visuomenės nariais. Normos – tai priemonės, kurios gali užtikrinti žmonių santykių saugumą ir teisingumą (Matulionis, 2002). Autoriaus teigimu, materialinė kultūra ne tik atspindi kultūros vertybes, bet taip pat ir technologijas, kurios yra kultūros realizavimo materialinėje aplinkoje pagrindinis būdas.

Kultūra, kaip teigia rusų mokslininkas A. Квартальнов (2003), yra pagrindas, norint susipažinti su kitų šalių kultūra, tradicijomis. Kultūra – tai kiekvienos valstybės išsivystymas, nepriklausomybės stiprinimas.

Prieš pradėdant analizuoti kultūrinį turizmą, būtina išsiaiškinti ir pačio turizmo sampratą. Turizmas – vienas populiariausių verslų pasaulyje, sukuriantis apie 130 mln. darbo vietų, sudarantis 15 % užsienio prekybos balanso (Ligeikienė, 2003). Turizmas – tai viena efektyviausių žmogaus rekreacinių poreikių tenkinimo priemonių, kiekvienos šalies įvaizdis, paslaugų sferos plėtojimo, geresnio šalies infrastruktūros naudojimo, naujų darbo vietų kūrimo pagrindas. Turizmas – viena perspektyviausių ir stambiausių ekonomikos sričių pasaulyje. Tai procesas, kuriam būdinga:

- kelionės, kurių metu susipažįstama su kitų šalių ar vietovių kultūra, architektūra ir pan.
- žmonių poveikis gamtinei, kultūrinei, socialinei ir ekonominei aplinka, ekologiškai būklei;
- tai verslas, darbo ir pajamų šaltinis, krašto ekonominės gerovės palaikymo galimybė;

- rekreacinės veiklos, o kartu ir žmogau gyvenamosios veiklos sudedamoji dalis; keliaujant atgaunamos jėgos, sportuojama, pramogaujama, bendraujama (P. Grecevičius, A. Armaitienė ir kt. 2002).

Turizmas kildinamas iš prancūzų kalbos žodžio *tour* ir *tourne*, kuris reiškia išskylą, išvyką iš savo gyvenamosios vietos ribų ir grįžimą į nuolatinę savo vietą (Grecevičius, Armaitienė ir kt. 2002). Turizmo apibrėžimų yra pateikiama daug ir jie yra gana įvairūs. Daug įvairių turizmo apibrėžimų pateikiama mokslinėje literatūroje, tarptautiniuose ir nacionaliniuose turizmo dokumentuose. Turizmo sampratų įvairovė pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė

Turizmo sampratų įvairovė

Turizmo apibrėžimas	Dokumentas / šaltinis
Turizmas – tai visos kelionių, ekskursijų rūšys, kai asmuo palieka savo darbo ir gyvenimo vietą ilgiau nei vieną parą ir trumpiau nei 12 mėnesių, ir kai išvykos tikslas nėra samdoma, apmokama veikla.	Pasaulinės Turizmo Organizacijos (PTO) pateiktas turizmo apibrėžimas (World Tourism Organization, http://www.world-tourism.org).
Turizmas – tai veikla, turinti svarbią reikšmę tautų gyvenimui, nes tiesiogiai lemia socialinę, kultūrinę, švietimo bei ekonominę šalių gyvenimo sferas ir jų tarptautinius santykius.	Pasaulio turizmo deklaracija (priimta 1980 m. Maniloje)
Turizmas – tai laisvas žmonių judėjimas už jų nuolatinės gyvenamosios ir darbo vietos, taip pat paslaugų sfera, sukurta tenkinti poreikius, iškilusius šio judėjimo metu	Hagos turizmo deklaracija (1989 m.),
Turizmas – tai veikla asmenų, kurie keliauja po vietoves, esančias už jiems įprastos aplinkos ribų, ne ilgiau vienerių metų poilsio, verslo ir kitais tikslais	JTO statistikos komisija (priimtas 1993 m.)
Turizmas – tikslinga žmonių veikla, susijusi su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ribų ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla nėra mokymas ar mokamas darbas lankomoje vietoje	Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymas (priimtas 1998 m.) (Valstybės žinios, 1998, Nr. 32 – 852)
Turizmas apima visas kelionių, atostogų, ekskursijų rūšis, kada žmogus palieka savo nuolatinę gyvenamąją vietą ilgiau nei vieną parą ir trumpiau nei dvylika mėnesių, o kelionės tikslas nėra samdoma veikla	Lietuvos Nacionalinė turizmo plėtros programa (Valstybės žinios, 2007, Nr. 97 – 3939)
Turizmas – santykių, ryšių ir reiškinių visuma, lydinti žmogų kelionėje ir būnant tose vietose, kuriose nėra nuolatinės jo gyvenamosios vietos ir nesusijusios su darbo veikla.	I. Žalienė, A. Sabaliauskienė, 2002 Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida

Šaltinis: sudaryta autorės.

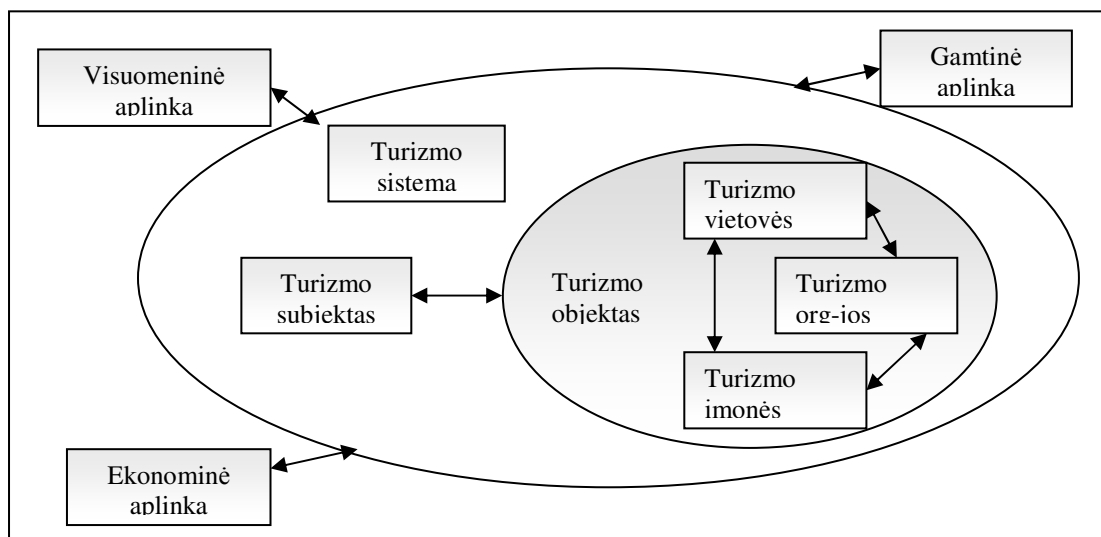
Turizmas pasauliniu mastu apibrėžiamas jau senai, ir jo apibrėžimų yra daug, tačiau Lietuvoje turizmo apibrėžimas pirmą kartą paminėtas *Lietuvos Respublikos Turizmo įstatyme*, kuris priimtas tik 1998 m. Be *LR Turizmo įstatymo*, Lietuvoje turizmo sampratą apibrėžia *Lietuvos Nacionalinė turizmo plėtros programa* (žiūrėti 1 lentelę). Šiuo metu tikslinga vartoti Pasaulinės Turizmo Organizacijos (PTO) pasiūlytą apibrėžimą.

Rašant šį darbą, vadovaujamasi PTO turizmo apibrėžimu, kuris pateiktas 1 lentelėje.

Turizmas, kaip ūkio šaka, susideda iš transporto, maitinimo, apgyvendinimo, ir pramogų. Nuo kitų pramonės šakų jis skiriasi tuo, kad keliauja ne tik produktas, bet ir vartotojas (turistas)

(Armaitienė ir kt., 1999). Turizmo produktas yra specifinis, jis neturi materialaus pagrindo. Tai ne prekė, o paslauga, ne fizinis daiktas, bet neapčiuopiamas patyrimas. Turizmo produkto negalima kaupti, todėl jis yra suvartojamas jo kūrimo metu.

Turizmo sistema susikūrė ir egzistuoja visuomeninės, ekonominės ir gamtinės sistemų aplinkoje. Jos santykinį savarankiškumą apsprendžia tarpusavio ryšiai su šiomis sistemomis (2 pav.).

2 pav. Turizmo sistemos struktūra

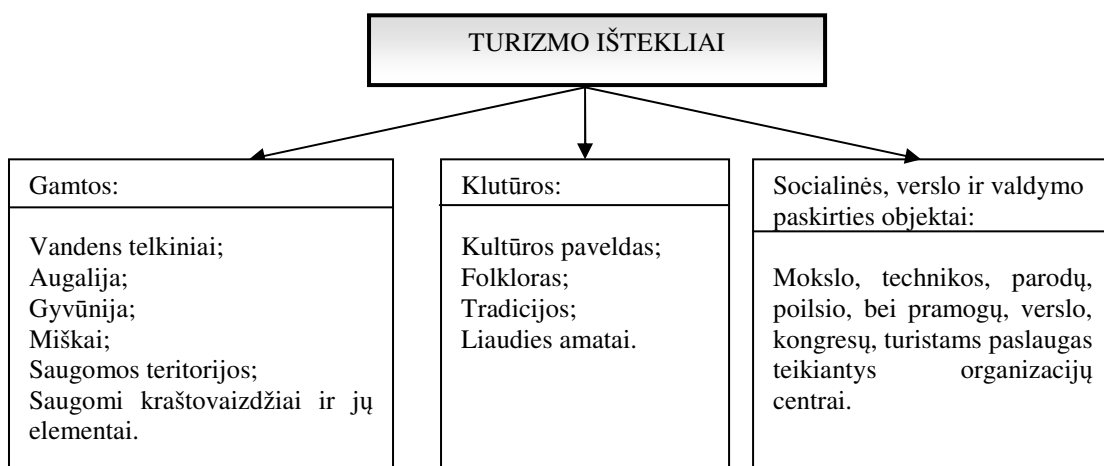
Šaltinis: Дурович А., Кабушкин Н (2003). Организация туризма. 632 p.

Kaip matyti iš paveikslo, būdami susiję, turizmo objekto elementai (turizmo vietovių išteklių, turizmo įmonių ir organizacijų) gamina ir teikia turizmo subjektui (turistams) specialiai sukoordinuotą turizmo paslaugų kompleksą, kuris realizuojamas rinkoje kaip savarankiškas turizmo produktas. Tačiau tiek turizmo objektas ir subjektas veikia visuomeninę, gamtinę bei ekonominę aplinkas, tiek šios aplinkos stipriai įtakoja objektą ir subjektą.

Turizmo produktą sudaro keliautojams teikiamų paslaugų ir prekių visuma (Damulienė, 1995). Jį sudaro :

- gamtos išteklių, kultūros, architektūros ir istorijos įžymybės, technologinės priemonės, kurios gali sudominti turistą ir paskatinti jį keliauti;
- įranga, kuri pati savaime nėra kelionės motyvas, tačiau be jos iškyla daugybė galimos kelionės keblumų. Čia priskirtinos turistų apgyvendinimo, maitinimo įmonės, sporto ir poilsio inventoriai ir kt.;
- transporto priemonės.

Vienas svarbiausių turizmo sistemos elementų, nuo kurio priklauso turizmo plėtros galimybės yra turizmo išteklių. Tyrinėtojos A. Rimkevičienė ir J. Krumplytė (2004) išskiria tris turistinių išteklių grupes, kurios pateiktos žemiau esančiame paveiksle (žr. 3 pav.).

3 pav. Turizmo išteklių grupės

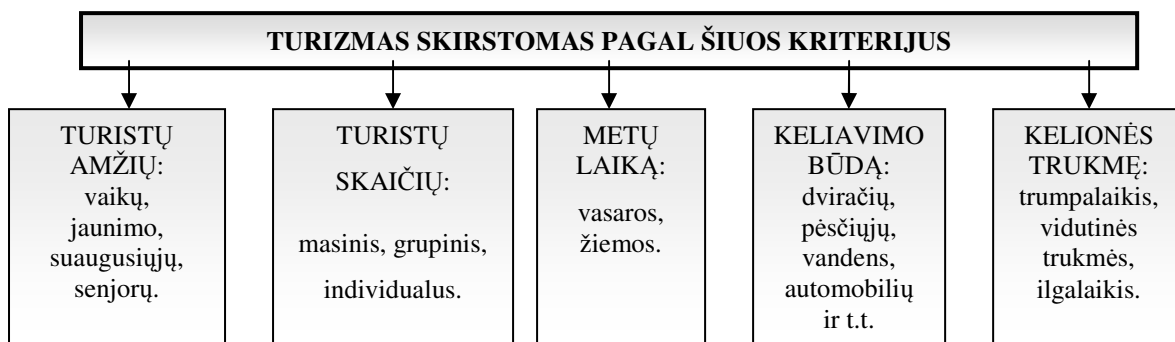
Šaltinis : sudarytas darbo autorės, remiantis: Rimkevičienė, A., Krumplytė, J. (2004).

Turizmas sisteminiu požiūriu veikia kaip ekonominė sistema, kuri turi atitinkamus vidinius (tarp atskirų sistemos elementų) ir išorinius (tarp turizmo sistemos ir kitų šalies ūkinių sistemų) ryšius (Grecevičius, Armaitienė ir kt. 2002). Turizmas sudarytas iš turizmo subjekto ir turizmo objekto. Turizmo objektas – tai turizmo paslaugų sistema, kuri turi atitinkamo turizmo produkto išraišką. Turizmo subjektas suprantamas kaip rekreacijos ir turizmo paslaugų vartotojas, t.y. turistai, keliautojai, lankytojai.

Pagal Lietuvos Respublikos turizmo įstatymą (1998), Lietuvoje prie turizmo paslaugų priskiriama:

- 1) kelionės organizavimo paslaugos;
- 2) turizmo informacijos paslaugos;
- 3) apgyvendinimo paslaugos;
- 4) vežimo, maitinimo, pramogų ir kitos turizmo paslaugos.

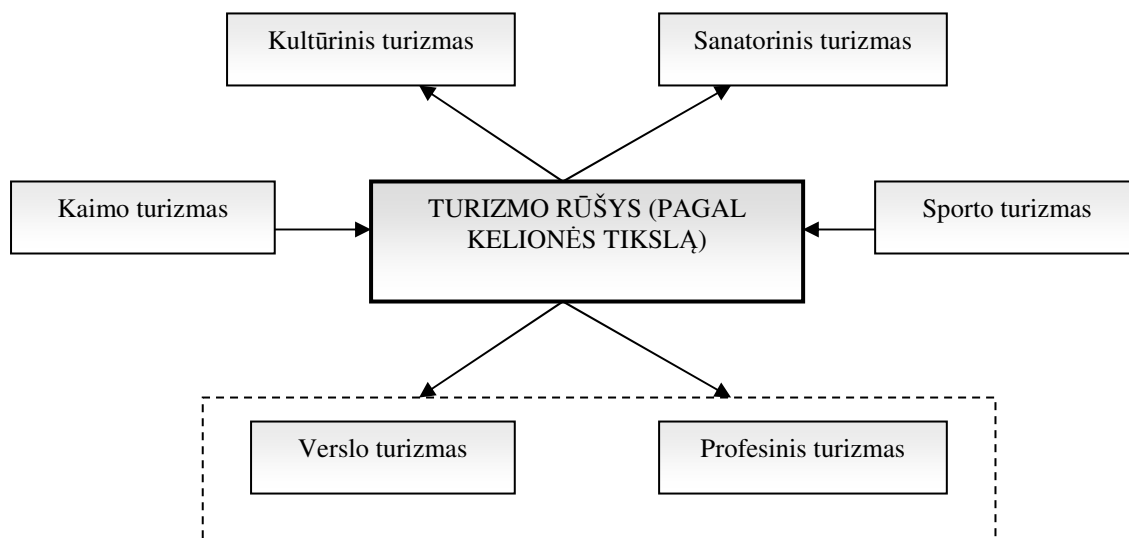
Turizmo skirstymo kriterijų yra labai daug, ir kiekvienas iš jų turi organizavimo, aplinkos ar veiklos skirtumą. Kai kurie turizmo klasifikavimo skirstymo kriterijai pateikti 4 paveiksle.

4 pav. Turizmo rūšių skirstymas pagal kai kuriuos kriterijus

Šaltinis: sudaryta autorės

Priklausomai nuo kelionės tikslo, išskiriamos tokios skirtingos turizmo rūšys (žr. 5 pav.).

5 pav. Turizmo rūšys pagal kelionės tikslą

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis P.Grecevičius, A. Armaitienė ir kt. (2002).

Kultūrinis pažintinis turizmas - kai keliaujama pažinimo tikslu, norint susipažinti su kultūrinėmis, istorinėmis savo ar kitos šalies vertybėmis.

Sanatorinis turizmas - kai keliaujama norint sustiprinti sveikatą ir pasigdyti. Tokio turizmo pagrindas yra ne pasyvus poilsis, bet kokia nors aktyvi fizinė veikla: vaikščiojimas, maudymasis ir plaukiojimas, mankšta ir pan. Kurortai pasirenkami pagal juose dominuojančias veiklos rūšis (vandens ar jūrų veikla, kalnų slidinėjimas, gydymasis ir pan.), klimatą, atstumą.

Verslo turizmas - tai verslo kelionės. Tai kelionės verslo reikalais, kurios yra susijusios su komerciniu turizmu (Grecevičius, Armaitienė ir kt., 2002).

Profesinis turizmas - tai kelionės profesiniais interesais. Verslo ir profesinis turizmas dažnai sujungiami į vieną rūšį.

Sportinis turizmas - tai kelionės dalyvauti sporto varžybose. Šiuo tikslu keliauja sporto komandos, "sirgalių" klubai, pavieniai asmenys.

Kaimo turizmas - tai kelionė į kaimo vietovę, norint pailsėti gamtoje, maitintis natūraliu, šviežiu maistu, bei užsiimti tai aplinkai būdinga veikla. Nuo kitų turizmo rūšių jis skiriasi aplinka ir tuo, kad stengiamasi išvengti daugelio miesto gyvenimui būdingų nepatogumų- žmonių minios, triukšmo, užteršto oro, skubos, konservuoto ir apdoroto maisto, hipodinamijos (per mažo judėjimo). Pagrindinis šio turizmo bruožas, kad miesto aplinka su jai būdingu gyvenimo būdu pakeičiama į kitokią - kaimo aplinką.

Turizmo produktas susideda iš trijų dalių: kelionės, turistinių ekskursinių paslaugų, prekių. Patekęs (ar pasiūlytas) į rinką, jis įgauna turistinės pasiūlos išraišką ir turi atitikti turistų poreikius ne tik

savo visuma, bet ir atskirais komponentais. Paslaugos ir prekės turi būti suderintos su siūlomo turistinio maršruto tikslais.

Turistinė paslauga gali būti nupirka ir naudojama tik jos sukūrimo vietoje, pvz., muziejaus aplankymas. Tuo tarpu turizmo produktas gali būti įsigytas nuolatinėje gyvenamojoje vietoje, o naudojamas jo pagaminimo vietoje.

Turistas – tai asmuo, kuris pažintiniais, profesiniais dalykiniais, etniniais, kultūriniais, rekreaciniais, religiniais ar specialaus intereso tikslais keliauja po šalį, ar kitas šalis ir apsistoja bent vienai nakvynei (bet neilgiau kaip metams) už savo gyvenamosios vietos ribų ir jo kelionės tikslas nėra samdomoji veikla, apmokoma lankomoje vietoje, ar mokymasis (Turizmo įstatymas, 1998).

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą vis svarbesnis tampa Lietuvos vaidmuo ne tik Europoje, bet ir kitose užsienio šalyse. Užsienio rinkų pritraukimas skatina šalies ekonomikos augimą, naujų darbo vietų kūrimą bei turizmo konkurencingumo didinimą. I. Janulienės, I. Žalienės ir L. Žalio (2004) nuomone, norint pritraukti užsienio rinkas dėmesį Lietuvos turizmu, reikia formuoti ne tik Lietuvos turizmo, bet ir kaimo turizmo įvaizdį. Turizmas, kaip pasaulinė industrija šiandieną galutinai įgavo savo tolesnio vystymosi „trimatį pagrindą“ („triple bottom line“), suteikianti jam ekonominę, ekologinę ir socialinę atsakomybę (Vasiljevas, 2004).

Daugelyje šalių turizmo veikla vis dar siekia tik regionų ekonomikos aktyvinimo, pritraukiant kuo didesnius turistų srautus, plėtojant turistų aptarnavimo sistemą bei pašalinant administracinius apribojimus, varžančius masinį turistų judėjimą. Dėl turistinių vietovių bei atskirų organizacijų koncentracijos, formuojasi masiškai lankomi turistiniai centrai (Hopenienė ir kt., 2004).

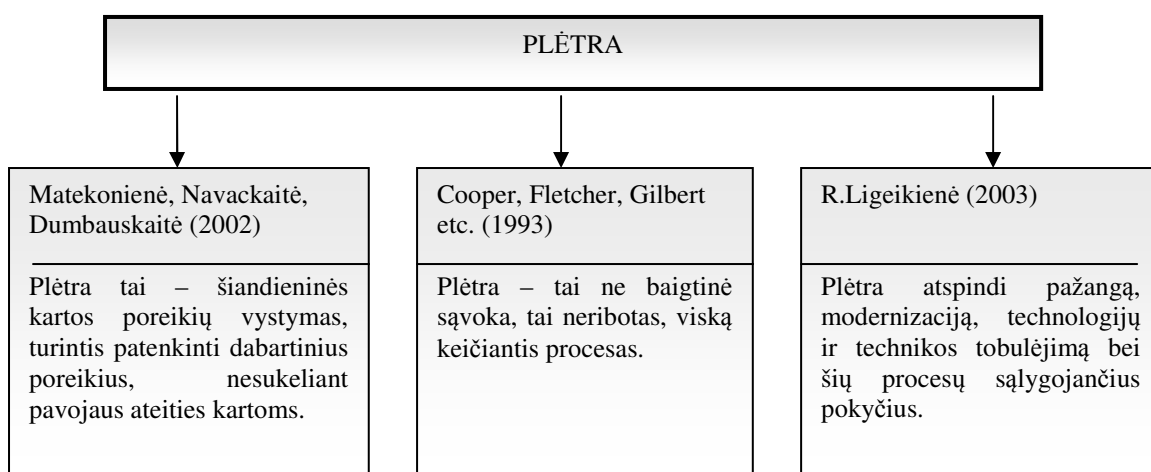
Turizmas yra nacionalinis ir tarptautinis reiškinys, kurį galima nagrinėti socialiniu, ekonominiu, ekologiniu, politiniu bei technologiniu požiūriu. Vyraujant socialiniam ir ekonominiam aspektui, turizmas apibūdinamas kaip kelionės, kurių metu aplankomos šalys, įdomios vietos, bei kaip aktyvus poilsis arba sporto šaka, be to, ir kaip verslas arba užsiėmimas, aprūpinantis turistus įvairiomis paslaugomis bei prekėmis. Turizmas turi ir kultūrinę reikšmę, nes keliaudami žmonės susipažįsta su kitų tautų kultūra, tradicijomis, papročiais, gyvenimo būdu ir lygiu. Šiuo metu užsienio turizmo rinkose populiariausi yra Lietuvos kultūrinio turizmo produktai. Apie trečdalis užsienio turistų atvyksta į Lietuvą praleisti atostogų ir susipažinti su šalies kultūriniu paveldu. PTO prognozuoja kultūrinio ir ekoturizmo plėtrą visame pasaulyje: 2020 m. kultūrinis turizmas turėtų išaugti 10-15 proc. Galima tikėtis, kad susidomėjimas kultūriniu turizmu didės ir Lietuvoje dėl turizmo kultūrinių bei gamtinių išteklių gausos (Lietuvos turizmo rinkodaros priemonių planas 2004 metams, 2003, www.tourism.lt).

Apibendrinant galima teigti, kad turizmas – tikslinga žmonių veikla, susijusi su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ribų ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla

nėra mokymasis ar mokamas darbas lankomoje vietoje. Turizmas – tai šalies įvaizdis, paslaugų sferos plėtojimas, geresnis šalies infrastruktūros naudojimas, darbo efektyvumo didinimas, naujų darbo vietų kūrimas, geresnis veiklos pasiskirstymas regionuose, silpnų regionų vystymasis. Turizmui egzistuoti būtina kultūra, kuri yra vienas pagrindinių žmogaus kelionių stimulų. Kultūra suvokiama kaip žmogaus ir visuomenės veiklos produktai, jos formos ir sistemos, kurių funkcionavimas leidžia kurti, panaudoti ir perteikti dvasines ir materialines vertybes, normas bei elgesį. Šiuolaikinės turizmo plėtros teorijos ir modeliai bus nagrinėjami kitame skyriuje.

1.2. Šiuolaikinės turizmo plėtros teorijos ir modeliai

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne terminas *plėtra* aiškinamas kaip plėtotė, raida, plėtimasis, ekspansija (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2006). Mokslinėje literatūroje yra pateikimas ne vienas plėtros apibrėžimas. Štai keletas jų (žr. 6 pav.):

6 pav. Plėtros apibrėžimų mokslinėje literatūroje pavyzdžiai.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis J.Matekoniene, L.Navackaite, J.Dumbaускаite (2002), Ch.Cooper, J.Fletcher, D.Gilbert (1993) ir R.Ligeikiene (2003).

Kada pradėtas vartoti šis terminas, mokslininkai neprieina vieningos išvados: vieni teigia, kad šis terminas atsirado tik XX a. išvakarėse, kiti – kad jau egzistuoja ne vieną šimtmetį. Anot lietuvių mokslininko R.Čiegio (2002), terminas *plėtra* yra pokarinių laikų fenomenas. H.Arndt'o teigimu (1981), šis terminas iki ketvirtojo dešimtmečio buvo suprantamas natūralistine prasme – kaip kažko pasirodymas ar iškilimas laikui bėgant. Kaip teigia R.Čiegis, tai, ką terminas *plėtra* dabar atspindi – pažangą, modernizavimą, technologijas, augimą – Vakarų pasauliui buvo būdinga jau XVII a. Yra nuomonių, kad terminą *plėtra* sukūrė 1987 m. Jungtinių Tautų pasaulinė aplinkos ir plėtros komisija.

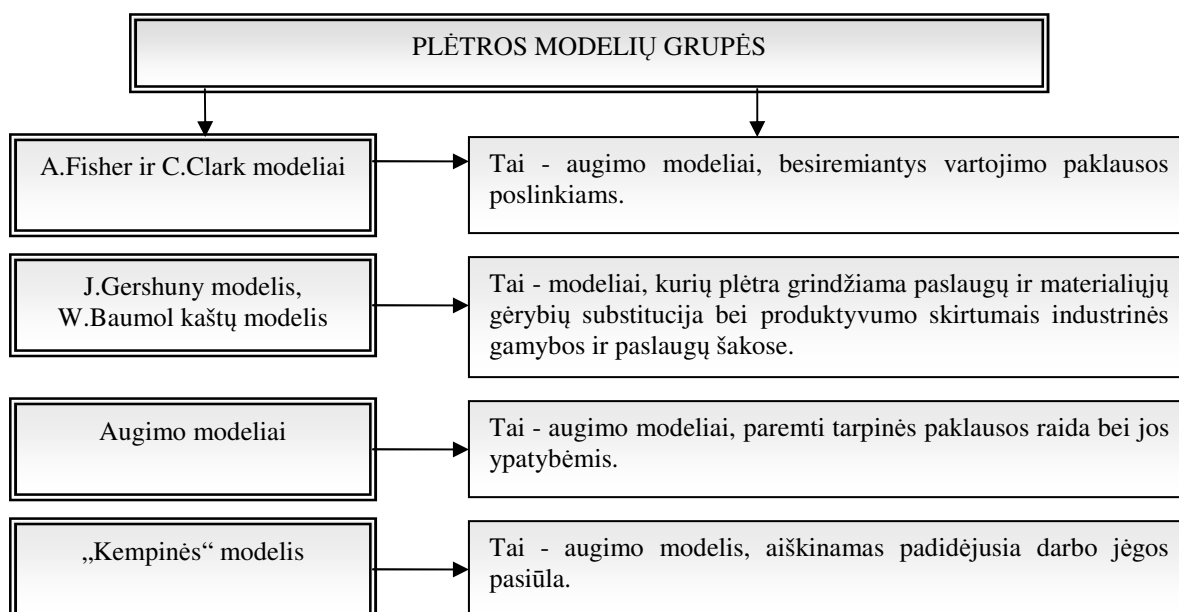
Pasak R. Urbanskienės ir R. Ligeikienės (1999), turizmo plėtra – tai ilgalaikis procesas – ji neįmanoma be atitinkamo planavimo, bei turizmo politikos formavimo. V.J. Žilinskas ir L. Petravičienė (2007) turizmo plėtros procesą, suvokia kaip fizinius pokyčius, sąlygojamus didėjančiu turistų susidomėjimu vietoje bei šio susidomėjimo rezultatyvumo raiškos – didėjančiu atvykstančiųjų srautu.

R. Hopenienės ir A. Kamičaitytės (2004) teigimu turizmo plėtra turi būti apibrėžiama kaip turistų ir vietos regiono visuomenės gyvenimo kokybės lygio kilimas.

Gartner C. W. (1996) nuomone turizmo plėtros teorijos dažniausiai yra orientuotos tik į turistų poreikių tenkinimą, pamirštant svetingumo vadybos svarbą ir visą dėmesį kreipiant tik į pelningus rodiklius.

Turizmo plėtros teorijų sukurta nemažai, todėl dabar aptarsiu, mano nuomone, svarbesnes turizmo plėtros teorijas ir modelius.

N. Langvinienės ir B.Vengrienės (2005) nuomone paslaugų sferoje yra išskiriamos keturios paslaugų plėtros modelių grupės (žr. 7 pav.):

7 pav. Plėtros modelių grupės.

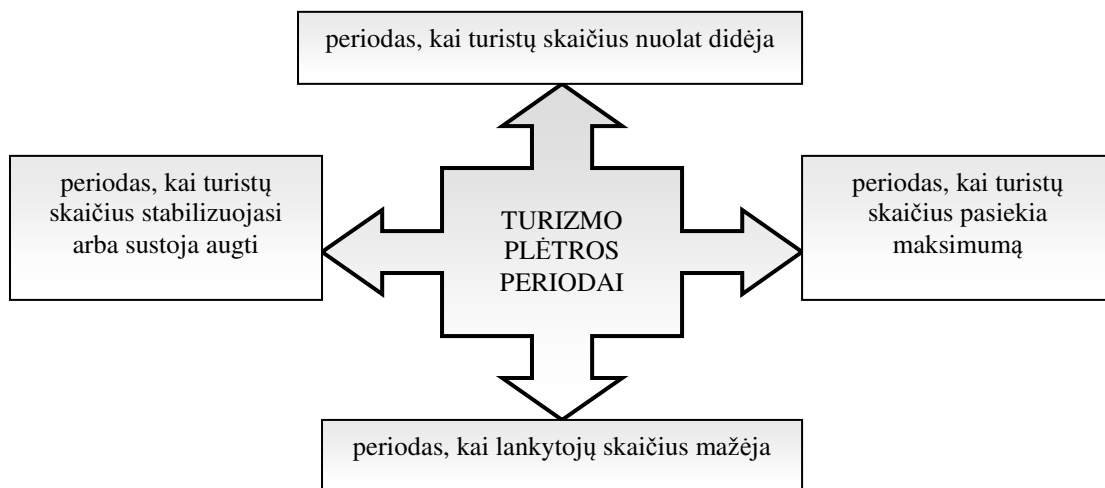
Šaltinis: sudaryta autorės.

Toks modelių įvairumas rodo plėtros, kaip reiškinio sudėtingumą, įvairialypę jos prigimtį. Kaip pastebi teoretikai A.Fisher, J.Miossec, Lopa, Marecki, R.Butler, N. Langvinienė ir B.Vengrienė (2005) bei kiti, atskiruose paslaugų raidos etapuose paslaugų plėtra vyksta ne pagal vieną, bet pagal kelis plėtros modelius.

Teoretikas A. Papatheodorou (2004) savo moksliniame darbe „Exploring the evolution of tourism resorts“ ir A. Lazauskas (2004) savo magistriniame darbe „Turizmo plėtros prielaidos

Kauno regione“, analizuodami turizmo plėtros teorijas remiasi mokslininko J.Miossec plėtros teorijomis. Jie pažymi, kad J.Miossec, kurdamas turizmo plėtros teoriją, plėtros modelyje išskyrė keturis elementus: kurortą, transportą, turistų elgseną, lankytinas vietas bei keliautojų požiūrį, kurie vystosi savarankiškai, ir to pasekoje pasiekiamas bendras turizmo plėtros rezultatas. J. Miossec (1976) turizmo plėtrą modeliuoja pagal fizinius pokyčius (žr. 2 priedą), todėl šio modelio privalumas yra tas, kad turizmo plėtra išsamiai atskleidžiama ne tik fiziniais lankytinos vietos pokyčiais, bet psichologiniais motyvais (turistų elgsena). Anot teoretiko, pokyčiai pradeda vykti, kai diegiamos turistų poreikiams tenkinti skirtų paslaugų priemonės. Pirmieji pokyčiai sužadina turistų dėmesį. Šios pastangos apima įvaizdžio formavimą ir jos priklauso nuo įgyvendintojų reklaminių sugebėjimų pritraukti turistus pirmam vizitui. Jeigu rėmimas buvo sėkmingas, turistai susidomi vietoje ir tuo pačiu, pokyčiai joje įgyja dar spartesnę tempą. Reaguodami į pirmųjų verslininkų sėkmę, turizmo verslu padeda užsiimti ir kiti. Yra kuriama infrastruktūra, transporto tinklas. Pakinta žemės panaudojimo tikslai, kadangi vietovė užpildoma vis naujais turistus aptarnaujančiais patogumais. Kai pasiekiamas tam tikras taškas, planavimo kontrolės trūkumas sudaro sąlygas sociokultūrinės ir gamtinės aplinkos pokyčiams. (Papatheodorou, 2004). Šio teoretiko modelį galima laikyti pačiu išsamiausiu turizmo plėtros modeliu.

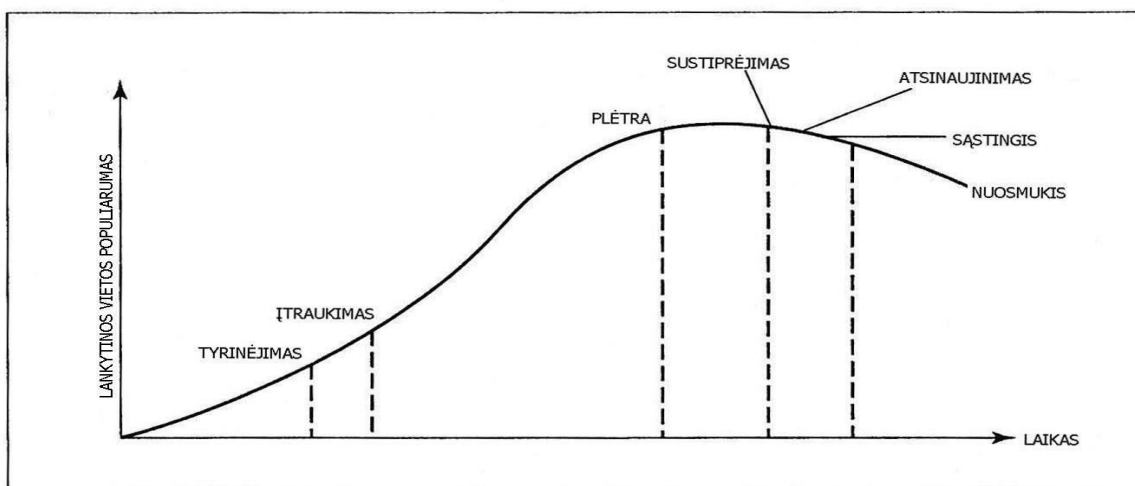
Mokslininkai J.M. Lopa ir R.F. Marecki (1999) turizmo plėtrą siūlo charakterizuoti pagal periodus:

8 pav. Turizmo plėtros (charakteristikos) pagal J.M. Lopa ir R.F. Marecki (1999).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis: J.M. Lopa ir R.F. Marecki (1999).

Mokslininkas R. Butler (1980), sukūrė tokią turizmo plėtros teoriją, kuri nusako turizmo evoliuciją pagal kelionės gyvenimo ciklą, todėl jo teorija yra nusakoma kaip ciklinis modelis (žr.9 pav.). Remiantis šia teorija, pokyčiai turizmo rinkoje vyksta tik dėl dviejų kintančių elementų: turizmo rinkos prigimties bei turistų motyvacijos prigimties.

9 pav. Turizmo plėtros (lankytinos vietos) ciklinis modelis, pagal R. Butler (1980)

Kaip matyti iš paveikslo, R. Butler kelionės ciklinis modelis yra padalintas į septynis etapus:

1. Tyrinėjimas – kai vietovę atranda žmonės, vertinantys jos grožį ir kultūrą.
2. Įtraukimas – pasireiškia didėjantis turistų srautas, kuris skatina vietines įmones pradėti teikti turizmo paslaugas.
3. Plėtra – tai dinamiškas augimo periodas, kurio metu sparčiai didėja turistų srautai, yra pritraukiamos papildomos investicijos, sumažėja „vietinės prigimties“ paslaugų dominavimas.
4. Sustiprėjimas – tai etapas, kai turistų skaičius vis dar auga, o marketingo priemonės reikalingos turizmo sezono prailginimui ir naujų turistų pritraukimui.
5. Atsinaujinimas – kai turistų skaičius stabiliai auga, tačiau bet kuriuo metu gali greitai sumažėti arba padidėti.
6. Sąstingis – toks etapas, kai atvykstančiųjų turistų srautai stabilizuojasi. Turizmo industrijos plėtrą veikia kokybinės vietovės savybės, kurios ciklo pradžioje buvo traktuojamos kaip pagrindiniai traukos ir išskirtinumo faktoriai. Šį etapą sąlygoja ekonominės, socialinės, politinės, aplinkos apsaugos problemos.
7. Nuosmukis – kai turistų srautai ima mažėti, o esami turistai renkasi naujas – patrauklesnes jiems poilsiui vietas (Butler, 1980).

Tuo tarpu kitas teoretikas – R. Noronha (1976), savo teorijoje išskiria tris pagrindinius turizmo plėtros etapus:

- 1) prasideda turistams atradus teritoriją. Tai gali būti ir visai naujai atrasta vietovė.
- 2) turistai atvyksta į teritoriją. Prasideda paslaugų paklausos ir pasiūlos augimas.
- 3) jei turizmo plėtra toliau sparčiai vystosi, yra pereinama į „įsitvirtinimo stadiją“. Turizmas tampa pilnai reglamentuojamas. Jis tampa formalia verslo veikla, kuriai būdingi pritraukiamieji veiksniai.

Subalansuota turizmo plėtra. Analizuojant turizmo plėtros modelius, reikia aptarti ir vieną šiūolaikinę koncepciją – t.y. subalansuotą turizmo plėtrą, kuri atsirado tik XX a. paskutiniame dešimtmetyje, todėl Lietuvoje jaučiama šios plėtros patirties stoka. Subalansuotą turizmo plėtrą galima įvardyti kaip tolydžią, harmoningą plėtrą. Ji suprantama kaip pastangos suderinti miesto ekonominį augimą ir socialinę pažangą, nenaudojant neatsinaujinančių gamtos išteklių ir nekeltiant grėsmės ekologiškai pusiausvyrai.

Tolydžios plėtros filosofija, siekdama tiek žmonių, tiek visuomenės ir gamtos tarpusavio santykių harmonijos, kaip pasaulio visuomenės ateities garantijos, kelia idėją, kad industrinio pasaulio istorinių pokyčių procesas gali – ar net turi būti atmestas besivystančių šalių. Tikslus tolydžios plėtros apibrėžimas mokslininkams dar ir dabar kelia nemažai diskusijų. Spėjama, kad apibrėžti tolydžią plėtrą sunkina jos dviguba (sudėtinė) prigimtis, kuri apima ir plėtrą ir tolydumą. Mokslinėje literatūroje galima išskirti apie šimtą tolydžios plėtros apibrėžimų, kurie išreiškia gana skirtingas subalansuotos plėtros koncepcijas. WCED ataskaitoje „Mūsų bendra ateitis“ jų yra pateikta net šešios. Lietuvių mokslininkas R.Čiegis (2002) siūlo šias koncepcijas sugrupuoti į tris grupes, išskiriant ekonominę, kultūrinę – socialinę ir ekologinę požiūrius. Jo teigimu, juos suderinti ir panaudoti kaip priemones siekiant tolydžios plėtros – sunkus uždavinys, nes visi trys tolydžios plėtros elementai turi būti įvertinti vienodai. Tarptautiniu mastu subalansuoto turizmo tema buvo suformuluota Pasaulinėje konferencijoje, įvykusioje 1995 m. Kanarų salose. Įvykusioje konferencijoje buvo konstatuota, kad turizmas turi tapti kultūrinės bei socialinės terpės dalimi ir būti jautrus trapiam lygsvarai, kuri būdinga nedidelėms bei ekologiškai jautriems regionams.

Ekologinis tolydžios plėtros požiūris daugiausiai dėmesio skiria biologinių ir fizinių sistemų stabilumui ir yra grindžiamas ekologo C.Holling (Čiegis, 2002) bei jo kolegų darbais. Laikantis šio požiūrio, pirminis ekonominės plėtros uždavinys yra išsiaiškinti gamtinių sistemų ribas įvairiai ekonominei veiklai. Ypatingai akcentuojama biologinės įvairovės išsaugojimo svarba, užtikrinant pusiausvyrą gamtoje, klimato stabilumą, upių baseinų apsaugą, ekologinių sistemų elastingumą globaliu mastu ir gebėjimą prisitaikyti prie vis spartesnių biosferos pokyčių (Čiegis, 2002)

Kadangi tolydumas riboja visuomenės struktūrą, kuri yra orientuota į žmones, socialinė – kultūrinė tolydumo koncepcija atspindi sąryšį tarp plėtros bei vyraujančių socialinių normų ir siekia palaikyti visuomeninių sistemų stabilumą, įskaitant lygybės tarp atskirų žmonių kartų bei kultūrinės įvairovės išsaugojimo užtikrinimą ir griaunamųjų konfliktų galimybės mažinimą. Anot mokslininkų Berkes ir Folkes (1994), socialinis – kultūrinis tolydumas reikalauja mažiausiai išlaikyti tam tikrus kritinius socialinio kapitalo komponentus, patį socialinį kapitalą (socialinį – kultūrinį kapitalą) suprantant kaip visuomenės gebėjimą spręsti socialines, ekonomines ir aplinkos problemas bei aktyviai formuoti visos sistemos plėtrą.

Apibendrinant galima teigti, kad turizmo plėtra - tai turistų ir vietos regiono visuomenės gyvenimo kokybės lygio kilimas. Turizmo plėtra yra procesas, kurį sąlygoja įvairūs aplinkos veiksniai, sudarantys teigiamas arba neigiamas prielaidas turizmo plėtrai. Turizmo plėtros teorijų yra daug, iš kurių išsamiausias yra mokslininko J.Miossec turizmo plėtros modelis, kuris turizmo plėtrą atskleidžia ne tik fiziniais lankytinos vietos pokyčiais, bet ir psichologiniais motyvais (turistų elgsena). Teoretiko R.Butler'io sukurta turizmo plėtros teorija nusako turizmo evoliuciją pagal kelionės gyvenimo ciklą ir parodo, kad pokyčiai turizmo rinkoje vyksta tik dėl turizmo rinkos bei turistų motyvacijos prigimties. Išanalizavus turizmo plėtros modelius ir teorijas, sekančiame skyrelyje analizuojama kultūrinio turizmo ir kultūrinės aplinkos sampratos.

1.3. Kultūrinis turizmas ir kultūrinė aplinka

Kultūrinis turizmas – ta turizmo rūšis, kurios metu turistas susipažįsta su kitų šalių, miestų kultūriniais objektais, kultūriniu palikimu, tradicijomis, papročiais.

R.Bendix (1989) teigimu, **kultūrinis turizmas** reiškia kelionę siekiant pažinti kultūrinę aplinką, įskaitant kraštovaizdžius, vaizduojamąjį ir scenos menus, išskirtinį vietinį gyvenimo būdą, vertybes, tradicijas, įvykius bei kitus kūrybinių ir kultūrinių pokyčių procesus. Kultūrinis turizmas - tai kelionės norint stebėti arba dalyvauti „išvykstančiame gyvenime“, kurį žmonės prisimena. Tai būtų lyg ir praeities ieškojimas, kai turistai pageidauja maitindamiesi sėdėti prie senovinio stalo kaimo vietovėje, dalyvauti persirengėlių festivaliuose, liaudies šokių šventėse, mugėse ir kituose renginiuose, kuriuose demonstruojamas senovinis stilius. Kultūrinis turizmas tiesiogiai siejasi su kultūrinių išteklių propagavimu, tausojimu ir kultūringu naudojimu, jis tampa vis populiareesnė visuomenės veiklos sritis.

Šalies viduje kultūrinis turizmas padeda geriau pažinti savo šalį, labiau suvokti istorijos, nacionalines vertybes, tuo tarpu, kultūrinis turizmas ir kultūriniai ištekliai tarptautiniu mastu yra vienas svarbiausių faktorių, formuojančių šalies įvaizdį. Pasak turizmo tyrinėtojų Grecevičiaus, Armaitienės ir kt. (2002), *kultūrinis turizmas* – tai kelionės norint stebėti arba dalyvauti „išnykstančiame gyvenime“, kurį žmonės prisimena.

Kultūrinis turizmas, jo visumos sistemos lankymo objektai sudaro du pagrindinius objektų blokus:

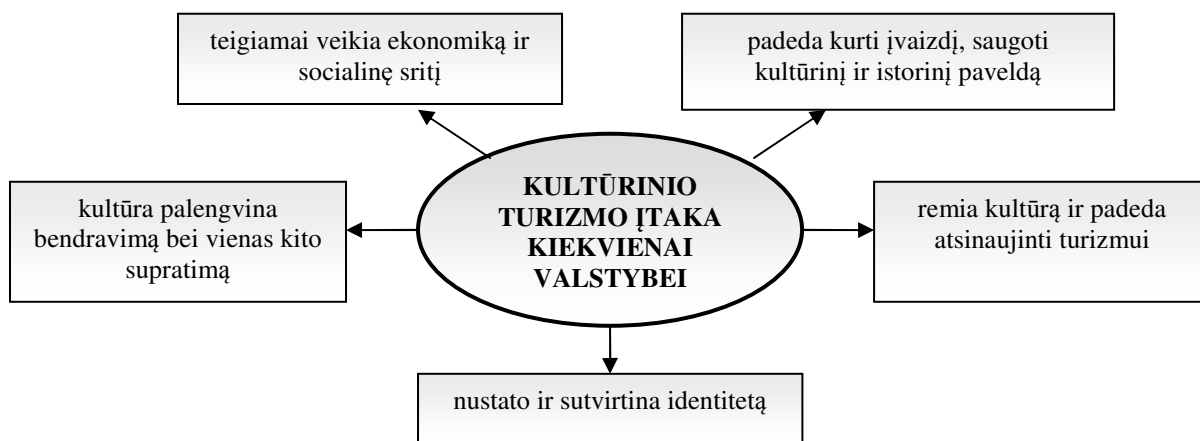
- kultūros bei gamtos paveldo objektai;
- muziejai, parodos, teatrai, įvairūs kultūriniai renginiai (Kultūros paveldas ir visuomenė XXI a., nacionalinis ir tarptautinis aspektai, 2006).

Kultūrinis turizmas nuo kitų turizmo formų skiriasi:

- išteklių pobūdžiu (prioritetas teikiamas kultūros ištekliams);

- išteklių naudojimo būdu (prioritetas – saugančio naudojimo);
- specifiniu lankytojų kontingentu (kultūros darbuotojai, moksleiviai) (Kultūrinio turizmo chartija, 1976).

Galima išskirti svarbiausias priežastis, kodėl kultūrinis turizmas svarbus kiekvienai šaliai, regionui, kurios pavaizduotos 10 paveiksle:

10 pav. Kultūrinio turizmo svarba

Šaltinis: Sudaryta autorės, pagal *Baltijos šalių Kultūrinio turizmo politikos dokumentą*, 2007.

Valstybės ar regiono mastu kultūrinį turizmą plėtoti skatina ekonominiai ir socialiniai veiksniai. Ekonominis poveikis remiasi iš kultūrinio turizmo verslo ir su juo susijusių verslų gaunamomis pajamomis. Septintajame dešimtmetyje turizmas tapo globaliu reiškiniu ir imtas traktuoti kaip viena iš regionų plėtros priemonių. K.Meethan (2001) teigimu, kultūrinis turizmas, skirtingai nuo kitų turizmo formų ir plėtros priemonių, turi vieną išskirtinį privalumą – ši verslo forma reikalauja palyginti mažų kapitalinių investicijų, kai tuo tarpu grąža labai didelė: išauga vietinės produkcijos gamyba, nes turizmo veikla glaudžiai susijusi ir su kitomis ekonomikos šakomis.

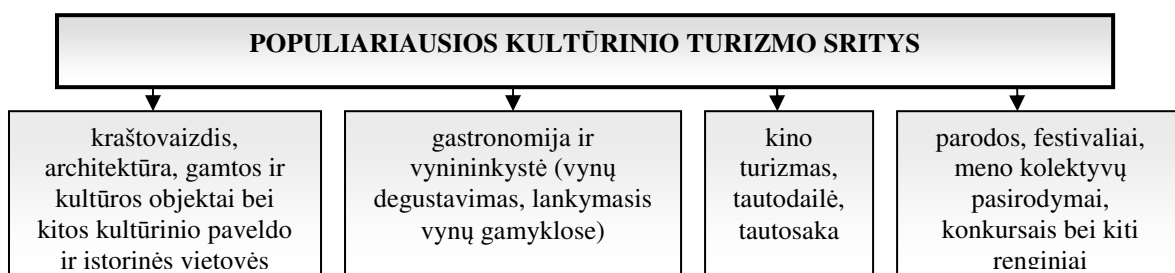
Socialiniai veiksniai taip pat atlieka svarbią funkciją skatinant kultūrinį turizmą: tai darbo vietų sukūrimas ir namų ūkių pajamų didinimas. Socialiniai veiksniai ypatingai svarbūs silpnos ekonomikos šalims ar regionams, kuriuose kitos plėtros galimybės yra labai ribotos. Kaip kultūrinio turizmo pavyzdžiu galima išskirti Egiptą, Tunisą ir kt. Kultūrinis turizmas – pagrindinis pajamų šaltinis kultūrai, jis prailgina turistinį sezoną. Kultūrinis turizmas atitinka poreikius, kurie išryškėja kylant išsilavinimo lygiui, gausėjant kelionėms, didėjant bendro supratimo poreikiui tarp žmonių (Baltijos šalių Kultūrinio turizmo politikos dokumentas, 2007) Taigi, tose vietovėse, kur plėtojamas kultūrinis turizmas, padidėja užimtumas, teigiamai veikiama regionų plėtra. Kultūrinis turizmas yra esminė priemonė kuriant regioninės plėtros strategiją Europos Sąjungos šalyse

Kultūrinis turizmas skatina nustatyti ir sustiprinti identitetą. Tai yra esminis elementas saugant ir skatinant vietinį bei nacionalinį dvasingumą ir pasididžiavimą. Kultūra ir paveldas yra esminiai kuriant šalies įvaizdį, todėl kultūrinis turizmas gali būti vienas svarbiausių dalykų, kuriant teigiamą šalies įvaizdį tarptautiniu mastu. Tai labai svarbu ugdant socialines ir pilietines vertybes bei skatinant Europos integraciją, tautų ir kultūrų dialogą (Shaw, Williams, 2002).

Kultūrinio turizmo dėka yra saugomas kultūrinis ir istorinis šalies paveldas, jis padeda suderinti paveldo apsaugą ir jo panaudojimą. Kultūrinis turizmas padeda išsaugoti kultūrinį ir istorinį paveldą (Kultūros paveldas ir visuomenė XXI a.: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai, 2006). Kultūra ir istorinis paveldas yra esminiai elementai kuriant šalies ar regiono įvaizdį, todėl kultūrinis turizmas gali būti vienas svarbiausių dalykų, kuriant teigiamą įvaizdį šalies bei tarptautiniu mastu. Turizmas papildo kultūrinį ir istorinį paveldą, suteikdamas galimybę išlaikyti gyvas tradicijas, ir finansuoja paveldo apsaugą, o be to, skatina lankytojus domėtis tuo paveldu. Trumpai tariant, kuo labiau visuomenė domisi, tuo didesni fondai skiriami paveldo apsaugai. Gerai tvarkomas kultūrinis turizmas gali paskatinti atgaivinti tradicijas ir restauruoti vietas bei paminklus.

Kultūrinio turizmo dalyvius (turistus), galima suskirstyti į šias grupes: užsienio (atvykstantys) turistai, krašto ar regiono turistai ir vietos lankytojai (Grecevičius, Armaitienė ir kt. 2002).

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto leidinyje (2006) pateiktos populiariausios kultūrinio turizmo sritys:

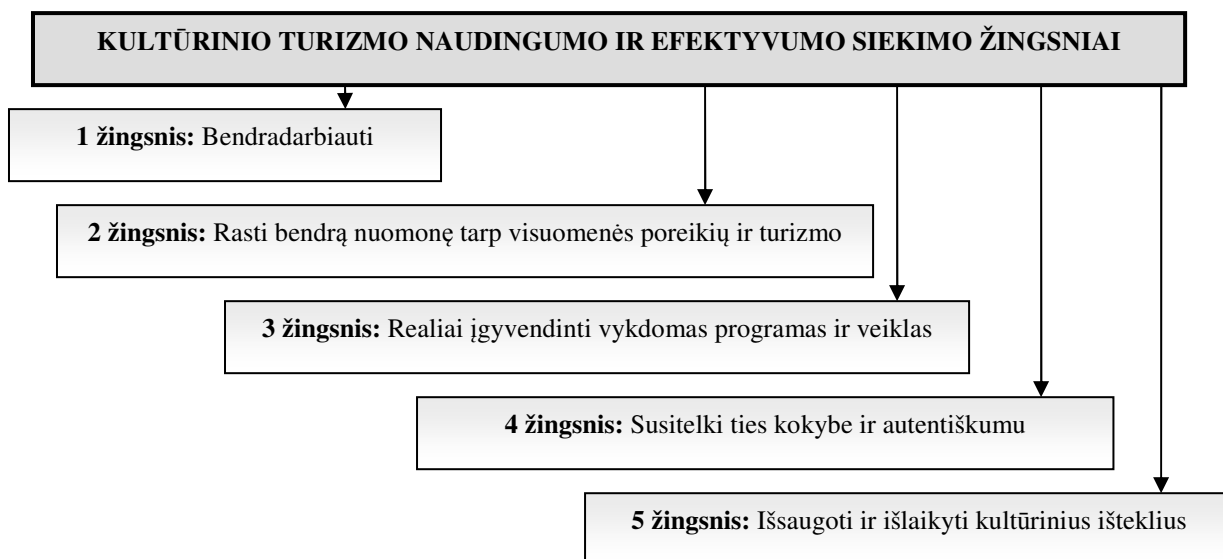
11 pav. Populiariausios kultūrinio turizmo sritys.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis: Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto leidiniu (2006)

Kultūra per kultūrinio turizmo plėtojimą tarsi tampa įrankiu, kuris palengvina bendravimą bei vienas kito supratimą tarp tautų ar skirtingų kultūrų. Politine prasme kultūrinis turizmas svarbus kaip priemonė inicijuojant ir gerinant politinius santykius tarp šalių. Kultūrinis turizmas sužadina naujas idėjas ir skatina vietinius gyventojus bendradarbiauti (Pasaulinė turizmo organizacija, 2006).

Statistiškai apskaičiuota, kad kultūriniai turistai išleidžia daugiau pinigų nei vidutinis turistai ir keliauja žymiai ilgiau. Kadangi greitėja gyvenimo tempas, atsiranda poreikis turėti daugiau laisvo laiko ir būtinybė išsaugoti praeitį, todėl kultūrinis turizmas tampa dideliu verslu (Baltijos šalių Kultūrinio turizmo politikos dokumentas, 2007).

Nacionalinėje istorinio paveldo išsaugojimo programoje (ang. National Trust for Historic Preservation, 2005), nurodyti penki pagrindiniai žingsniai, kurie yra būtini norint kad kultūrinis turizmas būtų naudingas ir veiktų efektyviai:

12 pav. Kultūrinio turizmo naudingumo ir efektyvumo siekimo žingsniai.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis: National Trust for Historic Preservation (2005).

Taigi, norint kad kultūrinis turizmas teiktų daugiau naudos būtina vadovautis šiais penkiais pagrindiniais principais.

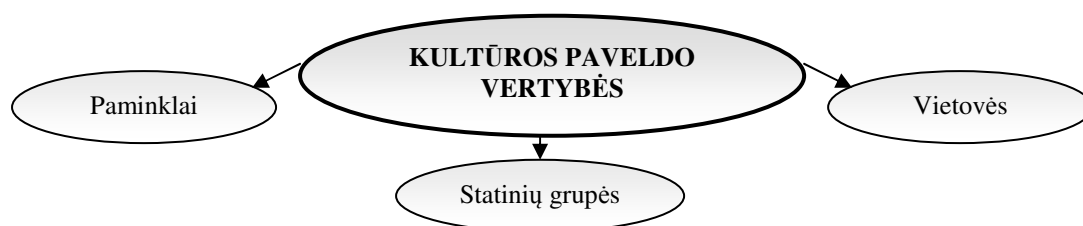
Kultūrinė aplinka – vienas svarbiausių turizmą skatinančių veiksnių. *Kultūrinė aplinka* – tai visuomenės veiklos produktas, jos formos ir sistemos, kurios leidžia suprasti atitinkamų ekonominių formacijų ypatumus, skirtumus (P. Grecevičius, A. Armaitienė ir kt. 2002). Kultūrinė aplinka perteikia bendruomenės materialinių bei dvasinių vertybių visumą, jų lygį regiono ar pasauliniu lygmeniu ir suteikia galimybę turistui dalyvauti šalies kultūriniame gyvenime, aplankyti svarbiausius ir ne tik kultūros paveldo objektus. Todėl kultūrinės aplinkos savitumas yra viena iš svarbiausių kultūrinį turizmą skatinančių priežasčių.

Lietuvos Respublikos Turizmo įstatyme (1998) kultūrinė aplinka yra išskiriama kaip „kultūros ištekliai“, kurie suskirstyti į tris pagrindines kategorijas:

1. praeities medžiaginiai kultūros objektai (nekilnojamosios ir kilnojamosios kultūros paveldo vertybės, muziejai, paminklai ir pan.).
2. dabarties nemedžiaginė kultūrinė raiška, kaip kultūriniai renginiai, etnokultūros tradicijos ir pan..
3. kiti su kultūra susiję objektai, pvz. muziejai.

A. Skerstokienė (2002) turizmo kultūriniais ištekliams priskiria archeologijos, meno, urbanistikos paveldo objektus, folklorą, tradicijas, kultūros paveldo vertybes ir saugomas teritorijas, kurių vertybės sudaro galimybes naudoti juos profesiniam, kultūriniam ir kitokiam turizmui.

Kultūros paveldo vertybių skirstymas pagal Pasaulinę kultūros ir gamtos paveldo konvenciją (2006) pateikta 13 paveiksle.

13 pav. Kultūros paveldo vertybių skirstymas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Pasauline kultūros ir gamtos paveldo konvencija (2006)

Paminklais vadiname svarbius istorinius, archeologinius, architektūrinius ir žmogaus sukurtus kūrinius, kurie teikia mokslinę informaciją, ugdo žmogaus estetinį požiūrį, saugo ateinančioms kartoms liaudies tradicijas. Tai architektūros kūriniai, monumentaliosios skulptūros ir tapybos kūriniai, urvai – žmonių būstai ir šių komponentų deriniai, kurie turi išskirtinę vertę istorijos, meno ar mokslo požiūriais.

Statinių grupės – tai atskirų ar tarpusavyje sujungtų statinių grupės, kurių architektūra ar išdėstymas kraštovaizdyje suteikia joms išskirtinę vertę istorijos, meno ar mokslo požiūriais.

Vietovės – tai žmogaus arba mišrūs gamtos ir žmogaus kūriniai bei teritorijos, taip pat archeologinės vietos, kurios turi išskirtinę vertę istorijos, estetikos, etnologijos ar antropologijos požiūriais.

Lietuvos turizmo tyrinėtojai (Armaitienė, Grecevičius, 1999; Vainienė, 2001 ir kt.) kultūros paveldo vertybes skirsto į šias grupes:

- pavienius objektus (dailės, architektūros, meno vertybės, palivarkų sodybos, dvarų ansambliai, sakralinės, visuomeninės, gyvenamosios paskirties statiniai);
- kultūros paveldo vertybių vietoves (bažnytkaimiai, senieji kaimai, žvejų gyvenvietės ir kt.);
- kultūros paveldo vertybių teritorines sancaupas – tai reikšmingiausios etnokultūrinio paveldo, kraštovaizdžio teritorijos, liudijančios krašto savitumą ir kultūrinį identitetą Baltijos regione ir Europos kultūrinio kraštovaizdžio kontekste).

Apibendrinant galima teigti, kad kultūrinis turizmas yra tokia turizmo rūšis, kuri apima kultūrinės vertybės / kultūrinį paveldą, turistus, kurie vedami asmeninės motyvacijos, noro pažinti keliauja lankydami kultūrinio paveldo, etnografinės ir kt. vietoves, o taip pat muziejus, parodas, kultūros parkus ir kt. kultūrinės vietas. Kultūrinės aplinkos savitumas yra viena svarbiausių kultūrinį turizmą skatinančių priežasčių, nes tik ji perteikia bendruomenės materialinių bei dvasinių vertybių visumą ir suteikia galimybę turistui dalyvauti šalies kultūriniame gyvenime, aplankyti kultūros paveldo objektus.

1.4. Kultūrinio turizmo plėtra

Turizmo plėtra, kaip procesas gali būti suvokiami kaip fiziniai pokyčiai, kurie yra sąlygojami vis didėjančio turistų susidomėjimo vietove bei šio susidomėjimo rezultatyvumo raiškos – didėjančių atvykstančiųjų srautų (Ligeikienė, 2003). Kadangi sunku apibrėžti turizmo plėtrą, tai dažniausiai nagrinėjamas su turizmo veikla susietas plėtros procesas. Kaip teigia A.R.Ligeikienė, *turizmo plėtra gali būti traktuojama kaip turistų ir vietovės visuomenės gyvenimo kokybės lygio gerėjimo prielaida.*

Turizmo plėtrą lemia stiprėjanti visuotinė ekonomika ir kultūrinė integracija ir yra susijusi tiesiogiai su poveikiu ekonomikai, sociokultūrinei aplinkai ir gamtai. Turizmo plėtros pagrindas – valstybinio ir privataus sektoriaus investicijos į viešąją turizmo infrastruktūrą ir paslaugas, kurios sudaro sąlygas kurti turizmo traukos centrus (Žilinskas, Skrodenienė, 2007).

Veiksminga turizmo plėtra galima tik esant suderintai visų lygių organizacinei valdymo struktūrai, o plėtros priemonių vykdymas Lietuvoje turi būti įgyvendinamas remiantis Nacionaline turizmo plėtros programa. Kaip pažymi I. Janulienė, I.Žalienenė ir L. Žalys (2004), formuojant valstybės turizmo politiką, svarbus aspektas tenka tarptautiniams santykiams, naujų partnerysčių galimybėms ir plėtrai, turizmo įvaizdžio kūrimui konkurencinėje rinkoje. Autorių teigimu, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, vis svarbesnis tampa jos vaidmuo visose pasaulio valstybėse.

Lietuvių analitikai, remdamiesi Nacionaline turizmo plėtros 2003 – 2006 m. programa (2003), išskyrė Lietuvos turizmo plėtros gerinimo tikslus ir uždavinius, kurie pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė

Turizmo plėtros tikslai ir uždaviniai

Tikslai	Uždaviniai, tikslams pasiekti
Sukurti racionalią turizmo išteklių planavimo ir valdymo sistemą	Pagerinti turizmo plėtros planavimą ir administravimą; Ugdyti turizmo sektoriuje žmonių gebėjimus.
Sukurti viešąją turizmo infrastruktūrą, skatinančią turizmo paslaugų verslo plėtrą	Plėtoti kultūrinio ir pažintinio turizmo infrastruktūrą; Sukurti jūrinio ir vidaus vandenių turizmo infrastruktūrą; Plėtoti aktyvaus poilsio turizmo infrastruktūrą; Plėtoti kurortų viešąją infrastruktūrą; Remti kaimo turizmo plėtrą.
Tobulinti šalies turizmo galimybių pristatymą vidaus ir tarptautinėse turizmo rinkose	Formuoti Lietuvos turizmo įvaizdį; Plėtoti nacionalinės turizmo informacijos sistemos galimybes.

Šaltinis: Nacionaline turizmo plėtros 2003 – 2006 m. programa (2003)

Kaip matyti iš pateiktos 2 lentelės, vienas uždavinių ir yra – plėtoti kultūrinį pažintinį turizmą Lietuvoje. Kultūrinio turizmo svarba pasaulyje jau buvo suvokta praėjusiame amžiuje. Tarptautinė paminklų ir saugotinių vietų taryba (ICOMOS) 1976 m. Briuselyje priėmė Kultūrinio turizmo

chartiją, kuri apibrėžė turizmo ir paveldo institucijų atsakomybę už įtaką žmonijos aplinkai, o ypatingai paminklams ir vietovėms (Kultūrinio Turizmo chartija, 1976).

Kultūriniam turizmui dėmesio nemažai buvo skirta ir Europos Tarybos ministrų, atsakingų už kultūros paveldą, IV Europos konferencijoje, kuri įvyko 1996 m. gegužės 30 -31 d. Helsinkyje. Šios konferencijos metu vienareikšmiškai buvo pasisakyta už ilgalaikę kultūrinio turizmo strategiją, o kultūrinio turizmo plėtojimas turėjo prisidėti prie regionų atgimimo ir klestėjimo, gyvenimo kokybės, naujų darbo vietų sukūrimo paveldo vietovėje gerinimo. Šios konferencijos metu buvo nuspręsta, kad kultūrinio turizmo plėtros politika ir strategija turi būti nukreiptos į subalansuoto ir ilgalaikio kultūros paveldo panaudojimo perspektyvą, užtikrinant galimybes būsimums kartoms naudotis šiuo paveldu. Todėl būtina sukurti kultūrinio turizmo plėtros specifinius modelius ir atsisakyti reprodukuoti įprastines masinio turizmo schema (Helsinkio deklaracija dėl kultūros paveldo Europoje politinės svarbos, 1997).

2000 m. pavasarį Peru vyko Tarptautinės muziejų tarybos (ICOM) sekretoriato organizuotas simpoziumas “Muziejai, paveldas ir kultūrinis turizmas”, kuriame buvo nagrinėjami turizmo poveikis šalių kultūriniam, socialiniam ir ekonominiam gyvenimui ir prieita bendra nuomonė, kad būtina vystyti kultūrinį turizmą, kadangi jis ypatingai svarbus mažiau išsivysčiusiems regionams, nes kultūrinis turizmas – tai puiki galimybė susipažinti su šalių vietos kultūra, prisidėti prie atskirų regionų ekonominės gerovės (Meškelevičienė, 2000).

Pasaulio turizmo organizacijos specialistų prognozės ir dabartinė Lietuvos turizmo plėtros planavimo politikos būklė leidžia daryti prielaidą, kad propagavimo platformos principais paremta turizmo plėtra nėra moderni ir produktyvi. Siekiant akademinių turizmo plėtros tyrimų didesnio praktinio pritaikymo tikslinga būtų orientuotis į modernesnių platformų (prisitaikančiųjų ir mokslinės) prieigas. Tai reiškia, kad turizmo, ypatingai kultūrinio, verslo plėtra turi plėtoti akademinių žinių pagrindą bei suteikti vietovės gyventojams didesnę atsakomybę, saugant ir plėtojant kultūrinius ir aplinkos išteklius, užtikrinant šeiminių ir svečių socialinių mainų gyvybingumą (Žilinskas, Petravičienė, 2007).

Kultūrinio turizmo plėtotę, anot R.Dapkaus (2008) skatina šie veiksniai:

- ekonominiai,
- socialiniai
- infrastruktūra;
- regiono įvaizdžio formavimas, kultūrinio ir istorinio paveldo saugojimas.

K.Meethan (2001) teigimu, kultūrinis turizmas, skirtingai nei kitos turizmo formos, reikalauja minimalių kapitalinių investicijų, o grąža yra didžiulė. Politine prasme, kultūrinis turizmas yra svarbus kaip priemonė inicijuojanti ir gerinanti politinius santykius tarp šalių. Jis sužadina naujas idėjas ir skatina vietinius bendradarbiauti (Pasaulinė turizmo organizacija, 2006).

Remiantis Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija (2002), galima išskirti tokį kultūrinio turizmo plėtros poveikį atskiriems sektoriams Lietuvoje (žiūrėti 3 lentelę).

3 lentelė

Kultūrinio turizmo poveikis atskiroms šalies ūkio šakoms

Sektorius	Teigiamas poveikis	Neigiamas poveikis
Aplinkosauga	Svarbi priežastis bei galimybė sutvarkyti aplinką, saugoti unikalios gamtos kampelius, gausinti florą ir fauną, įrengti parkus, kelius, renovuoti sunykusius kultūros objektus.	Nereguliuojami turistų srautai ardo pajūrio kopas, miško paklotę, mažėja bio įvairovė, naikinama saugoma dekoratyvi augalija, kyla miško gaisrai. Didėjantys transporto srautai didina aplinkos taršą, triukšmą
Ekonomika	Didėja valstybės pajamos. Gamtinių ir kultūrinių vertybių, turinčių turistinį patrauklumą, kiekybinė ir kokybinė plėtotė didina turizmo ekonominį efektyvumą. Kokybiškai veikianti rekreacijos ir turizmo sistema žymiai padidina darbo našumą, produktyvumą, mažina nedarbo lygį. Atsiranda alternatyvios veiklos kaimo vietovėse, vystosi paslaugų poreikis ir būtinybė bendradarbiauti, plečiasi amatininkystė. Pramonės sektorius turi galimybę plėtotis gaminant produktus, reikalingus rekreacijos ir turizmo industrijai. Vienas atvykstantis turistai sukuria 7–8 darbo vietas vietinėje rinkoje.	Siekis sumažinti neigiamą poveikį gamtinei aplinkai pareikalauja nemažų finansinių investicijų ekologinio stabilumo palaikymui, teritorijų priežiūrai, valymui. Ribojama pramoninių uostų plėtra, taršių įmonių veikla rekreacinėse gyvenvietėse, kurortuose. Ribojamas kai kurių gamtinių išteklių naudojimas, pvz. geležies rūdos gavyba Varėnos regione, hidroelektrinės statyba ties Birštonu ir kt
Žemės ūkis	Tai viena iš funkcinio persiorientavimo galimybių, ypač teritorijose, kuriose neperspektyvi žemdirbystė. Turizmo rinkoje yra daugybė tiesioginių ir netiesioginių paslaugų, kurias gali teikti žemės ūkio sektorius.	Intensyvi kaimo turizmo plėtra gali sąlygoti etinio savitumo praradimą, kraštovaizdžio unikalumo sumažėjimą. Neįvertintas kaimo turizmo sodybų, laisvalaikio, poilsio ir pramogų paslaugų pasiūlos perteklius
Transportas	Plečiama transporto infrastruktūra yra tinkama ir kitoms ūkinės veiklos sritims, padidėjus apkrovimui, gerėja transporto įmonių rentabilumas.	Turistų srautai perkrauna didžiųjų miestų transporto tinklus, tuo pablogina vietinių gyventojų komfortą. Turizmo proceso sezoniškumas verčia įrengti transporto infrastruktūros objektus, kurių rentabilumas labai žemas
Kultūra	Kultūrinio turizmo plėtra skatina krašto kultūrinio savitumo ir identiteto apsaugos ir didinimo būtinybę. Atkuriamos senosios tradicijos, kuriamos naujos. Pagyvėja kultūrinis aktyvumas, gausėja renginių, švenčių, kultūrinių įvykių.	Kultūrų niveliacijos grėsmė bet kokiais keliais ieškant paslaugų įvairovės didinimo kelių: golfo aikštynai, kinų restoranai, šašlykinės, kazino, McDonald ir kt
Tarptautinė integracija	Turizmo plėtra yra vienas iš efektyviausių būdų supažindinti kitų šalių visuomenę su Lietuvos valstybe, kalba, kultūra, gamta, istorija. Geras valstybės kaip kultūringo krašto įvaizdis žymiai palengvina tarptautinės integracijos galimybes. Plečiasi atskirų regionų tarptautinis bendradarbiavimas.	Turistų potyriai gaunant nepakankamai gero lygio paslaugas, nuostoliai dėl aukšto nusikalstamumo, žemos aplinkos kultūros, labai greitai pasklinda per informacijos priemones ir valstybė pradedama vertinti tarptautinėje bendruomenėje kaip depresyvi, nesaugi, neperspektyvi.

Šaltinis: Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija (2002)

R.Dapkaus (2008) teigimu, kultūrinis turizmas turi būti plėtojamas ne tik kaip verslo, bet ir kaip kultūrinio paveldo tausojimo ir saugojimo procesas. Pasak S.Berry (1994), kultūrinio turizmo plėtra turi apimti tik du aspektus:

- kultūrinio paveldo vadybą, t.y. kultūros paveldo saugojimą;
- turizmo vadybą (rinkos poreikiai, komercinis produktų realizavimas).

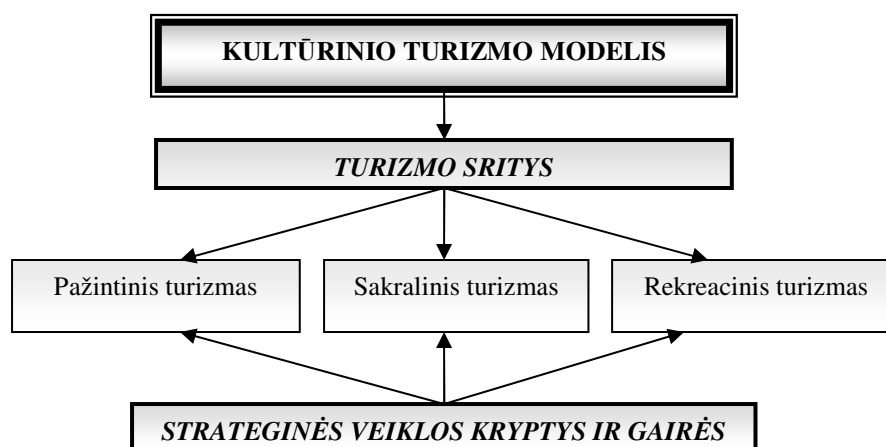
Analizuojant straipsnius kultūrinio turizmo plėtros tema, galima pastebėti, kad autoriai vienareikšmiškai teigia, kad turizmas yra viena pagrindinių priežasčių ir priemonių kultūros paveldui išsaugoti. Anot jų, kai kultūros objektai yra atviri turistams, jie yra išlaikomi, prižiūrimi ir tampa turistų traukos veiksniais. Taigi, kultūrinio turizmo plėtroje svarbiausia yra kultūrinio turizmo išteklių ir kultūrinio turizmo vadyba, o pagrindinis tikslas, anot R.Dapkaus – kultūrinio turizmo vadybos ir išteklių subalansuota plėtra, kas reiškia, kad kultūrinio turizmo plėtrą nulemia kultūrinės vertybės ir efektyvi jų vadyba.

Kultūrinio turizmo išteklių vadyba – tai esminė kultūrinio turizmo plėtros sąlyga. Anot M.Bouchenaki (2002), P.Keller (2007), skirtingose kultūrinio turizmo plėtros stadijose vadyba atlieka kirtingą vaidmenį:

1. pradžioje pagrindinis vaidmuo tenka informacijos surinkimui;
2. vėliau kultūrinio turizmo vadyba pasireiškia per kultūrinio turizmo vizijos, galimos strategijos bei veiksmų programos sudarymą;

Kad kiekvienoje kultūrinio turizmo plėtros stadijoje vadyba būtų efektyvi, būtina pasiūlos, paklausos ir lūkesčių nustatymai konkrečioje teritorijoje, veiksmų programa turi būti sudaroma remiantis autentiškumu ir bendradarbiavimu, o nuolatinis plėtros monitoringo atlikimas turi užtikrinti galimybes adaptuoti kultūrinį turizmą prie besikeičiančios aplinkos (Bouchenaki, 2002; Keller 2007).

Subalansuota turizmo plėtra Lietuvoje dar gana naujas reiškinys. 2005 m. buvo atlikta Marijampolės rajono kultūrinio turizmo plėtros galimybių studija, kurioje pateiktas turizmo ir kultūros sujungimo regione modelis, t.y. buvo sukurtas ir pasiūlytas trimatis kultūrinio turizmo modelis, kuris apima tris turizmo sritis (14 pav.):

14 pav. Trimatis kultūrinio turizmo modelis

Šaltinis: sudaryta autorės.

Pateiktame modelyje numatytos strateginės veiklos kryptys ir gairės, plėtojant Marijampolės regiono kultūrą ir turizmą (Marijampolės rajono kultūrinio turizmo plėtros galimybių studija, 2005). Kultūra ir paveldas yra esminiai kuriant šalies įvaizdį, todėl kultūrinis turizmas gali būti vienas svarbiausių dalykų, kuriant teigiamą šalies įvaizdį tarptautiniu mastu.

Remiantis Pasaulinės turizmo organizacijos (PTO) prognozėmis ir vizija iki 2020 m. Europos turizmo rinkos dalis turėtų sumažėti beveik 10 proc., todėl būtina Europos valstybėms (taip pat ir Lietuvai) ieškoti naujų patrauklumo ir išskirtinumo šaltinių ir įvaizdžio kūrimo priemonių, siekiant išvengti turizmo sektoriaus stagnacijos (Labanauskaitė, 2007).

Anot V. Navicko ir A. Malakauskaitės (2007), šią problemą reikia spręsti ne tik tinkamai suformuojant paslaugų paketą, bet ir įdomiai, netradiciškai jį reprezentuojant bei pateikiant vartotojams. Vis daugiau verslo šakų įmonių prekiauja nebe prekėmis, o unikaliais patyrimais (pvz., galimybė pačiam nusižiesti puodą, sukurti papuošalą ir t.t.). Pasaulinis turizmo sektorius taip pat persiorientuoja į asmeninių patirčių pardavimą, kadangi net trumpos kelionės metu turistui turi būti perteiktas šalies identitetas. Dėl šios priežasties statiškas muziejų ekspozicijas keičia interaktyvios parodos, istoriją ir kultūrą atskleidžia karnavalo bei vaidybiniai elementai (pvz., inscenizuojamos riterių kautynės, viduramžių prekybos mugės sąlygos) (Navickas, Malakauskaitė, 2007).

Kultūrinio turizmo plėtrą Lietuvoje lemia ir skatina daugelis veiksnių:

- Didėjantis interesas Lietuva;
- Valstybės ekonominio potencialo kilimas;
- Valstybės įvaizdžio kūrimas ir tautos saviraiškos propagavimas;
- Turizmo verslo plėtotė;
- Kultūros vertybių išsaugojimo interesai;
- Prisijungimas prie Europos valstybių kultūros plėtros programų;
- Įsijungimas į Europos Sąjungos politinę, ekonominę ir kultūros erdvę (Kultūrinio turizmo plėtros programa Lietuvoje, 1998).

Kultūrinio turizmo plėtra privertė valstybes tvarkyti aplinką, restauruoti senamiesčius, kurti muziejus ir saugoti kultūros paveldą. Taip pat turizmas paskatino daugelį pasaulio valstybių išsaugoti švaresnę gamtinę aplinką, unikalėsnį, savitesnį kraštovaizdį bei savitas tradicijas (Grecevičius ir kt., 2002).

R.Dapkus (2008) pateikia rekomendacijas, kaip sėkmingai plėtoti kultūrinį turizmą. Jo teigimu, norint teisingai plėtoti kultūrinį turizmą būtina:

- kooperacija tarp nacionalinės, regioninės valdžios, NVO ir vietinės bendruomenės bei verslo atstovų;
- vieninga ir tikslinga strategija bei kryptingai orientuotas marketingo planas, kaip plėtoti kultūrinį turizmą;

- plėtoti ne tik kultūrą, bet ir vietinės bendruomenės svetingumą ir natūralų regiono grožį, kuriam įtakos turi religija, kultūros išskirtinumas, papročiai ir kt.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant sėkmingos kultūrinio turizmo plėtros, yra svarbi teisinga ir efektyvi kultūros išteklių vadyba, kuri užtikrina jų vertės ir integralumo išsaugojimą, sugebėjimas sukurti ir rinkai pristatyti sukurtą išskirtinį produktą, kuris turistą privalo sudominti. Tik gerai parinktos kultūros išteklių vadybos priemonės gali sudominti vietinę ir tarptautinę rinkas. Sėkminga turizmo plėtra priklauso nuo daugelio veiksnių, iš kurių svarbiausi: integruotų ir visapusiškų turizmo planų sudarymas, aiškių vystymo tikslų ir uždavinių iškėlimas, nustatant pagrindinius plėtros prioritetus dėl turizmo formų ir rūšių parinkimo, diegimo bei vystymo tam tikruose regionuose, valstybės parama turizmo plėtrai, investicijos, naudojamos tinkamos marketingo strategijos, aukšta teikiamų paslaugų kokybė, viešojo ir privataus sektorių partnerystė, racionalus jų dalyvavimas turizmo plėtroje, patogios viešosios turizmo infrastruktūros plėtojimas. Kultūrinis turizmas – tai specifinis turizmo elementas, turizmo rūšis, apimanti kultūrinės vertybės / kultūrinį paveldą, turistus, kurie vedami asmeninės motyvacijos, noro pažinti savo ir kitų žmonių papročius, tradicijas bei istoriją, keliauja lankydami kultūrinio paveldo, etnografinės ir kt. vietas, o taip pat muziejus, parodas, kultūros parkus ir kt. kultūrinės vietas. Kultūrinis turizmas yra neatsiejamas regioninės plėtros elementas, galintis būti pagrindinis regiono pajamų šaltinis. Kultūrinio turizmo plėtrą nulemia kultūrinės vertybės / paveldas ir jų efektyvi vadyba. Sėkmingai plėtoti kultūrinį turizmą galima tik subalansuotą ir regioninę plėtrą vykdančiame regione, tokiaime, kuriame yra saugoma natūrali aplinka, kultūriniai ir gamtiniai ištekliai, siekiama subalansuota ekonominė plėtra, kuriama turizmo infrastruktūra, puoselėjamas regioninis bendradarbiavimas tarp kultūrinio turizmo srities privataus ir viešojo sektoriaus institucijų. Turizmo plėtra padeda išsaugoti vietovės kultūrinį paveldą, plėtoti ir išlaikyti kultūrinės veiklos formas, jo dėka, sustiprėja vietinių gyventojų pasididžiavimo savo unikaliomis kultūrinėmis vertybėmis jausmas, suteikiama galimybė turistams daugiau sužinoti apie kitų tautų kultūrą, papročius ar pasikeisti kultūrinėmis vertybėmis.

2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Norėdami sužinoti kultūros paveldo pritaikymo pažintiniam kultūriniam turizmui Ukmergės rajone galimybes, atlikome tyrimą, kuris yra kokybinio pobūdžio, nes tyrimo metu buvo renkama informacija apie kultūros paveldo objektų patrauklumą turistams, jų prieinamumą, atraktyvumą. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad kokybinis tyrimas yra grindžiamas filosofiniu “interpretatyviniu” požiūriu, nusakančiu, kaip socialinis pasaulis interpretuojamas, suprantamas, patiriamas ir perteikiamas (Pranulis V., 1998). Būtent šis metodologiniu požiūriu leidžia geriausiai įvertinti kultūrinio paveldo paklausą Ukmergės rajone. Tam, kad būtų atliktas sėkmingas bet kokios srities tyrimas, reikia tinkamai suplanuoti ir suorganizuoti visą tyrimo procesą, todėl įvertinant kultūrinio turizmo plėtros galimybes Ukmergės rajone buvo atliktas Ukmergės miesto ir rajono gyventojų tyrimas.

Tyrimo tiklas – ištirti kultūrinio turizmo plėtros galimybes Ukmergės rajone. Šio tyrimo pagalba tirtas Ukmergės rajono (miesto) gyventojų požiūris į kultūrinio turizmo poreikius, kultūrinio turizmo perspektyvas bei galimybes, rekreacinių išteklių būklę ir pasiruošimą plėtojant kultūrinį turizmą Ukmergės rajone.

Tyrimo objektas. Ukmergės rajono (miesto) gyventojų, kaip turistų nuomonė apie kultūrinio turizmo plėtros galimybes Ukmergės rajone.

Išanalizavus tyrimo rezultatus bus galima įvertinti, kokios galimybės yra Ukmergės rajone kultūriniam turizmui plėtoti, kokie turistiniai objektai patraukliausi turistams, ar pakanka rajone esančio svetingumo ir turizmo infrastruktūros lygio išvystymo ir pasiūlyti keletą kultūrinio turizmo maršrutų, kurių įgyvendinimas pakeltų Ukmergės rajono turizmo išvystymo lygį.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo iškelti tokie **uždaviniai**:

- atlikti kultūrinio turizmo Lietuvoje situacijos analizę,
- įvertinti turizmo infrastruktūros išvystymą Ukmergės rajone;
- ištirti patraukliausius turizmo objektus Ukmergės rajone;
- ištirti Ukmergės rajono gyventojų poreikį kultūriniam turizmui;
- nustatyti pagrindinius trukdžius kultūrinio turizmo plėtrai rajone;

Tyrimo metodas. Norint išsiaiškinti Ukmergės rajono (miesto) gyventojų, kaip turistų požiūrį į kultūrinio turizmo plėtros galimybes rajone, buvo atliktas pirminis tyrimas. Tyrimui atlikti buvo naudotas vienas populiariausių duomenų rinkimo būdų - anketinė apklausa. Tyrimas atliktas kiekybiniu metodu, pateikiant Ukmergės rajono (miesto) gyventojams sudarytas anketas, anketas platinant turizmo informacijos centre ir kelionių agentūrose Ukmergėje. Toks tyrimo metodas yra daugiau struktūrizuotas ir suplanuotas, nes tyrimo metodai bei duomenų matavimo priemonės buvo sukonstruotos dar prieš tyrimą. Tokiam tyrimui būdingas siekis ieškoti išorinių reiškinių požymių,

išgaunant įvairius dydžius, kurie gali būti išreikšti skaičiais ir matuojami. Kadangi toks tyrimo metodas yra orientuotas į matavimus ir išvadas, todėl jis yra objektyvesnis ir tikslesnis (Kardelis, 2002). Tyrimas vykdomas naudojant klausimyną, kurio atsakymai anoniminiai.

Anketą sudaro 24 mišraus tipo klausimai (žiūrėti 1 priedą). Anketoje pateikti 9 klausimai, kuriuos respondentai privalėjo įvertinti penkių balų skalėje (Likerto skalė), kur 1 – visiškai sutinku, 5 – visiškai nesutinku. Respondentams pateikiami uždari klausimai, t.y. kai atsakymai respondentui pateikiami paruošti, todėl jam belieka tik pažymėti priimtinausią, nereikia pačiam formuluoti atsakymo. Uždarų klausimų pranašumas yra tas, kad kai yra alternatyvų, lengviau pasirinkti, be to tyrėjui nereikia klasifikuoti atsakymų, o tai padeda išvengti subjektyvumo. Taip pat tokio tipo klausimų duomenis yra lengviau kiekybiškai apdoroti, lyginti, gretinti bei didesnis indikatorius patikimumas (Kardelis, 2002).

Klausimyną sudaro trys dalys:

- demografiniai klausimai; bendrieji klausimai ir klausimai apie Ukmergės rajono kultūrinius išteklius ir jų patrauklumą turistams.

Demografinė anketos dalis skirta išsiaiškinti respondento lytį, amžių, išsilavinimą. Bendrieji klausimai – tai įžanga į anketos tyrimo tikslą, todėl jais siekta išsiaiškinti respondentų nuomonę apie keliavimą, jų žinias apie kultūrinį turizmą, kultūrinio turizmo propaguojamas formas. Trečiosios grupės klausimai pateikia išsamią respondentų analizę apie patraukliausius turistams Ukmergės rajono lankytinus objektus (architektūrinius, archeologinius, kultūrinius, istorinius), kurie, respondentų nuomone, verti turistų dėmesio, kad būtų įtraukti į turistinius maršrutus, plėtojant kultūrinį pažintinį turizmą Ukmergės rajone.

Sudarinėjant klausimyną, stengtasi pateikti konkrečius klausimus bei suprantamus atsakymų variantus, kad respondentui būtų lengviau atsakinėti.

Siekiant nustatyti Ukmergės miesto ir rajono gyventojų požiūrį į keliones ir kultūrinį turizmą bei kultūrinio turizmo poreikius apklausti Ukmergės rajono gyventojai. Tyrime dalyvavo Ukmergės miesto ir rajono gyventojai, taip pat keli respondentai buvo atvykę iš kitų miestų. Respondentai pasirenkami atsitiktine tvarka, t.y. atvykę į TIC ar kelionių agentūrą. Per dieną žiemos sezonu turizmo informacijos centre (TIC) apsilanko vidutiniškai 5 – 7 žmonės, kelionių agentūroje (žiemos sezonu) 5 – 8 žmonės.

Imčiai apskaičiuoti buvo remtasi 2008 m. pradžios Ukmergės savivaldybės statistikos skyriaus duomenimis. 2008 m. pradžioje Ukmergės rajone gyveno 45868 gyventojai nuo 0 iki 85+ metų. Kadangi tyrime negali dalyvauti visų amžiaus kategorijų gyventojai (pvz., kūdikiai, vaikai, ligoniai ir kiti žmonės), imčiai paskaičiuoti pasirinkta gyventojų grupė nuo 19 iki 69 metų amžiaus, t.y. galimi potencialūs keliautojai. Imčiai apskaičiuoti rėmėmės 32948 Ukmergės rajono gyventojų skaičiumi.

Tyrimo populiacija yra patogioji, nes pasirinkti respondentai yra lengvai pasiekiami, t.y. Ukmergės turizmo centre ir kelionių agentūroje. Tyrimo imtis yra patogioji tikimybinė, kai kiekvienam populiacijos nariui yra tikimybė patekti į tiriamųjų imtį.

Kad tyrimo duomenys būtų validūs, bendras apklausiamųjų skaičius (imties dydis) nustatomas remiantis Paniotto formule:

$$n = 1 / (\Delta^2 + 1 / N);$$

n = reikiamų respondentų skaičius;

Δ = paklaida ($\Delta = 0,07$);

N = tiriamos visumos skaičius.

$$n = 1 / ((0,07)^2 + 1 / 32948) = 1 / 0,0049 + 0,0000303 = 202$$

Pagal apskaičiuotą imtį, tyrime turi dalyvauti ne mažiau kaip 202 respondentai. Įvertinant tai, kad ne visi sutiks atsakinėti į klausimus, tyrimo metu TIC ir kelionių agentūroje palikta 220 anketų.

Anketų grįžtamumas 95,5 proc. Kadangi iš paliktų 220 anketų sugrįžo tik 210 užpildytų anketų, todėl galima teigti, kad atlikto tyrimo rezultatai yra tikslūs.

Siekiant nepažeisti tyrimo etikos principų, tyrimas atliktas sekančiais etapais:

1 etapas. Prieš pradėdant tyrimą, iš anksto susitarta su kelionių agentūrų ir turizmo informacijos centro administracija ir gautas leidimas atlikti anketinę apklausą. Supažindinus administraciją su atliekamu tyrimu ir tyrimo instrumentu, ir gavus žodinį sutikimą, pradėtas tyrimas.

2 etapas. Išdalinta 220 anketų, kurios paliktos mėnesiui, kad šių įstaigų klientai jas užpildytų.

3 etapas. Surenkamos užpildytos anketos. Apdorojami anketiniai duomenys.

Tyrimas atliktas 2009 m. sausio 15 – vasario 15 d.

Surinkus užpildytas anketas, tyrimo rezultatai buvo sisteminami, apibendrinami, padarytos tyrimo išvados. Tyrime siekta išsiaiškinti Ukmergės rajono galimybes ir perspektyvas vystant kultūrinį turizmą, todėl remiantis tyrimo rezultatais pasiūlyti keli kultūrinio turizmo maršrutai po Ukmergės rajoną.

Tyrimo gautų duomenų analizei pasirenkami šie statistikos metodai:

- aprašomoji statistika (padėties skaitinė charakteristika, grafinis duomenų vaizdavimas). Tai padės glaustai apibūdinti ir palyginti jau turimus ir surinktus duomenis.
- Microsoft Excel programa.

Tyrimo rezultatų analizė pateikta praktinėje dalyje.

3. TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ

3.1. Lietuvos kultūrinio turizmo situacijos analizė

Lietuvos kultūros objektų naudojimas turizme yra aktualus tiek kultūros paveldo išsaugojimui bei naudojimui, tiek ir turizmo, ypač kultūrinio, plėtrai. Kultūriniai objektai per kultūrinį turizmą padeda susipažinti su valstybės, regiono bei vietovės istorija ir kultūros įžymybėmis, stiprina krašto identiteto reikšmę, remia pačią kultūrą, padeda atsinaujinti pačiam turizmui, taip pat prisideda prie paveldo supratimo ir jo išsaugojimo.

Kultūros paveldo naudojimą turizmo srityje dar 1996 m. paskelbė Europos Tarybos Helsinkio deklaracija „Dėl kultūros paveldo išsaugojimo Europoje politinės svarbos“ (1997), kurios visa „E“ dalis yra skirta ilgalaikiai kultūrinio turizmo strategijai, pasisakant už kultūrinio turizmo plėtojimą, kuris gali prisidėti prie regionų atgimimo ir klestėjimo: „Kultūrinio turizmo politika ir strategija kreipiamą į subalansuoto ir ilgalaikio paveldo naudojimo perspektyvą“. Šioje deklaracijoje kultūros paveldas priskirtas prie ekonominių vertybių, kaip potencialas miestų regeneravimo ir kaimo vystymo reikmėms (Helsinkio deklaracija dėl kultūros paveldo Europoje politinės svarbos, 1997). Kultūrinis turizmas svarbus ir tuo, kad jis teigiamai veikia ekonomikos ir socialinę sritį.

Atgavus nepriklausomybę Lietuvoje buvo priimta nemažai programų, kurios turėjo skatinti turizmo plėtrą. Tačiau kultūra, kaip viena esminių Nacionalinio turizmo programos plėtojimo kryptių iki šiol Lietuvoje nėra intensyviai plėtojama. Kultūros paveldo objektų panaudojimas turizmui detaliai nagrinėjamos tik Kultūrinio turizmo plėtros programoje, išskiriant ekspozicinę, infrastruktūrinę bei mišrią jų panaudojimo turizmui paskirtis. Nors Lietuvos Kultūros ministerija dar 1998 m. nacionaliniu lygiu priėmė strateginį dokumentą dėl kultūrinio turizmo šalyje, tačiau jis dar ir dabar liko neįgyvendintas.

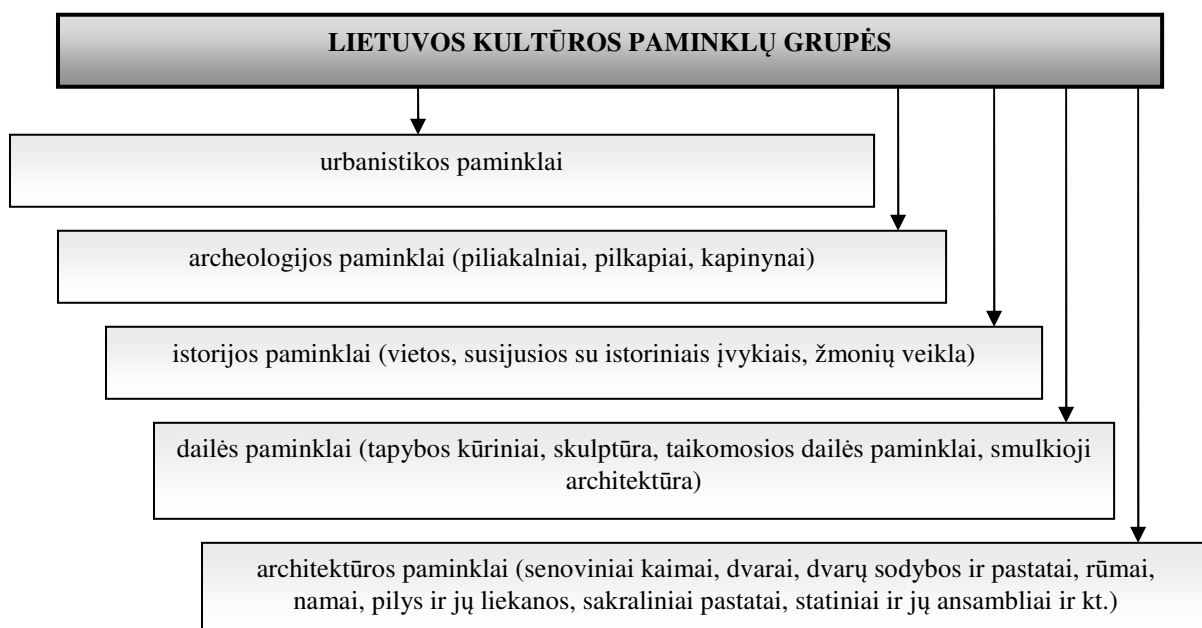
2002 m. Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Lietuvos teritorijos bendrąjį planą, skirtą iki 2020 m., kurio kultūros vertybių dalyje buvo akcentuotas ir kultūros paveldo naudojimas kultūriniame turizme. Šio bendrojo plano dalyje, skirtoje rekreacijai, yra pateikti ir nacionaliniai turizmo maršrutai. 2003 m. UNESCO iniciatyva buvo parengta Baltijos šalių kultūrinio turizmo politikos dokumentas, kuriame atskleista kultūros paveldo reikšmė ir vieta turizme, kuriant šalies teigiamą įvaizdį tarptautiniu mastu, o tuo pačiu padeda saugoti ir patį kultūros paveldą. Svarbu tai, kad šiame dokumente numatyti kultūrinio turizmo finansavimo bei skatinimo pasiūlymai, siejami su valstybės bei savivaldybių mokesčių politika, remiant ar skatinant turizmo procese dalyvaujančius paveldo objektų šeimininkus.

2006 m. turizmo situacijos analizėje, kurią paruošė Ūkio ministerija, pabrėžiama, kad Lietuva turi didelį kultūros paveldo potencialą, tačiau turistiniams poreikiams jis mažai pritaikytas (tik apie

3 %). Remiantis statistiniais duomenimis, pateiktais Lietuvos Respublikos statistikos departamento, 2005 – 2006 m. užsienio turistų šalyje padaugėjo 3 – 5 %, o atvykstamojo turizmo pajamos padidėjo apie 50 %.

Lietuvoje kultūros paveldosaugą reglamentuoja Saugomų teritorijų įstatymas, Kilnojamų kultūros vertybių įstatymas, Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas (2005), kuris pakeitė anksčiau galiojusį Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymą.

Lietuvos kultūros paminklai yra skirstomi į tokias grupes (15 pav.):

15 pav. Lietuvos kultūros paminklų grupės.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Skerstonienė (2002).

Lietuvos gamtiniai ir kultūriniai turizmo išteklių sudaro palankias sąlygas kurti patrauklius turistinius produktus., tačiau šiuo metu nėra pilnai išnaudojami dėl kelių pagrindinių priežasčių:

1. egzistuoja dar ryškus rinkodaros (turizmo informacijos) nepakankamumas tiek tarptautiniu, tiek ir nacionaliniu lygmeniu;
2. itin ženklaus infrastruktūriniai užsienio turistų srauto į Lietuvą apribojimai: žema geležinkelio paslaugų kokybė, neišvystyta vidaus vandens turizmo infrastruktūra;
3. teisiniai aspektai (vizų išdavimo tvarka Rusijos piliečiams);
4. PVM padidėjimas apgyvendinimo sektoriui.

Kultūriniame turizme kultūros paveldo objektai sudaro didžiąją jo dalį. Čia svarbu ne tik pavieniai paveldo objektai, bet ir jų kompleksai, istoriniai miestai, vertingos saugomos teritorijos ir kraštovaizdžiai. Atsižvelgiant į turistų grupes, yra sudaromi lankymo maršrutai ir pagal juos atrinkti paveldo objektai sudaro turizmui skirtą paveldo objektų sistemą.

Lietuvoje esantys įvairūs kultūros paveldo ir etnokultūros objektai yra svarbūs tiek vietiniam, tiek ir tarptautiniam turizmui. Kultūros paveldo gausa (per 10 tūkstančių, turinčių paminklo statusą), sudaro prielaidas kultūrinio turizmo plėtrai. Kultūrinis turizmas šalyje šiuo metu vis labiau populiarėja ne tik tarp vietinių gyventojų, bet ir tarp užsienio turistų. Pastarieji, atvykę į Lietuvą, dažnai renkasi šią turizmo rūšį. Vilniaus senamiestis, Kuršių nerija, Kernavės archeologinis ansamblis bei Lietuvos kryždirbystė yra įtraukti į UNESCO pasaulio paveldo objektų sąrašą.

Iš daugiau kaip 10 tūkst. paveldo objektų didelio turistinio intereso objektų grupei yra priskiriama apie 350, o tarptautinio turistinio intereso grupei – apie 110 paveldo objektų, iš kurių didžioji dauguma yra neparengti turistų lankymui (G. Indriūnas, 2003, www.museums.lt). Pagrindiniai Lietuvos tarptautinio turizmo objektai yra Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Kėdainių senamiesčiai, Kernavės ir Trakų istorinis paveldas, Lietuvos baroko paminklai – pilys, Gintaro muziejus – Tiškevičiaus rūmai Palangoje, gotikinė Šv. Onos Bažnyčia Vilniuje, gotikos šedevras Perkūno namas Kaune, Pažaislio vienuolynas ir kt. Tačiau didžioji dalis kultūrinių paminklų, kultūros paveldo objektų dėl nepakankamos paslaugų ir viešosios turizmo infrastruktūros nenaudojami turistų lankymui.

Archeologijos ir mitologijos paveldo objektai Lietuvoje pasižymi didele įvairove: tai piliakalniai, senoviniai pylimai ir gynybiniai įtvirtinimai, senųjų miestų liekanos, statinių griuvėsiai, alkos, alkakalniai, akmenys su įvairiais ženklais, pilkapiai, kapinynai, kūr grindos. Vien tik piliakalnių Lietuvoje yra 754 (Kultūros paveldo registro duomenys). Jie turi mokslinę, rekreacinę, pažintinę vertę, praturtina Lietuvos kraštovaizdį, kaip krašto istorijos liudininkai, jie gausiai lankomi turistų.

Urbanistikos ir architektūros paveldo vertybės sudaro didžiausią Lietuvos istorinio nekilnojamojo paveldo dalį, kuri galima suskirstyti į kelias grupes: urbanistinės vietovės, etnografiniai kaimai, sakraliniai pastatai, gynybiniai statiniai, įvairių funkcijų miestų pastatai, dvarų ansambliai ir kraštovaizdžio architektūra (parkai ir sodai) (Kultūros paveldas ir visuomenė XXI a.). Reikia paminėti, kad mūsų architektūros paveldas dėl pražusių karų, vėlyvo susidomėjimo paminklosauga yra išlikęs ne itin gausus.

Urbanistinės vietovės – tai senamiesčiai, senieji miesteliai ir statinių kompleksai, kuriuose saugoma vertybių visuma: archeologiniai sluoksniai, pastatų architektūrinė išraiška, konstrukcijos, gatvių tinklas, aikštės, miestų užstatymas ir pan. Iš išlikusių urbanistinių vietovių Lietuvoje turistų dėmesio verti Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Kėdainių, Ukmergės ir kt. senamiesčiai.

Etnografiniai kaimai ir sodybos – tai vertingi dvasinės ir materialinės kultūros objektai, lietuvių tautinio savitumo garantas. 2006 m. liaudies architektūros vertybių sąrašė įrašyti 38 kaimai, 73 sodybos ir 193 atskiri pastatai. Vertingos pavienės sodybos saugomos Lietuvos liaudies buities muziejuose, pvz., Rumšiškės (Kaišiadorių raj.), Žvejo sodyba Smiltynėje ir kt.

Gynybiniai objektai yra seniausias Lietuvos architektūros paveldas – tai piliakalniai (Kernavės, Ukmergės, Apuolės, S. Įpilties ir kt.), gynybinių pilių kompleksai (Vilniaus, Klaipėdos), Medininkų pilies liekanos. Prie gynybinių objektų priskiriami ir fortifikaciniai statiniai, statyti XIX a. pab. – XX a. pr. Vienas didžiausias jų - Kauno tvirtovės kompleksas. Taip pat šio amžiaus gynybinių kompleksų išlikę ir Marijampolėje ir Alytuje.

Pilys, senamiesčiai, dvarai ir vienuolynai gali tapti atskirais kultūrinio turizmo produktais. Kiti svarbūs šalies kultūrinio turizmo ištekliai – tai muziejai, parodų ir meno centrai, teatrai, liaudies amatai ir etnokultūra. Tuo tarpu senamiesčiai ir sakralinė architektūra bei dailė, etninė architektūra, buities muziejai, kultūros centrai ir teminiai renginiai – dar neišnaudotos galimybės kultūrinio turizmo maršrutams parengti.

Pavienių kultūros objektų, sukeliančių pažintinį interesą, Lietuvoje suskaičiuojama apie 25 tūkstančius, o jų pasiskirstymas nėra vienodas: apie 2500 kultūros paminklų yra miestuose, ir apie 8100 – užmiesčio vietovėse. Daugiausia pavienių objektų yra šiaurės rytų Žemaitijoje nuo Kryžkalnio iki Palangos, šiaurės rytų Aukštaitijoje nuo Ukmergės iki Zarasų, Nemuno vidurupio zonoje nuo Druskininkų iki Jurbarko, Kernavės, Vilniaus, Aukštadvario apylinkėse.

Lietuvoje galima išskirti šias sukultūrintas kraštovaizdžio vietoves šalyje:

- sukultūrinto kraštovaizdžio vaizdingos teritorijos, vietovės;
- valstybės saugomos teritorijos: kultūros istorijos draustiniai, liaudies buities muziejai ir kt.
- turinčios ir neturinčios paminklo statuso teritorinio tipo kultūros vertybės: archeologijos paminklų kompleksai, urbanistikos paminklai, išsaugoję savo savitumą miesteliai ir bažnytkaimiai, buvusių dvarų sodybos ir kt. istorinės vietos;
- skirtingo pažintinio intereso įvairiarūšių kultūros vertybių sanauka; su vyraujančia architektūros ir dailės vertybių sanauka; kompleksinės sanaukos arealai vaizdingame kraštovaizdyje.

Kultūros įstaigų ir renginių grupei priskiriama botanikos ir zoologijos sodai, įvairios paskirties lauko ir patalpų muziejai, parodų paviljonai, koncertų salės. Lietuvoje be zoologijos ir botanikos sodų veikia apie 150 muziejų, kurių didžiąją dalį sudaro kraštotyros ir istorijos muziejai. Patys populiariausi muziejai Lietuvoje – tai Klaipėdos jūrų muziejus – akvariumas, Kauno M.K.Čiurlionio muziejus, Velnių muziejus.

Lietuva užsienio turistams patraukli savo aukšto lygio muzikos kultūra, sporto renginiais, unikaliais liaudies skulptūrų objektais.

Lietuvoje perspektyvūs ne tik vidiniai vietiniai turizmo keliai, bet ir tarptautiniai maršrutai, tokie kaip bendras Lietuvos ir Latvijos turistinis maršrutas „Kuršių takas“, „Baroko kelias“, „Vienuolynų kelias“, „Gintaro kelias“, „Kulinarinis paveldas“, „Hanzos kelias“, „Parkai ir sodai“.

Kultūrinio turizmo vystymo Baltijos šalyse tikslas – užtikrinti ilgalaikį ekonominį, socialinį ir kultūrinį vystymąsi, tuo pačiu metu išsaugant ir aktyviai gausinant kultūrinius išteklius per didesnę pasiūlą, įvairovę bei kokybę ir perspektyvių kultūrinio turizmo paslaugų teikimą.

Lietuvoje kultūrinio turizmo plėtrą lemia ir skatina daugelis veiksnių (16 pav.):

16 pav. Veiksniai skatinantys Lietuvos kultūrinio turizmo plėtrą

Šaltinis: sudaryta autorės

Lietuvai, siekiant propaguoti atvykstantį ir skatinti vietinį turizmą, labai svarbu išsaugoti krašto kultūrinį savitumą. Kiekviena valstybė, saugodama kultūros vertybes, privalo rūpintis kultūros paveldo objektų populiarinimu bei apsauga. Tačiau reikia konstatuoti, kad kultūros objektų naudojimas turizme šalyje yra gana menkas, o kultūros objektų, ypač kultūrinio paveldo, fizinė būklė yra sunki, kultūros turistinis potencialas nėra tinkamai įvertintas, jo išteklių apskaita vedama nepilnai, didžioji dalis kultūrinių objektų nėra paruošti turistų lankymui bei kultūriniam turizmui plėtoti.

Riboti valstybės finansiniai ištekliai neleidžia daugelį kultūros paveldo objektų pritaikyti kultūros ir turizmo tikslams, todėl būtinas privačių finansinių išteklių panaudojimo mechanizmas, kaip alternatyvi kultūros finansavimo politikos dalis ir kaip alternatyva paveldo objektų griuvimui.

Norint sudaryti palankias sąlygas kultūrinio turizmo plėtrai šalyje, reikia nustatyti palankias ekonomines, teises sąlygas ir tvarką paveldo objektų nuomai ir privatizavimui, pritaikant juos turizmo paslaugų teikimui. Muziejų darbo organizavimas turi būti orientuotas į rinkos sąlygas bei plečiama nacionalinės svarbos muziejų bazė ir jų ekspozicijos. Visoje kultūros sferoje labiau taikyti rinkodaros priemones, o veiklą daugiau orientuoti į vartotoją ir bendradarbiavimą su turizmo įmonėmis.

Kadangi Lietuvoje gausu kultūrinių išteklių, tai būtina įvairiais būdais skatinti ir populiarinti kultūrinį turizmą, nes tai yra ne tik papildomas pajamų šaltinis, bet suteikia geresnes galimybes ir

geresnį gyvenimą ne tik turistams, bet ir vietos gyventojams. Kultūrinis turizmas sužadina naujas idėjas bei skatina vietinius gyventojus bendradarbiauti. Taigi kultūrinio turizmo plėtra be šių veiksnių, turi dar daug teigiamų faktorių visai šaliai. Visų pirma reikėtų jį populiarinti Lietuvos gyventojams ir palaipsniui pereinant prie užsienio turistų, jų poreikių.

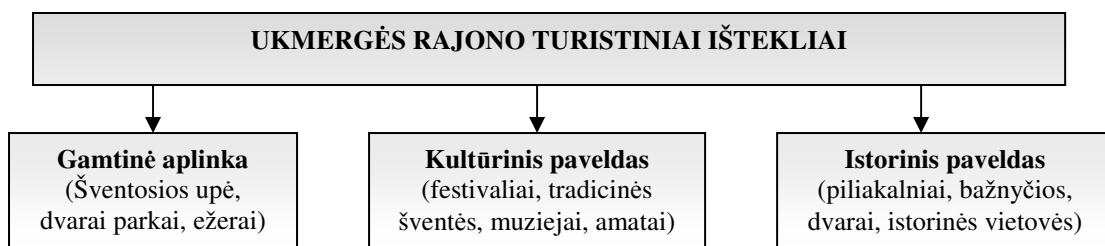
3.2. Ukmergės rajono charakteristika

Ukmergės rajono turizmo plėtros galimybės gali būti siejamos su kultūrinio turizmo plėtra, kadangi Ukmergės rajonas – tai turtingą istorinę praeitį ir perspektyvią ateitį turintis Lietuvos regionas, turi gausų kultūros išteklių arealą, vertingus natūralius gamtos išteklius. Turistiniu požiūriu Ukmergės rajonas yra įsikūręs patogioje geografinėje padėtyje: jį kerta viena didžiausių Lietuvos automagistralių Vilnius – Panevėžys – Ryga, automagistralė Kaunas – Utena, jungianti Varšuvą su Sankt Peterburgu. Ukmergės rajonas nedaug nutolęs nuo trijų didžiųjų Lietuvos miestų: Vilniaus, Kauno ir Panevėžio bei nuo vietinio turizmo centro – Utenos.

Būtent tokia rajono geografija užtikrina vietinių turistų srautą ateityje sukuriant jiems patogią infrastruktūrą, pasiūlant paslaugas ir pramogas vasaros sezono metu, bei tranzitiniai transporto srautai.

Ukmergės rajonas įsikūręs Vilniaus apskrities šiaurėje ir užima 1395 km² teritoriją. Ukmergės rajono centras – Ukmergė, kuri užima 20,45 km². Rajone yra 10 miestelių - Deltuva Lyduokiai, Pabaiskas, Siesikai, Šešuoliai, Taujėnai, Vepriai, Vidiškiai, Želva, Žemaitkiemis (žiūrėti 3 priedą). 2008 m. statistikos duomenimis, rajone gyveno virš 45 tūkst. gyventojų.

Ukmergės rajono „turistiniais produktais“ galima įvardinti jos gamtą, gausius kultūrinius išteklius. Tačiau rajone trūksta išvystytos turizmo infrastruktūros, kadangi čia dar ne pilnai išvystyta apgyvendinimo, pramogų ir maitinimo (išskyrus Ukmergės miestą) sistemos. Trūkstant bent vieno iš jų, turizmo sistema bus netobula, funkcionuos neefektyviai. Pagrindiniai turizmo industrijos komponentai, kurie traukia turistus yra laisvalaikio pramogos, nacionalinė virtuvė, kultūros paveldo objektai, kurių Ukmergės rajone yra gausu. Pagrindiniai Ukmergės rajono turistiniai ištekliai pateikti 17 paveiksle.

17 pav. Pagrindiniai Ukmergės rajono turistiniai ištekliai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Ukmergės rajone tekanti Šventosios upė su savo įspūdingais krantais, ežerai, miškai, išlikę istoriniai ir kultūros objektai sudaro pagrindą ne tik kultūriniam pažintiniam, bet ir kaimo, ekologiniam, sportiniam ir kt. turizmui vystyti rajone.

Kultūrinio turizmo plėtrai Ukmergės rajone įtakos turi vidiniai ir išoriniai veiksniai. Ukmergės rajonas turi visas sąlygas kultūrinio turizmo plėtrai: patogią geografinę padėtį, per rajoną eina magistralinis kelias į Latviją, turi nemažai kultūros paveldo išteklių, svarbiausią gamtinį išteklių – Šventosios upę, kuri tinkama propaguoti vandens turizmą. Vienas svarbiausių rajono privalumas, kurį būtina išnaudoti, tai Vilniaus, Kauno ir Panevėžio miestų artima kaimynystė. Tačiau kultūrinio turizmo plėtrai neigiamos įtakos turi neišvystyta turizmo infrastruktūra, per mažas vietos valdininkų dėmesys turizmo planavimui, turistinės informacijos, turistinių ženklų nebuvimas, nesugebėjimas išnaudoti esamus kultūros ir gamtos išteklius turizmui vystyti bei itin stiprus kultūros paveldo objektų nykimas dėl lėšų stokos.

4 lentelė

Ukmergės rajono SSGG analizė kultūrinio turizmo plėtrai

Vidiniai veiksniai	
<p>Stiprybės:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tranzitinis koridorius tarp Latvijos ir Baltarusijos • netoli didieji šalies miestai – Vilnius, Kaunas, Panevėžys • patogi geografinė padėtis • patogus susisiekimas • unikalūs kultūros paveldo objektai • gamtiniai turizmo paslaugų ištekliai • rajone itin gausu rajoninių, tarptautinių renginių, • lyginant su kaimyniniais rajonais, Ukmergės rajono keliai yra geri, dauguma jų, einančių per pagrindines rajono lankomas vietas asfaltuoti 	<p>Silpnybės:</p> <ul style="list-style-type: none"> • neišvystyta turizmo infrastruktūra, trūksta apgyvendinimo, maitinimo įstaigų • turistinės informacijos apie rajono turistinius objektus stoka • nepakankamai išnaudojami ir parengti turistų lankymui kultūros paveldo objektai, gamtiniai, kultūriniai, istoriniai ištekliai • lėšų turizmo infrastruktūrai stiprinti stoka • kultūriniam turizmui pritaikytų turistinių išteklių stoka • kultūrinio-istorinio ir gamtinio paveldo objektų patrauklumo praradimas rajone (140) • paslaugų teikėjai nepakankamai dėmesio skiria aptarnavimo kokybei, svingumui • mažas dėmesys turizmo planavimui ir rinkodarai vietiniame lygmenyje
Išoriniai veiksniai	
<p>Galimybės:</p> <ul style="list-style-type: none"> • didėjantys srautai magistralėmis A2 ir A6. • kultūrinio pažintinio, kaimo, gamtinio pažintinio turizmo skatinimas • kultūros paveldo ir gamtos objektų įtraukimas į kultūrinį turizmą • užsienio turistų pritraukimas • turizmo produkto propagavimas • kaimo turizmo plėtra • svetingumo industrijos paslaugų kokybės gerinimas • kempingų plėtra rajone (prie Šventosios upės) suintensyvintų vietinį ir atvykstantį turizmą • dviračių turizmo vystymas pažintinio kultūrinio turizmo tikslais 	<p>Grėsmės:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vietinių politikų abejingumas turizmo problemoms • paramos iš ES fondų negavimas mažina turistinio potencialo patrauklumą • neigiama informacija apie Lietuvos kriminogeninę padėtį užsienyje • ryškus turizmo sezoniškumas • turistinių objektų sunykimai Ukmergės rajone • kitų Lietuvos rajonų konkurencija • iniciatyvų trūkumas, žemas paslaugų lygis, biurokratiniai trukdžiai, finansinių lėšų trūkumas

Šaltinis: sudaryta autorės, 2008

Kultūrinio turizmo plėtrą rajone stabdo politikų abejingumas rajonui, kaip patraukliam turizmo rajonui, ryškus turizmo sezoniškumas, turistinių objektų nykimas bei kitų Lietuvos rajonų pranašumas gausesniais kultūros paveldo ar gamtiniais ištekliais. Tačiau Ukmergės rajonas turi palankias gamtines ir kultūrinės sąlygas turizmui vystyti, todėl būtina išnaudoti visas galimybes vystant kultūrinį turizmą, iš kurių svarbiausios - svetingumo industrijos paslaugų kokybės gerinimas, turizmo produkto propagavimas bei užsienio turistų pritraukimas. Rajone nėra net minimalistinių priemonių, kurios būtinos plėtojant turizmą rajone: trūksta poilsiaviečių, stovyklaviečių, lankytinų objektų ženklavimo, nuorodų ir pan.

3.2.1. Gamtinių išteklių apžvalga

Turizmo gamtiniams ištekliams priskiriami vandens telkiniai ir jų pakrantės, rekreaciniai miškai, gyvūnija, nacionaliniai ir regioniniai parkai, saugomi kraštovaizdžio objektai, kurių vertybės sudaro galimybes naudoti juos profesiniam, pažintiniam kultūriniam, rekreaciniam ir kt. turizmui.

Ukmergės rajono kraštovaizdis yra vertingas turizmui plėsti. Ukmergės kraštas patrauklus turizmui plėtoti ir gamtiniu atžvilgiu. Ukmergės rajonas turi išskirtinai turistams patrauklų gamtinį objektą – Šventosios upę, tačiau kuri turizmo reikmėms yra naudojama labai mažai. Vandens telkiniai užima 2,3 % rajono teritorijos. Per rajoną upė Šventoji, kuri rajoną dalija į dvi dalis. Rajone yra keli tvenkiniai, virš 30 ežerų, tačiau didžioji dalis jų – nedideli. Paminėtini didesnieji Lėno, Siesikų, Ilgajų ir Žirnųjų ežerai.

Ukmergės rajone miškai užima 29 % teritorijos ploto. Pagrindė vyrauja mišrieji miškai, palei Šventosios upę – sausi pušynai. Didžiausi rajono miškai – Taujėnų, Siesikų ir Šešuolių.

5 lentelė

Ukmergės rajono gamtiniai ištekliai, lyginant su kaimyniniais rajonais:

Ištekliai	Ukmergės rajonas	Molėtų rajonas	Vilniaus rajonas
Miškingumas (%)	29	26,6	35,5
Ežerai	30	227	113

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis rajonų gamtinių išteklių duomenimis.

Kaip matyti iš 5 lentelės, Ukmergės rajonas, lyginant su kaimyniniais rajonais (Vilniaus, Molėtų) turistiniu atžvilgiu turi mažiausiai palankių gamtinių išteklių, sąlygojančių turizmo vystymą rajone.

Ukmergės rajone yra 9 draustiniai, kuriuose saugomi archeologijos paminklai ir retieji augalai, unikalūs bei tipiški gamtiniai ir kultūriniai kraštovaizdžiai, gyvūnija (žiūrėti 6 lentelę).

Draustiniai Ukmergės rajone

Eil. Nr.	Draustinio pavadinimas	Plotas, ha	Saugomos vertybės
1	Barnėnų telmologinis	23	Vidurio Lietuvos lygumai būdinga Barnėnų pelkė
2	Dukstynos etnologinis	44	Retų ir nykstančių vabzdžių populiacija
3	Armonos geologinis	152	Devono periodo atodangos su šarvuotųjų ir riešapelekių žuvų liekanomis Šventosios upės krantuose.
4.	Laukėnų telmologinis	210	Aukštaičių- Sėlių ežeruiotam moreniniui kalvynui būdingas pelkių kompleksas
5	Žuvintės kraštovaizdžio	227	Žuvintės upelio gilaus erozinio slėnio kraštovaizdis, būdingas didžiųjų upių paslėniamis
6	Šventosios ichtiologinis	335	Lašių, šlakių, upėtakių ir žiobrių nerštavietės
7	Plaštakos hidrografinis	399	Gilaus slėnio mažai vingiuotas Plaštakos upelis
8	Siesarties kraštovaizdžio	736	Siesarties upės slėnio kraštovaizdis su raiškiais erozinėmis formomis, žiobrių nerštavietėmis.
9	Širvintos kraštovaizdžio	1047	Širvintos upės slėnio kraštovaizdis su raiškiais erozinėmis formomis, žiobrių nerštavietėmis.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Ukmergės rajone esantys draustiniai apima nuo 23 iki 1047 ha plotą. Pagal draustinių rūšis yra du telmologiniai draustiniai, kuriuose saugomi pelkių kompleksai, trys kraštovaizdžio, ir po vieną ichtiologinį, hidrografinį, entomologinį bei geologinį draustinius.

Rajone yra ir trys gamtos paminklai (žiūrėti 3 priedą):

- Paduburio šaltinis (hidrogeologinis paminklas);
- Akmuo „Mokas“ (geologinis paminklas);
- Ozas Barzdos kalnas (geomorfinis paminklas).

Prie gamtinių išteklių galima paminėti ir valstybės saugomus gamtos paveldo objektus, tai įvairūs akmenys (Juozapavos, Šaltupės), šaltiniai (Lentvorių, Siesarties, Žuvintės) ir medžiai (Felikos, Lentvorių, Viškonių ąžuolai, Atkočių tuopa). Viso Ukmergės rajonas turi 9 valstybės saugomus gamtos paveldo objektus.

Taigi, nors Ukmergės rajonas ir turi gausius gamtinius išteklius, kurie tinka turizmui vystyti, tačiau didžioji dalis rajono gamtos vertybių yra patrauklios tik gamtos mokslo specialistams bei pavieniams turistams ar poilsiautojams. Gamtiniai išteklių, esantys Ukmergės rajone, nesudaro svarbiausias prielaidas ir galimybes kultūriniam turizmui vystyti, tačiau esančias gamtines vertybes vis dėlto galima panaudoti įvairiuose turistiniuose maršrutuose: kultūriniame, dviračių, pėsčiųjų ir net vandens turizmo trasose.

3.2.2. Turizmo infrastruktūros išvystymas

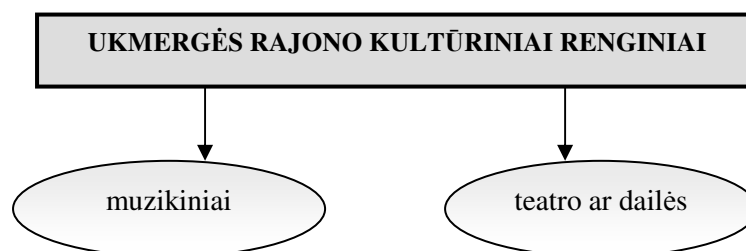
Norint kalbėti apie kultūrinio turizmo plėtrą rajone, pirmiausia reikia išanalizuoti visą infrastruktūrą, kuri lemia turizmo mastus rajone. Turizmo infrastruktūra – tai kompleksas įvairių elementų, kurie būti turizmo plėtojimui tam tirkoje vietoje. Tai transporto paslaugos, apgyvendinimo ir maitinimo įstaigos, laisvalaikio pramogos bei kitos paslaugos, reikalingos turistų poreikiams tenkinti.

Ukmergės rajone kelių infrastruktūra išvystyta gerai. Rajoną kerta magistraliniai A2 ir A6 keliai, kuriais eina pagrindinės vietiniams ir tarptautiniams turistams patrauklios trasos. Magistralinis A2 kelias – tai pagrindinis kelias tarp Vilniaus ir Panevėžio, pagrindinė trasa tarp Vilniaus ir Rygos. Tuo tarpu A6 kelias jungia Kauną su Zarasais ir Latvijos miestu Daugpiliu. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad tokia rajono lokalizacija yra labai palanki Ukmergei tapti tranzitiniu lankytojų ir turistų lankomu rajonu.

Kultūriniam turizmui vystyti aktualu tai, kad neseniai įsisteigė Ukmergės turizmo ir informacijos centras. Šiuo metu Ukmergės rajone yra siūlomas tik vienas turistinis maršrutas: Ukmergė – Šventosios pakrantės – Vepriai – Deltuva – Ukmergė (žr. 7 priedą) . Šiuo maršrutu keliauti galima tiek dviračiais, tiek pėsčiomis, tiek ir vykstant automobiliu. Pažintinio maršruto metu yra aplankomi 27 lankytini objektai, iš kurių kultūriniam turizmui reikšmingiausi: Vaitkuškio dvaro rūmų liekanos, raketinės bazės teritorija, Šaltupio akmuo, vienas didžiausių akmenų Lietuvoje – akmuo Mokas, Sukinių, Veprių piliakalniai ir kt.

Vandens turizmui vystyti galimybės sudarytos Šventosios upėje. Tačiau išsamios informacijos apie atrakcijas Šventosios upe yra itin mažai ir jina nepakankama plėtojant kultūrinį pažintinį turizmą rajone.

Ukmergės mieste ir rajone gausu kultūrinių ir sportinių renginių. Daug renginių vyksta Ukmergėje, Pabaiske, Vidiškiuose, Deltuvoje, Taujėnuose. Renginiai nėra sezoniniai, jie organizuojami visus metus. Kultūrinius renginius Ukmergės rajone galima suskirstyti į kelias grupes pagal meno šakas.

18 pav. Ukmergės rajono kultūriniai renginiai

Šaltinis: sudaryta autorės.

Daugiausia renginių vyksta pavasarį. Vien Ukmergės mieste šiuo laikotarpiu organizuojami 6 visuomeniniai renginiai. Vienas pagrindinių Ukmergės rajono renginių yra Ukmergės miesto šventė, kuri pritraukia daugiausia lankytojų ir svečių. Muzikos renginių Ukmergės rajone vyksta nemažai. Pagrindiniai muzikiniai renginiai yra „Tarptautinis būgnų ir perkusijų festivalis“, kuriame dalyvauja net dalyviai iš įvairių pasaulio šalių, kapelų šventė „Grok armonika“, „Šventosios gaida“ ir kt. Organizuojami tokie teatro renginiai, kaip respublikinė vaikų teatrų šventė „Nenuoramos“, tarptautinis kamerinių teatrų festivalis „Camera obscura“, tarptautinis saviveiklinių teatrų festivalis „Prie dvaro“, tarptautinis vaikų lėlių teatrų festivalis „Debesų avytė“ bei „Naujametinis spektaklis“.

Kas dvejus metus yra organizuojamas istorinės tematikos renginys „Deltuvos mūšis“, kuris palankiai yra vertinamas ne tik vietinių, bet ir sostinės svečių ar užsienio lankytojų. Organizuojama tradicinė kino šventė vaikams „Bildukas“. Iš sportinių renginių, atraktyvių turistams, galima paminėti Ukmergės hipodrome vykstančias žirgų lenktynes.

Kitos paslaugos:

Ukmergės rajone veikia keturios kelionių agentūros: „Salionė“, „Ingrima“, „Saulės gėlės“ ir „Kipridė“. Visą reikalingą informaciją turistams apie apgyvendinimą, lankomas vietas, maitinimo įstaigas, pažintinius maršrutus po Ukmergės rajoną teikia Ukmergės turizmo ir informacijos centras.

Išanalizavus bendrąją turizmo infrastruktūrą Ukmergės rajone, būtina aptarti ir svarbiausius turizmo infrastruktūros elementus: apgyvendinimo, maitinimo paslaugas ir kultūrinius išteklius.

3.2.3. Svetingumo paslaugų išvystymas.

Siekiant pritraukti į Ukmergės rajoną turistus (tiek vietinius, tiek ir užsienio), o ypačingai plėtojant poilsinį – pažintinį kultūrinį turizmą, ne trumpiau nei viena para, būtina potencialiems lankytojams suteikti pagrindines ir papildomas turistines paslaugas – maitinimo, apgyvendinimo, pramogų ir laisvalaikio paslaugas. Maitinimo ar apgyvendinimo įstaigų trūkumas, viena iš priežasčių, stabdančių rajono (miesto) patrauklumą tiek vietos, tiek ir užsienio turistų tarpe. Todėl žemiau analizuojama apgyvendinimo, maitinimo ir pramogų paslaugų išvystymas Ukmergės rajone.

Maitinimo paslaugos

Maitinimo įstaigų skaičiumi Ukmergės rajonas atsilieka nuo kitų šalies rajonų. Tačiau rajone esančios maitinimo įstaigos iš kitų Lietuvos rajonų išsiskiria Aukštaitijos regiono maitinimo paslaugų išskirtinumu. Maitinimo įstaigos priskiriamos kulinariniam paveldui. Šiam paveldui priskiriamos šios Ukmergės krašto įstaigos:

- Kurėnų užėiga;
- Petronių kaimo amatų namai“

Be kultūriniam paveldui priskirtinų įstaigų, maitinimo paslaugas rajone teikia 11 maitinimo įstaigų: tai kavinės (4), picerijos (5), restoranai (2). Viena iš veikiančių kavinių teikia tik kavą ir užkandžius, tačiau kitos vienu metu gali priimti nuo 20 iki 150 lankytojų. Maitinimo įstaigos sukcentruotos pačiame Ukmergės mieste (žiūrėti 4 priedą), jos lengvai pasiekiamos turistų ir miesto svečių. Būtina paminėti, kad rajone be kaimo turizmo sodybų yra tik trys kavinės (Deltuvoje, Baleliuose ir Vidiškiuose), kuriose turistai gali pavalgyti.

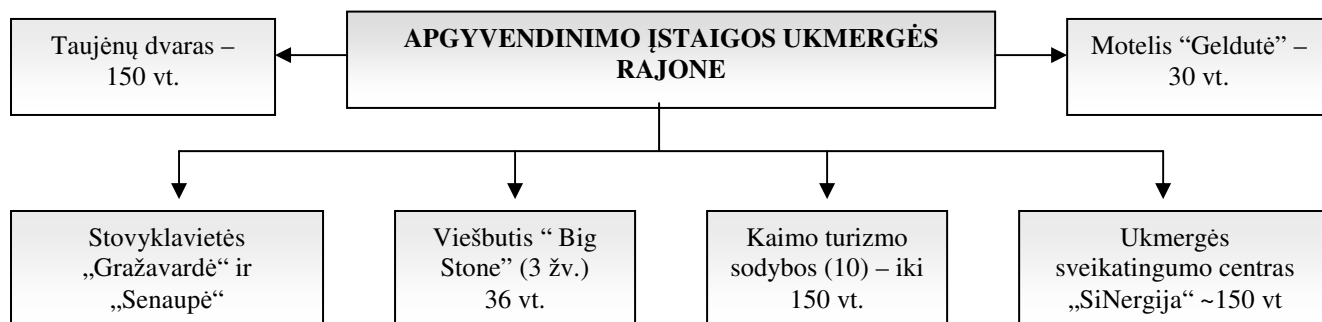
Ukmergės rajone veikia kavinės „Geldutė“ (Vepriai), „Dinelda“ (Vidiškiai), „Armonia (Deltuva), „Kurėnų užėiga“ (Kurėnai). „Kurėnų užėiga“ yra įkurta šalia automagistralė „Via – Baltica“, gražioje vietoje ir priklauso kulinariniam paveldui. Joje yra įrengta banketų salė, židyns, teikiamas platus patiekalų asortimentas.

Maitinimo įstaigų teikiama kokybė atitinka kainą, tačiau jos turi ir minusų. Kai kuriose maitinimo įstaigose dėl mažos virtuvės, yra siūlomas labai siauras maisto pasirinkimo asortimentas, nėra papildomų paslaugų, nėra prekiaujama stipresniais alkoholiniais gėrimais, ne visose organizuojami renginiai.

Taigi, nors Ukmergės mieste yra pakankamai vietų, kur žmonės gali nueiti pavalgyti ar praleisti laiką netradicinėje aplinkoje (kavinėse organizuojami renginiai, priimami užsakymai iškilmingoms progoms, vaikų gimtadieniams ir pan.), tačiau plėtojant pažintinį kultūrinį turizmą viso rajono mastu, maitinimo įstaigų yra per mažai. Bent jau minimalios maitinimo paslaugos, pvz., greito maisto užkandinės, sezono metu galėtų būti įkuriamos prie lankytinų objektų, planuojamų maršrutų trasų.

Apgyvendinimo paslaugos

Ukmergės rajone apgyvendinimo paslaugas teikiamos kaimo turizmo sodybose, viešbutyje ir stovyklavietėse. Šiuo metu, Ukmergės turizmo ir informacijos centro duomenimis, apgyvendinimo paslaugas teikia 10 kaimo turizmo sodybų, 3 žvaigždučių viešbutis „Big Stone“ Ukmergėje, motelis „Geldutė“ Vepriuose, dvaras Taujėnuose „Taujėnų dvaras“, Ukmergės sveikatingumo centras „Sinergija“ bei 2 stovyklavietės (žiūrėti 19 paveikslą).

19 pav. Apgyvendinimo paslaugas teikiančios įstaigos Ukmergės rajone.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Kaimo turizmo sodybos rajone pradėjo kurtis palyginti neseniai, tik 2000 m. Rajone yra dvi aukščiausio lygio („4“ gandrų) kaimo turizmo sodybos, kitos turi „trijų gandrų“, „dviejų“ ir „vieno gandro“ įvertinimus. Sodybose vietų skaičius svyruoja nuo 8 iki 40. Vienose sodybose galima gauti daugiau pramogų ir paslaugų, kitos sodybos teikia tik apgyvendinimo paslaugas, be galimybės užsisakyti pusryčius. Kaina už apgyvendinimo paslaugas panaši visose sodybose, svyruoja nuo 30 iki 70 Lt.

Ukmergės rajone veikia tik vienas 3 žvaigždučių viešbutis „Big Stone“, buvęs viešbutis „Ukmergė“, kuris įsikūręs pačiame Ukmergės mieste, o tai byloja apie tokios paslaugos trūkumą ne tik miesto, bet ir viso rajono atžvilgiu. Viešbutyje yra tik 22 kambariai. Viešbutyje vienu metu gali apsigyventi 36 žmonės. Prie viešbučio nėra automobilių stovėjimo aikštelės, nėra nuorodų kaip atvykti į šį viešbutį. Būtent nuorodų pagrindiniuose magistraliniuose keliuose nebuvimas mažina lankytojų skaičių viešbutyje. Pagrindiniai viešbučio svečiai – pastovūs klientai – užsienio verslininkai, kadangi Ukmergės mieste yra ne viena užsienio įmonių bei užsieniečių, į Ukmergę atvykstantys tarptautinių renginių metu. Pasak Ukmergės turizmo ir informacijos centro atstovų, šis viešbutis nepajėgia apgyvendinti visų norinčių turistų, ypačingai savaitgaliais

Ukmergės sveikatingumo centras be sveikatingumo ir pramogų paslaugų pradėjo teikti apgyvendinimo (viešbučio) paslaugas. Viešbutis „SiNergija“ yra Ukmergės mieste, ramioje vietoje. Jis siūlo 17 įrengtų kambarių. Kituose korpusuose dar yra bendrabučio tipo kambariai, kuriuose galima apgyvendinti iki 150 žmonių. Viešbučio kaina – 100 – 150 Lt už kambarį. Viešbutyje yra teikiama nemažai papildomų paslaugų: teikiamos maitinimo paslaugos, organizuojami verslo pietūs, pobūviai, banketai, konferencijos, pramoginiai renginiai, yra boulingas, biliardas, SPA centras.

Rajone yra ir dvi stovyklavietės, kuriose galima užsisakyti nakvynę. Tai „Gražavardė“ ir „Senaupė“, kurios yra orientuotos į turistus, plaukiančius baidarėmis Šventosios upe. „Gražavardė“ įkurta Šventosios upės krante ties Vidiškių seniūnijoje, „Senaupė“ – Veprių seniūnijoje Kazlaučiznos kaime. Šiose stovyklavietėse įrengtos aikštelės palapinėms, pliažo tinkliniui, pirtelė.

Lyginant esamas apgyvendinimo paslaugas rajone su kitais rajonais, gali susidaryti įspūdis, kad Ukmergės rajone jų yra pakankamai. Tačiau vasaros sezono metu jaučiamas apgyvendinimo įstaigų trūkumas. Nedidelis viešbučių skaičius parodo, kad rajone būtina kurti naują viešbutį, tokiu būdu sukuriant apgyvendinimo galimybę ne tik vietos (t.y. Lietuvos), bet ir užsienio turistams, verslininkams. Visame Ukmergės rajone vienu metu galima apgyvendinti apie 500 svečių, kai tuo tarpu į tarptautinius renginius atvyksta dvigubai daugiau lankytojų ir dalyvių. Pavyzdžiui, kaimo turizmo sodybose sezono metu vietas ilgiesiems savaitgaliai reikia rezervuoti net prieš kelis mėnesius. Jei visos vietos būna užimtose vietinių (t.y. lietuvių) poilsiautojų, tokiu atveju užsienio turistams, verslininkams, kurie atvyksta į rajoną, nėra kur apsistoti. Apgyvendinimo įstaigų

nepakankamumas Ukmergės rajone, turi neigiamos įtakos kultūrinio turizmo plėtrai. Tai sukelia problemas norint apgyvendinti užsienio turistų grupes, keliaujančius kultūriniais pažintiniais tikslais, ypač su dviračiais.

3.3. Kultūrinių išteklių analizė Ukmergės rajone ir jų pritaikymas kultūrinio turizmo plėtrai

Ukmergės rajonas gausus kultūros vertybėmis, kurias būtų galima naudoti plėtojant kultūrinį turizmą ne tik rajone lygmenyje, bet ir visos šalies mastu. Ukmergės rajono kultūriniai išteklių sudaro puikią galimybę atskleisti krašto istoriją, tradicijas, tradicinius amatus, taip pat yra svarbus pagrindas kultūriniam turizmui ir su turizmu susijusioms paslaugoms plėtoti. Ukmergės rajone yra daug ir įvairių, unikalių kultūrinių išteklių, kurie gali įtakoti, o kai kurie jua ir įtakoja, turizmo plėtrą rajone. Kultūros paveldo departamento duomenimis, Ukmergės rajone yra šie kultūros paveldo objektai:

- 50 archeologijos
- 114 dailės
- 36 istorijos
- 60 kultūros paveldo.

Didžioji dalis visų kultūros objektų rajone yra neeksponuojami ir apleisti, kiti ties sunykimo riba.

Svarbiausi kultūros ir architektūros paminklai Ukmergės rajone, kuriuos būtina pritaikyti kultūriniam turizmui yra pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė

Pagrindiniai kultūros ir architektūros paminklai Ukmergės rajone

Bažnyčios	Dvarai	Istoriniai paminklai	Archeologijos paminklai
Neoklasicistinė Šv.apaštalu Petro ir Povilo bažnyčia Ukmergėje; Deltuvos reformatų bažnyčios liekanos; Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčia Krikštėnuose; Švč. Trejybės bažnyčia Pabaiske; Veprių Kalvarijos	Siesikų dvaras; Leonpolio dvaras; Lokinės dvaro ūkinių pastatų liekanos; Taujėnų dvaras; Vaikuškio dvaras	Deltuvos mūšio vieta; Pabaisko mūšio vieta; Žydų žudynių vieta; A.Smetonos gimtinė V.Šlaito namas – muziejus	Ukmergės piliakalnis; Sukinių piliakalnis; Bartkūnų piliakalnis; Bezgainių piliakalnis

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Kultūros paveldo departamento duomenimis (2008)

Dailės paminklams priklauso Ukmergės rajono bažnyčiose esantys paveikslai, altoriai, sakyklos, taip pat kaimų sodybas puošiantys koplytstulpiai, koplytėlės bei kryžiai.

Didelę dalį rajono kultūrinių išteklių sudaro kryžiai, pilkapynai, kapinynai, žinomų žmonių palaidojimo vietos, istorinių įvykių vietos. Vietos lygmenyje tai yra reikšmingi istoriniai religiniai, memorialiniai objektai, vertingi krašto, vietovės pažinimo, istorinės atminties požiūriu ir galintys būti įtraukti į kultūrinio turizmo maršrutus. Galima išskirti koplytstulpį Baro konfederacijos įvykiams atminti, įvairias laidojimo vietas, kuriose palaidoti žymūs žmonės (grafų S.K.Kosakovskio ir A.de Laval-Kosakovskos kapai).

Senovinės gyvenimo ir laidojimo vietos sudaro didelę Lietuvos istorinės kultūros palikimo dalį, kurios priežiūra ir panaudojimas turizmui yra ne mažiau vertinga ir perspektyvi nei piliakalnių ar kitų istorinio – kultūrinio palikimo objektų. Senovinės gyvenimo ir laidojimo vietos (pilkapynai, kapinynai) yra pateikti 8 priede. Keli tokie objektai rajone yra gana įžymūs ir išskirtiniai, tačiau dėl šiuolaikinės turizmo infrastruktūros dėmesio stokos tokio pobūdžio objektai dažniausiai lieka neįtraukiami į turistinius maršrutus. Tokių vietovių lankymo infrastruktūros plėtra turėtų pagerinti esamą situaciją. Tai Vaisgėliško pilkapynas, Tulpiakiemio, Bierių kapinynai, Obelių senovės gyvenvietė (žr. 9 priedą), Pavydžių, Parijos pilkapynai ir kt.

Ukmergės rajone gilios renginių ir švenčių tradicijos. Kaip ir kiekvienas rajonas, taip ir Ukmergės rajonas pilnas renginių ir švenčių. Kultūriniai renginiai Ukmergės mieste atstovauja kelias meno šakas, vieni jų yra muzikiniai, kiti teatro ar dailės. Svarbiausios, kuriose gali dalyvauti tiek vietos, tiek ir užsienio turistai galėtų būti kasmetinė Ukmergės miesto šventė, A.Smetonos gimimo dienos šventė, kurios ir taip sutraukia nemažą skaičių dalyvių. Religinės šventės – Veprių Kalvarijos atlidai ir Žolinės šventė Deltuvos miestelyje. Kas antrus metus Deltuvos miestelyje yra rengiama šventė Deltuvos mūšio inscenizacija, tai teatralizuotas renginys, kurio metu švenčiama ir Deltuvos miestelio šventė (žr 5 priedą). Dauguma šių renginių yra patrauklūs ir įdomūs ne tik vietiniams lankytojams, bet ir rajono svečiams bei turistams iš užsienio. Todėl organizuojant šiuos renginius, būtina skatinti kultūrinį turizmą, propaguoti rajono istorinius renginius, įtraukti į kultūrinius pažintinius maršrutus.

Ukmergės miestas – vienintelis miestas rajone, turintis senąją miesto dalį, kuri įregistruota kaip urbanistinė kultūros vertybė. Miesto senieji pastatai yra išlaikę senąjį miesto veidą ir suteikia mažo miesto autentiškumo bruožų.

Ukmergės apskrityje šiuo metu yra išlikę 23 dvarai (iš 137), kurių didžioji dalis yra privatūs. Vieni jų yra gerai išsilaikę, ir gali prisidėti prie kultūrinio turizmo plėtojimo rajone, kiti dvarai yra apgailėtinoje būklėje, bebaigiantys sugriūti (žiūrėti 8 lentelę).

Ukmergės rajono dvarai

Dvaro pavadinimas	Savininkas	Seniūnija
Mikailiškių buv.dvaro sodyba	Privatus asmuo	Deltuvos
Leonpolio buv. Dvaro sodyba	Privatus asmuo	Deltuvos
Lyduokių (Kurėjų) buv. Dvaro sodyba	Privatus asmuo	Lyduokių
Krikštėnų buv.dvaro sodyba	Privatus asmuo	Pivonijos
Maigių I buv. Dvaro sodyba	Privatus asmuo	Pabaisko
Padvarių (Pabaisko) buv.dvaro sodyba	Privatus asmuo	Pabaisko
Vaikuškio dvaras	Privatus asmuo	Pabaisko
Daumantiškių buv. Dvaro sodyba	Privatus asmuo	Pabaisko
Taujėnų dvaras	Privatus asmuo	Taujėnų
Užugirio dvaras	N.Vilnios psichiatrinė ligoninė	Taujėnų
Sližių buv. Dvaro sodyba	Privatus asmenys	Veprių
Veprių dvaras	Lietuvos turto fondas	Veprių
Šventupės buv.dvaro sodyba	Vidiškių seniūnija	Vidiškių
Kurėnų buv.dvaro sodyba	Ukmergės aukš.v.mkla	Vidiškių
Jasiuliškio buv.dvaro sodyba	Valstybinė įmonė	Vidiškių
Siesikų (Daugailių) dvaras	Privatus asmuo	Siesikų
Kiškeliškių buv.dvaro sodyba	Privatus asmuo	Siesikų
Vaivadiškių buv.dvaro sodyba	Privatus asmuo	Siesikų
Lokinės buv.dvaro sodyba	Privatus asmuo	Siesikų
Paobelio buv.dvaro sodyba	Privatus asmuo	Siesikų
Šešuolių dvaras	Ukmergės r.saviv.	Šešuolių
Žemaitkiemio buv.dvaro sodyba	Privatus asmuo	Žemaitkiemio
Laumėnų buv.dvaro sodyba	Valstybinė nuosavybė	Želvos

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Kultūros paveldo departamento duomenimis (2008)

Kaip matyti iš 8 lentelės, kurioje pateikti šiuo metu esantys dvarai ir buvusių dvarų sodybų sąrašas, Ukmergės rajone didžioji dalis dvarų priklauso privatiems asmenims (net 16) ir likę – valstybiniai. Šiuo metu turistiniams tikslams pritaikyti tik keli dvarai: Siesikų ir Taujėnų, kiti dvarai naudojami ne pagal paskirtį, arba baigia sunykti. Vaitkuškio buvusi dvaro sodyba (žr.6 priedą) yra viena iš garsiausių istorinį, architektūrinį ir paminklinį palikimą menančių rajono dvarų, tačiau šiuo metu dvaras apleistas.

Prie kultūros paveldo objektų, tinkančių kultūriniam turizmui plėtoti priskiriami ir piliakalniai. Šiuo metu į Kultūros paveldo objektų sąrašus įtraukta 13 piliakalnių (žiūrėti 9 lentelę). Vieni piliakalniai tapo vietinių renginių organizavimo ir susibūrimo vieta (Ukmergės piliakalnis), kiti – tiesiog palikti sunykimui (Antatilčių piliakalnis).

Ukmergės rajono piliakalniai

Piliakalnis	Seniūnija
Ukmergės piliakalnis	Ukmergė
Juodausių piliakalnis su gyvenviete	Lyduokių
Bartkūnų piliakalnis su priešpiliu ir gyvenviete	Pivonijos
Pavydžių piliakalnis (Lapiakalnis)	Pivonijos
Sukinių piliakalnis su gyvenviete	Pabaisko
Vaitkuškio piliakalnis (Lapiakalnis) su gyvenviete	Pabaisko
Sližių piliakalnis (Papiliakalnis)	Vėprių
Zujų piliakalnis, vad. Šanto kalneliu	Vidiškių
Lokinės piliakalnis su gyvenviete	Siesikų
Mažeikiškių (Pilionių) piliakalnis su gyvenviete	Šešuolių
Antatilčių piliakalnis, vad. Pilale	Žemaitkiemio
Berzgainių piliakalnis su gyvenviete	Žemaitkiemio
Paželių piliakalnis su gyvenviete	Želvos

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Kultūros paveldo departamento duomenimis (2008)

Rajone prie architektūrinių kultūrinių objektų priskiriamos ir bažnyčios bei koplyčios: Deltuvos Evangelikų reformatų bažnyčios liekanos – viena pirmųjų reformatų bažnyčių Lietuvoje, Vėprių Kalvarijos (35 Kryžiaus kelio koplytėlės ir vartai) ir kt.

Kultūrinio turizmo plėtrai galima panaudoti ir mitologinius objektus akmenis, šaltinius. Rajone yra mitologiniai akmenys Mokas ir Mokiukas (Sukinių kaime), mitologinis kalnas Zujų kaime, Alkokalnis Antatilčių kaime, bei Mitologinis laukas Deltuvėlės kaime, kurie turi istorinę – mitologinę vertę.

Prie kultūrinių išteklių galima priskirti ir istorinių įvykių vietas, kurios yra įtrauktos į kultūros vertybių registrą. Tai dažniausiai mūšio vietos, kurios minimos ir Lietuvos istorijoje. Tai Pabaisko, Šventosios, Ukmergės mūšio vieta, 1812 m. prancūzų – rusų karo Deltuvos mūšio vieta.

Dabartiniu metu išskirtinio susidomėjimo sulaukė Kopūstėlių karinė bazė, kurią rengiamasi pritaikyti turistų lankymui.

Kultūros paveldo objektų gausa rajone dar nesukuria kultūrinio turizmo plėtros, nes tik dalis rajono vertybių yra patrauklūs atvykstamajam turizmui, t.y. pritaikyti lankymui, o dar mažiau jų pritaikoma turizmui vystyti. Ne visi kultūros objektai yra tinkamai išnaudojami ir prižiūrimi. Rajone yra apleistų buvusių dvarų sodybų, kurių didžioji dalis jų yra restauruoti, apgailėtinos būklės, tačiau jų remontui, restauravimui ir kultūrinio turizmo pritaikymui nėra skiriama lėšų. Nepakankami valstybės ir savivaldybės finansiniai ištekliai neleidžia daugelio kultūros paveldo objektų pritaikyti kultūros ir kultūrinio turizmo tikslams. Taip pat nemaža dalis rajono dvarų yra privatizuota, tačiau jų apsauga, restauravimu esantys šeiminkai nesirūpina.

Kultūrinių išteklių pritaikymo sąlygų įvertinimas kultūriniam turizmui plėtoti. Dėl kultūros paveldo objektų informacijos stokos, didžioji dalis vertingų kultūrinių išteklių yra nenaudojami plėtojant turizmą rajone, jie yra apleisti ir palikti likimo valiai sunykti. Dauguma kultūros paveldo objektų nėra paruošti turistų lankymui nėra visų lankytinų objektų ženklavimo, todėl sudėtinga rasti Ukmergės rajono piliakalnius, smulkesnius turistinės traukos kultūros objektus, kiti kultūros paveldo objektai ir dvarai stovi apleisti, prie objektų nėra minimalios informacijos. Dauguma kultūros objektų yra atokiose vietose, žvyrkeliai vedantys iki jų nėra sutvarkyti, o dalis kelių, nors ir asfaltuoti, bet nepritaikyti šiuolaikiniams turistiniams autobusams. Daug kelių turistinėse rekreacinėse zonose yra labai blogi. Rajono savivaldybė turi imtis priemonių, kad į turistinius objektus vedantys keliai būtų sutvarkyti, sudėti nukreipiamieji ženklai.

Kaip jau buvo analizuota ankstesniame skyrelyje, Ukmergės rajone yra 16 privačių ir 7 valstybiniai dvarai, kurie galėtų būti panaudojami skatinant ir plėtojant kultūrinį turizmą rajone. Tačiau dabartiniu metu tik valstybiniai dvarai ar išlikusios dvarvietės sudaro tą terpę, kurioje galima plėtoti kultūrinį turizmą. Norisi pastebėti, kad dabartinis šių dvarų stovis yra labai apgailėtinas ir reikalauja nemažai finansinių investicijų, kad juos prikelti naujam gyvenimui. Infrastruktūros tvarkymo pirmieji žingsniai yra nežymūs, tačiau jie po truputį vyksta, į šį procesą įtraukiant visas suinteresuotas organizacijas.

Turistų poreikiams šiuo metu pilnai yra pritaikytas Taujėnų dvaras. Taujėnų dvaras – tai poilsio, pobūvių, banketų, konferencijų organizavimo, kaimo turizmo centras. Šio dvaro aplinka yra pritaikyta pramogoms ir kultūriniais renginiams, dvare įkurtas viešbutis.

Siesikų dvaras yra baigiamas rekonstruoti, sutvarkyta rūmų teritorija, atkurti buvę tvenkiniai, sutvarkyta ežero pakrantė, įrengtas pliažas, pasivaikščiavimo zona. Siesikų dvaro ansamblyje pilnai yra rekonstruotas bravoras (buvęs spirito varyklos pastatas) ir įrenginama apgyvendinimo patalpos. Tarp pagrindinių rūmų ir bravoro yra įrengta pasivaikščiavimo zona, takeliai, lauko šašlykinė ir kitos paslaugos. Tačiau, Siesikų dvarą, atvykstantiems iš Kauno ar Vilniaus pasiekti yra sudėtinga, kadangi dvaras pasiekiamas tik žvyrkeliu, kas nesiderina su siūlomomis aukštos kokybės paslaugomis ir menkina tikrąją dvaro vertę.

Žemaitkiemio buvusio dvaro sodyba yra pagal galimybes prižiūrima ir rekonstruojama, joje įsikūrę Šventupės kultūros namai ir biblioteka.

Prie nykstančio paveldo yra priskiriama Krikštėnų dvaro sodyba, Vaitkuškio dvaro sodyba bei Veprių dvaro sodyba. Nors dvarai ir turi savininkus, tačiau jie sparčiai nyksta ir į turistinius maršrutus bus neįtraukiami, kadangi baigia prarasti pažintinę ir turistinę vertę. Lyduokių (Kurėnų) dvaro sodyba jau baigia sugriūti, reikalinga sudėtingų rekonstrukcijų. Yra išlikę tik ažuolų ir kitų retų augalų parkas, kuris galėtų patraukti tik vietinių akis. Tačiau apleistų dvarų (Veprių, Krikštėnų), kurie turi ženkliai istorinę, architektūrinę vertę, pritaikymas visuomenės šiuolaikiniams

poreikiams padidintų krašto turistinį patrauklumą ir sudarytų puikias sąlygas kultūriniam turizmui vystyti rajone.

Nors rajone yra nemažai piliakalnių, kurie, kaip istoriniai objektai, turi savito patrauklumo ir yra tinkami ne tik kultūrinio turizmo bet ir visai turizmo infrastruktūros plėtrai, tačiau jų potencialas, išskyrus vieną kitą žymesnijį, nėra išnaudojamas. Didžioji dalis jų yra palikta sunykimui, nuarti ar nuplauti. Iš rajone esančių 13 piliakalnių tik keletą yra pritaikyti turistiniams tikslams. Ukmergės piliakalnis yra naudojamas kaip Ukmergės miesto švenčių ir renginių vieta, nuo jo atsiveriantys panoraminiai vaizdai į Ukmergę yra turistinis traukos objektas. Ukmergės piliakalnis yra sutvarkytas, tačiau ne pilnai, kadangi tik takas, vedantis į piliakalnio viršūnę, iš miesto pusės yra tinkamas kopimui, o takas, esantis iš upės pusės apleistas ir sunykęs, turistams juo pakilti praktiškai nėra galimybės. Nors piliakalnis ir daugmaž pritaikytas turistiniams tikslams, tačiau nėra informacinio stendo ar įrengtos poilsio aikštelės.

Kultūros išteklių grupėje labiausiai prižiūrėtos yra bažnyčios ir muziejai.

Siaurojo geležinkelio stoties pastatas, esantis Ukmergėje, kaip kultūros paveldo objektas, nėra patrauklus turistams, kadangi nėra sutvarkytas, o visas pastatas nukabinėtas reklaminiiais stendais. Nors pagrindinis arklių pašto komplekso pastatas ir yra sutvarkytas, tačiau jis naudojamas ne pagal paskirtį ir ne turistiniams tikslams. Medinės architektūros pastatai, esantys Ukmergės mieste, Kauno g. (Nr. 86 ir 66) yra sutvarkyti, prižiūrimi, tačiau turistų lankymui nėra galimybių, kadangi yra gyvenami.

Rajone veikiantys keturi muziejai yra visiškai pritaikyti turistiniams poreikiams tenkinti, tačiau jie daugiau atlieka vietinę šviečiamąją veiklą ir nepropaguoja turizmo.

Apibendrinant galima taikyti, kad Ukmergės rajono gamtiniai ir kultūriniai turizmo ištekliai sudaro palankias sąlygas kurti patrauklius turizmo produktus, tačiau dėl įvairių priežasčių ne visi kultūros paveldo objektai yra patrauklūs turistams, didžioji dalis jų visiškai nepritaikyti turistų lankymui. Rajone vyrauja silpnai išvystyta turizmo infrastruktūra: nesukurtos tinkamos maitinimo paslaugos, neišvystytas apgyvendinimo sektorius, trūksta informacijos apie lankytinus objektus, kaimo turizmo sodybas, maitinimo įstaigas, trūksta laisvalaikio ir pramogų paslaugų.

3.4. Kultūrinio turizmo plėtros galimybių Ukmergės rajone tyrimo rezultatų analizė ir aptarimas

Demografiniai klausimai

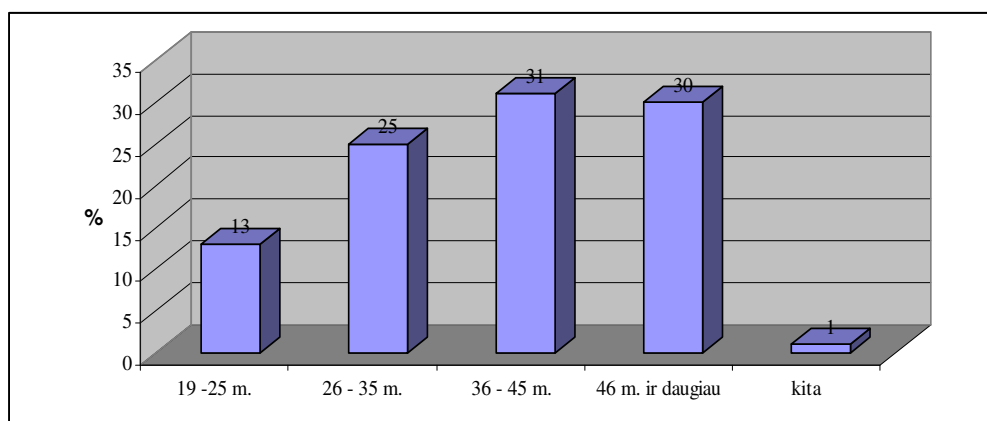
Tyrimo dalyvavusių respondentų demografiniai duomenys yra pateikti žemiau esančioje lentelėje (žr. 10 lentelę).

Demografiniai respondentų rodikliai

Anketos klausimai	iš viso	proc. %
Lytis:		
moteris	116	55
vyras	94	45
Gyvenamoji vieta:		
Ukmergės miestas	145	69
Ukmergės rajonas	63	30
kita	2	1
Amžius		
19 – 25 m.	28	13
26 – 35 m.	53	25
36 – 45 m.	64	31
46 m. ir daugiau	62	30
nenurodyta	3	1
Išsilavinimas		
vidurinis	53	25
aukštesnysis	67	32
aukštasis	35	17
nebaigtas aukštasis	55	26

Kaip matyti iš demografinių tyrimo rezultatų, dalyvavusių tyrime respondentų pasiskirstymas pagal lytį yra gana tolydus. Tyrimo metu apklausta 55 % moterų ir 45 % vyrų. Didžioji dalis respondentų gyvena Ukmergės mieste (69 %), 30 % respondentų nurodė, kad gyvena Ukmergės rajone ir 1 % (du respondentai) kaip savo gyvenamąją vietą nurodė sodus, neišskiriant rajono bei kitas respondentas nepanoro nurodyti savo gyvenamosios vietos.

Tyrimo dalyvavusių respondentų amžius yra labai įvairus. Respondentai buvo suskirstyti į amžiaus grupes: 19-25 m., 26-35 m., 36-45 m., 46 m. ir daugiau. Didžiausią respondentų grupę pagal amžių sudarė darbingo ir vyresnio amžiaus asmenys. Šios amžiaus grupės respondentai pasiskirstė beveik tolygiai – 36 – 45 amžiaus 31 % , o 46 m. ir daugiau – 30 % (žr. 20 pav.). Mažiausią respondentų grupę pagal amžių sudarė 19 – 25 m. asmenys (13 %), t.y. ta amžiaus grupė asmenų, kurią sudaro studentai, absolventai, abiturientai, t.y. asmenys dar neturintys nuolatinio darbo ir su darbo reikalais susijusių pajamų. 1 % respondentų iš viso nenurodė savo amžiaus.

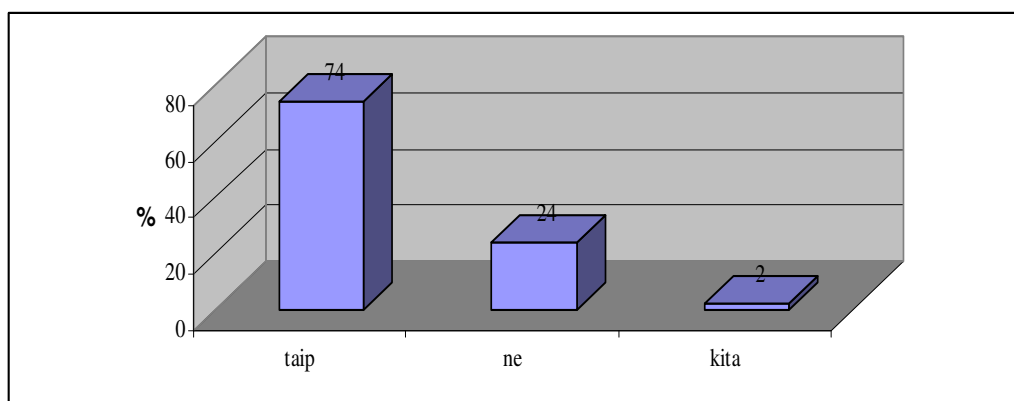

20 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (%).

Pagal išsilavinimą respondentai pasiskirstę sekančiai: didžioji dalis respondentų (32 %) turi aukštesnįjį išsilavinimą. Vidurinį ir nebaigtą aukštąjį turi beveik vienodas skaičius respondentų – atitinkamai 25 % ir 26 %. Mažiausią grupę sudaro aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai – 17 %.

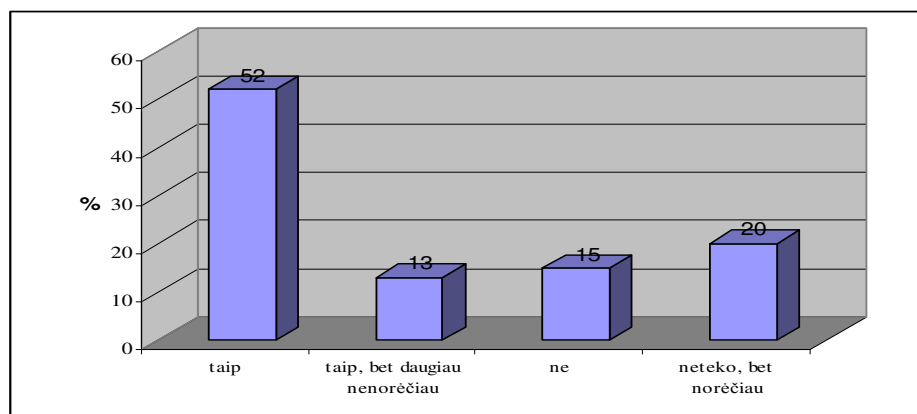
Siekiant nustatyti, ar respondentai mėgsta keliauti, ar jie keliauja po Lietuvą, Ukmergės rajoną, buvo užduoti bendro pobūdžio klausimai apie keliavimą. Bendraisiais anketos klausimais taip pat buvo siekta išsiaiškinti ar respondentai yra girdėję apie kultūrinį turizmą, kokias jo rūšis praktikuoja.

Pirmojo klausimo *Ar mėgstate keliauti po Lietuvą* rezultatai parodė (žr. 21 pav.), kad didžioji dalis respondentų (74 %) mėgsta keliauti po Lietuvą ir tik 24 % pildžiusių anketą teigia priešingai. Kaip matyti iš 20 paveikslo, 2 % respondentų nurodė, kad jie nelabai mėgsta, arba nežino ar mėgsta keliauti po Lietuvą

21 pav. Respondentų pomėgio keliauti po Lietuvą, skirstinys (%)

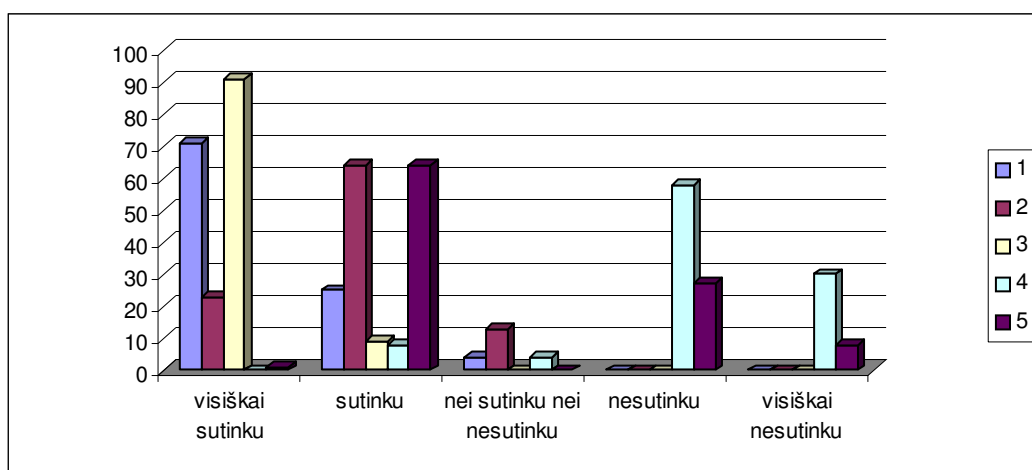
Bet ne visi, mėgstantys keliauti po Lietuvą, turi galimybę daryti tai turistiniais tikslais. Todėl sekančiu klausimu buvo siekta išsiaiškinti, ar respondentams yra tekę keliauti po šalį turistiniais (pažintiniais) tikslais.

22 pav. Kelionių turistiniais (pažintiniais) tikslais populiarumas respondentų atsakymuose (%)

Kaip matyti iš atsakymo rezultatų, pateiktų 22 paveiksle, didžioji dalis (52 %) respondentų yra keliavę po šalį turistiniais (pažintiniais tikslais). Respondentai, kurie nesidomi kelionėmis po Lietuvą, atsakė, kad jie, nors ir yra keliavę po šalį, daugiau nebenorėtų keliauti (13 %). 20 % respondentų dėl tam tikrų priežasčių dar neteko keliauti po šalį, tačiau jie su mielu noru tai padarytų ir 15 % teigia, kad jie nėra keliavę po šalį pažintiniais tikslais, tačiau net nenurodė, kad jie vis dėlto norėtų pakeliauti.

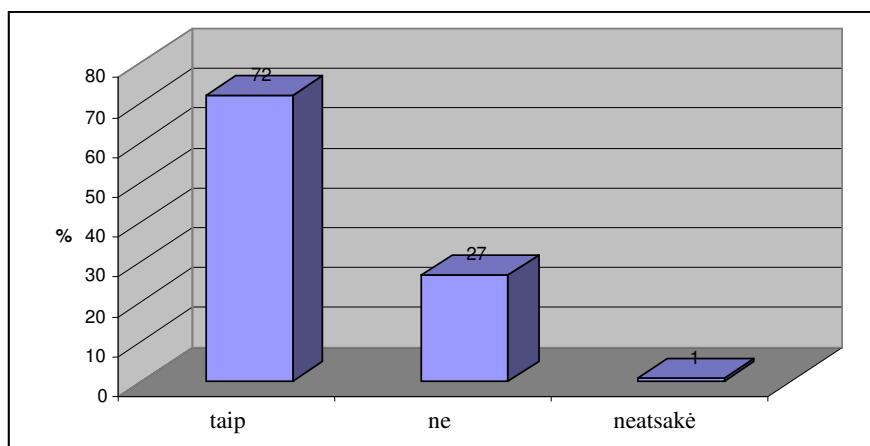
Keliavimas, ne būtinai po savo šalį, respondentų nuomone – tai laisvalaikio praleidimo forma, galimybė pabūti gamtoje, susipažinimas su krašto kultūra. Net 96 % respondentų (žr.23 pav.) sutinka, kad keliavimas yra laisvalaikio praleidimo forma, 87 % mano, kad tai susipažinimas su savo krašto kultūra ir visi vienareikšmiškai – 100 % sutinka, kad tai – galimybė pabūti gamtoje. Tačiau 15 % respondentų sutinka, kad jie nekeliauja, nes jiems keliauti nepatinka. 88 % respondentų sutinka, kad keliavimas yra brangus malonumas, ir tik 8 % su tuo nesutinka.

23 pav. Respondentų nuomonių apie keliavimą pasiskirstymas.

1 – laisvalaikio praleidimo forma, 2 – susipažinimas su savo krašto kultūra, 3 – galimybė pabūti gamtoje, 4 – brangus malonumas, 5 – nekeliauju, nes nepatinka

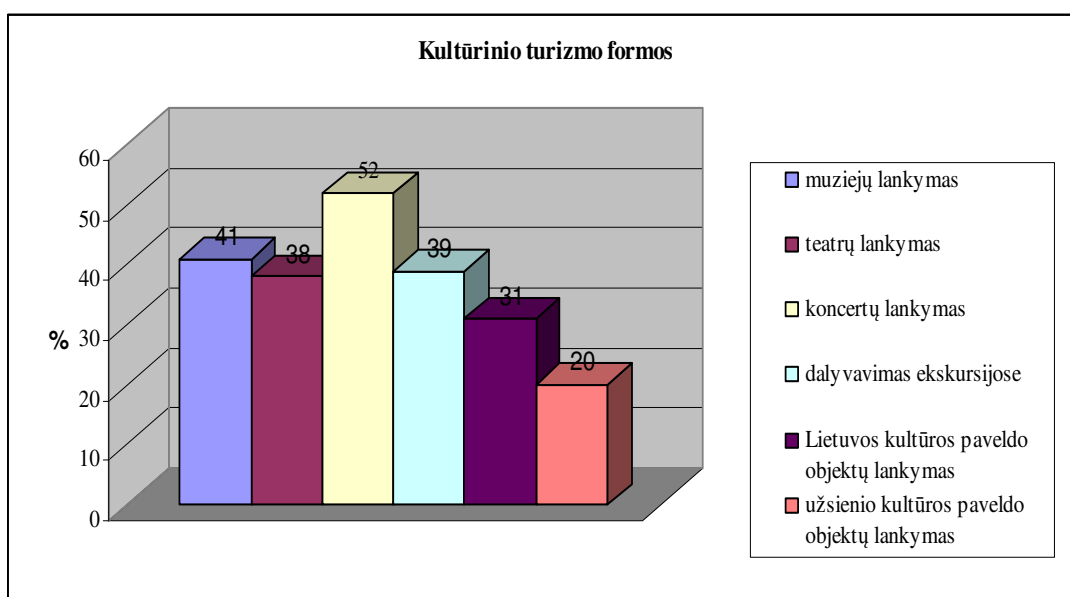
Siekiant išsiaiškinti bendrą respondentų supratimą apie kultūrinį turizmą, buvo užduoti du klausimai apie patį kultūrinį turizmą ir jo formas (žr. 24 pav.).

24 pav. Kultūrinio turizmo populiarumas respondentų tarpe (%)

Kaip matyti iš 24 paveiksle esančio grafiko, net 72 % respondentai yra girdėję apie kultūrinį turizmą ir tuo tarpu tik 27 % su tokiu terminu neteko susidurti. Analizuojant respondentų duomenis, pastebėta, kad apie kultūrinį turizmą yra girdėję tie respondentai, kurie mėgsta keliauti po Lietuvą, jau yra keliaavę, arba nors dar ir nėra keliaavę, tačiau norėtų keliauti po šalį. Reikia paminėti, kad 1 % respondentų šiuo klausimu pasiliko šališki, pildydami anketą į šį klausimą nepasirinkę nė vieno pateikto varianto.

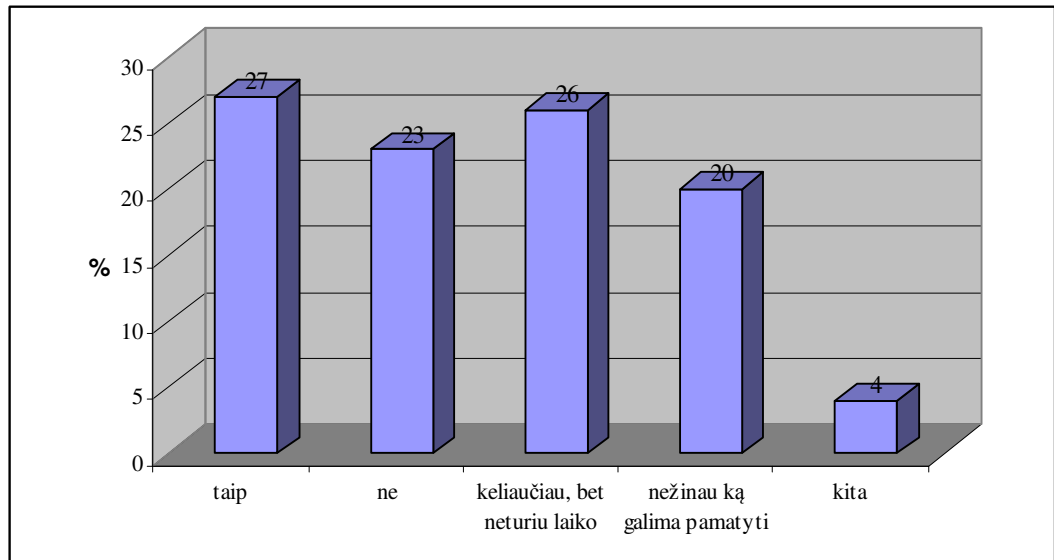
Ukmergės rajono gyventojai praktikuoja įvairias kultūrinio turizmo formas, neapsiribodami tik siaura sritimi. Kadangi, respondentai turėjo galimybę pasirinkti keletą atsakymo variantų, todėl, kad būtų tikslesni duomenys, kiekvienas atsakymas vertinamas 100 %.

25 pav. Praktikuojamų kultūrinio turizmo formų skirstinys (%)

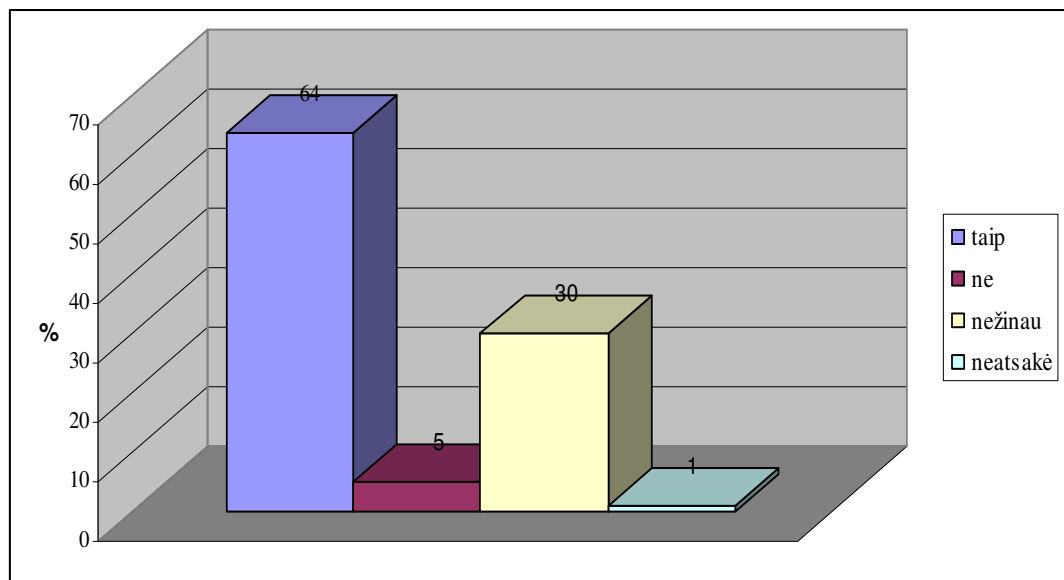
Didžioji dalis respondentų, paklausti *kokias kultūrinio turizmo formas propaguoja*, nurodė lankymąsi koncertuose (atsakė 52 %) ir muziejuose (41 %). Tuo tarpu ekskursijose dalyvauja 39 % apklaustųjų. Mažiausiai respondentų, vyksta į užsienį pažintiniais tikslais, kurių metu yra lankomi kultūros paveldo objektai ir įžymybės. Tik 20 % respondentų praktikuoja šią turizmo formą. Šiek tiek mažiau (31 %) nei pusę apklaustųjų Ukmergės gyventojų teigia, kad vyksta po Lietuvą pažintiniais tikslais. Ukmergiškiai mieliai lankosi ir teatruose. Šią kultūrinio turizmo formą praktikuoja 38 % visų respondentų.

Po Ukmergės rajoną turistiniais pažintiniais tikslais keliauja mažiau nei pusę visų respondentų – 27 % (žiūrėti 26 paveikslą), tačiau dėl laiko stokos nekeliauja, tačiau keliautų dar 26 % gyventojų. Mažiausioji dalis respondentų – 20 % po Ukmergės rajoną nekeliauja, kadangi nežino ką galima pamatyti ir 23 % respondentų iš viso nekeliauja po rajoną. 4 % respondentų patenka į atsakymų kategoriją “kitas”, kadangi jiems netiko nė vienas pateiktas variantas ir atsakė, kad keliauja po Ukmergės rajoną, tačiau tik darbo arba kitais reikalais.

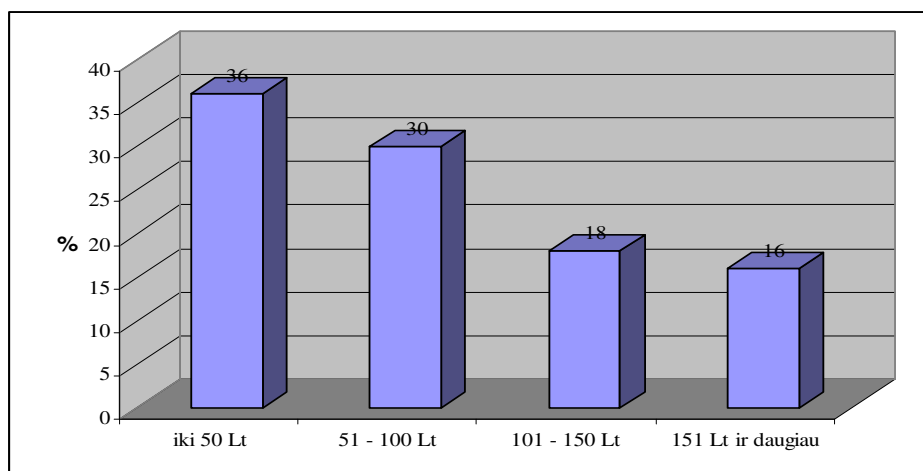
26 pav. Respondentų nuomonių dėl keliavimo po Ukmergės rajoną pasiskirstymas. (%)

Jeigu būtų sudaryti maršrutai po Ukmergės rajoną, ne visi gyventojai juos rinktųsi. Sudarytus maršrutus po Ukmergės rajoną pasirinktų šiek tiek daugiau nei pusę respondentų – 64 (žiūrėti 27 paveikslą). 30 % tyrime dalyvavusių Ukmergės rajono gyventojų, nežino, ar po rajoną keliautų turistiniais tikslais jei būtų paruošti turistiniai maršrutai. 5 % teigia, kad po Ukmergės rajoną pagal sudarytus turistinius dėl vienokių ar kitokių priežasčių jie nekeltų ir 1 % neatsakė į šį klausimą.

27 pav. Kelionių po Ukmergės rajoną pagal sudarytus turistinius maršrutus skirstinys (%)

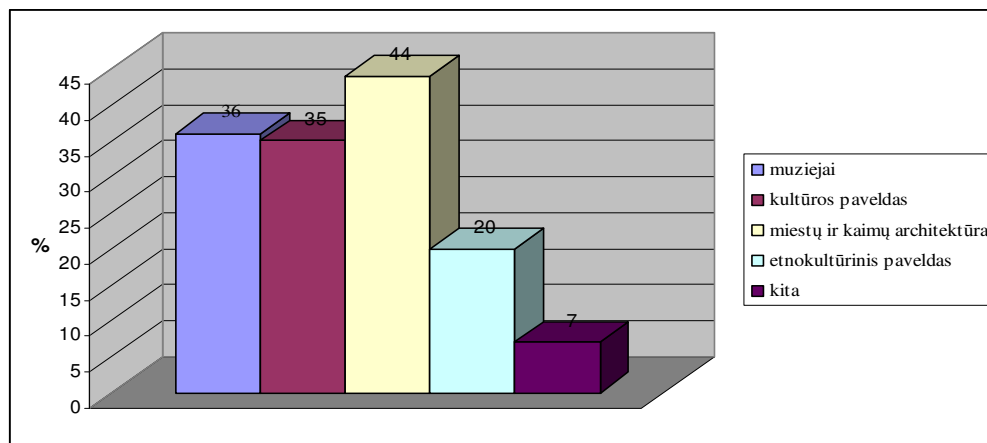
Anketos pagalba sužinojus, kad yra asmenų, kurie keliauja po Ukmergės rajoną turistiniais tikslais, reikia išsiaiškinti, kiek pinigų jie gali skirti kelionėms.

28 pav. Skiriamos pinigų sumos, keliaujant po Ukmergės rajoną, skirstinys (%)

Didžioji dalis respondentų, keliaudami po Ukmergės rajoną galėtų skirti mažiausią sumą – iki 50 Lt. Kad keliaudami pažintiniais tikslais po rajoną gali skirti daugiau nei 150 Lt nurodė 16 % respondentų. Šiek tiek mažiau nei pusė -30 % - keliaudami galėtų ir skirtų nuo 51 iki 100 litų asmeniui ir tik 18 % (2 % daugiau) galėtų kelionei po rajoną skirti nuo 100 iki 150 litų.

Norint iširti, kokie kultūriniai objektai yra patraukliausi respondentams buvo užduotas klausimas, *kokius kultūrinius objektus mieliau rinktųsi keliaudami po Ukmergės rajoną* (žr. 29 pav.).

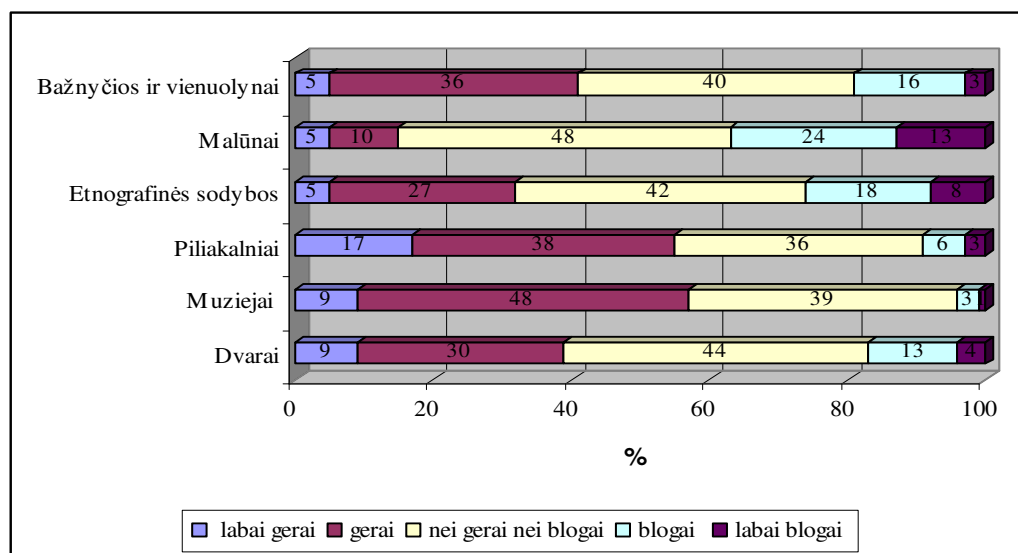
29 pav. Respondentų pasirinktų kultūrinių objektų, keliaujant po Ukmergės rajoną, skirstinys

Kaip matyti iš 29 paveiksle esančių respondentų atsakymų, labiausiai respondentus domina miestų ir kaimų architektūra, senamiesčiai. Taip teigia 44 % tyrime dalyvavusių asmenų. Mažiausiai domina etnokultūrinis paveldas, kurį pasirinko 20 % respondentų. Tuo tarpu muziejų lankymą ir kultūros paveldo objektų apžiūrėjimą renkasi 36 % ir 35 % respondentų. 7 % rinkosi atsakymą *kita* teigdami, kad jiems įdomesni yra gamtos objektai, vandens telkiniai.

Toliau analizuojami tyrimų rezultatai, susiję su kultūrinio turizmo plėtra Ukmergės rajone.

Kultūrinių išteklių būklės įvertinimui, kultūrinių objektų Ukmergės rajone įtraukimo į turistinius maršrutus patrauklumui iširti buvo pateikti klausimai, sudaryti remiantis Likerto skale, kai respondentai pateiktus teiginius vertino penkių balų skalėje, kur 1 – labai gerai, 5 – labai blogai (10 klausimas) arba 1 – visiškai sutinku, 5 – visiškai nesutinku (11 -15 klausimai).

Kultūrinių išteklių būklę Ukmergės rajone respondentai vertina gana įvairiai (žr. 30 pav.).

30 pav. Kultūrinių išteklių vertinimas Ukmergės rajone

Kaip matyti iš atsakymų, pateiktų 30 paveiksle, geriausiai respondentai įvertina muziejus. 48 % respondentų teigia, kad muziejų būklė yra gera, o 9 % - kad labai gera. Tuo tarpu mažiausioji dalis mano, kad muziejų, kaip kultūrinių išteklių būklė yra bloga ar net labai bloga. Įdomu pastebėti, kad respondentai teigiamai įvertina ir piliakalnių būklę. Net daugiau nei pusės respondentų teigimu, piliakalnių būklė yra gera – teigia 38 % ir kad labai gera – teigia net 17 % respondentų. Blogiausios būklės yra malūnai ir etnografinės sodybos. Malūnų būklę, kaip blogą įvertino 24 % respondentai ir 13 % teigia, kad malūnų būklė Ukmergės rajone yra labai bloga. 26 % respondentų teigia, kad etnografinės sodybos yra blogos (18 %) arba labai blogos (8 %) būklės. Teigiamai respondentai įvertino ir dvarų bei bažnyčių bei vienuolynų stovį. Šiek tiek mažiau nei pusę visų respondentų (41 %) teigia, kad bažnyčios ir vienuolynai yra geros arba labai geros būklės ir šiek tiek mažiau respondentų (39 %) taip mano apie dvarus.

4 klausimai anketoje skirti sužinoti, kokie Ukmergės rajono kultūriniai ištekliai (archeologiniai, istoriniai, architektūriniai, dailės paveldo) verti dėmesio, kad jie būtų įtraukti į turistinius maršrutus plėtojant turizmą Ukmergės rajone. 15 klausimas skirtas iširti atskirai Ukmergės miesto turistiniu atžvilgiu patrauklius kultūrinius objektus. Šie klausimai padės tinkamai parinkti lankytinas vietas sudarinėjant kultūrinio pažintinio turizmo maršrutus Ukmergės rajone.

Kultūros paveldo objektai, kuriuos reikia įtraukti į turistinius maršrutus

	1	2	3	4	5
Archeologinis paveldas					
Piliakalniai	46	74	40	0	2
Senamiesčių fragmentai	39	63	51	1	2
Laidojimo vietos, pilkapynai	3	31	82	17	4
Mitologinis paveldas					
Mitologiniai akmenys	44	56	51	7	4
Šaltiniai	13	67	62	10	5
Mitologiniai kalnai	22	57	52	11	6
Istorinis paveldas					
Senosios kapinės	15	50	73	11	11
Žymių žmonių, karių kapai	19	50	69	10	11
Istoriniai paminklai	30	72	42	7	8
Architektūrinis ir urbanistinis paveldas					
Malūnai	28	57	56	8	7
Išlikusios dvaro sodybos	38	65	47	7	4
Bažnyčios	42	54	45	7	4
Ukmergės senamiestis	48	52	26	6	3
Dailės paveldas					
Kryžiai, koplytstulpiai	23	71	54	11	3
Monumentalūs dailės kūriniai	22	62	57	11	2
Smulkioji architektūra	26	57	56	8	3

1 – būtinai reikia, 2 – reikia, 3 – nei reikia, nei nereikia, 4 – nereikia 5 -visiškai nereikėtų

Plėtojant kultūrinį turizmą Ukmergės rajone, respondentų nuomone, iš archeologinio paveldo į turistinius maršrutus pirmiausia reikėtų įtraukti piliakalnius, po to senamiesčių fragmentus ir tik tada laidojimo vietas, pilkapynus ir kapinynus. Kad piliakalniai įdomūs, kaip turistiniai traukos objektai, teigia 120 respondentų, iš kurių net 46 mano, kad būtinai reikia ir 74 kad reikia. Mažiausiai respondentų – tik 2 – mano, kad jų visiškai nereikėtų įtraukti į turistinius maršrutus. Senamiesčių fragmentai, kaip turistiniai objektai įdomūs 102 respondentams, kai tuo tarpu laidojimo vietos ir pilkapynai patrauklūs tik mažiausiajai daliai - 34 respondentams ir net 21 teigia, kad jie visiškai neįdomūs. Iš mitologinio paveldo labiausiai verti į turistinius maršrutus įtraukiami mitologiniai akmenys – taip teigia pusę visų apklaustųjų (100 respondentų) ir tik 11 teigia priešingai. Vienodai respondentų teigia, kad šaltiniai ir mitologiniai kalnai taip pat turi būti įtraukiami į turistinius objektus. Iš istorinio paveldo – net 102 respondentų – rekomenduotų įtraukti istorinius paminklus, mažiausiai respondentų (65) – kad senąsias kapines. Iš architektūrinio ir urbanistinio paveldo įtraukti į turistinius maršrutus didžioji dalis respondentų rekomenduotų išlikusias dvarų sodybas (teigia 103 respondentai), Ukmergės senamiestį (100 respondentų), bažnyčias (96) ir mažiausiai respondentų (85) – malūnus. Didžioji dalis respondentų teigia, kad iš

dailės paveldo, įtraukti reikėtų koplytstulpius ir kryžius (94), šiek tiek mažiau – monumentalius dailės kūrinius (84 respondentai) ir smulkiąją architektūrą (83 respondentai).

12 lentelė

Respondentams patraukliausi kultūros paveldo objektai Ukmergės rajone (respondentų skaičius)

	1	2	3	4	5	N
Archeologinio paveldo objektai						
Griežonių ir Antatilių kaimai	22	47	102	16	11	12
Ukmergės miesto senoji vieta	43	73	55	13	9	17
Ukmergės piliakalnis	71	71	41	12	8	7
Sukinių piliakalnis	29	55	90	16	9	19
Senosios Obelių gyvenvietės	21	50	101	15	13	10
Pilkapynai	24	65	85	14	11	10
Tulpiakiemio, Bierių ir Bečių kapinynai	20	43	106	17	11	13
Kita (Moko akmuo)	0	3	1	0	0	0
Istorinio paveldo objektai						
Poeto V.Šlaito namas – muziejus	27	74	68	18	9	14
Koplytstulpis Baro konfederacijos įvykiams	16	61	91	17	11	14
Raketinės bazės teritorija	27	43	76	36	19	9
Akmuo Mokas	47	80	50	13	10	10
Juozapavos (Veprių) akmuo	41	75	54	17	11	12
Pabaisko, Deltuvos, Šventosios ir Ukmergės mūšių vietos	58	69	50	13	9	11
Kopūstėlių karinė bazė	24	57	70	28	19	12
Deltuvos senoji klebonija	16	72	79	17	11	15
S.K.Kosakovskio ir A. De Leval – Kosakovskos kapai	26	55	79	23	10	17
Žuvintės šaltinis	25	69	70	21	13	12
Architektūros paveldo objektai						
Vaitkuškio dvaro rūmų liekanos	23	49	50	3	2	1
Užugirio dvaro pastatai	38	77	39	2	0	1
Šventupės dvaro pastatai	23	68	58	4	1	1
Pašilės šv.Barboros bažnyčia	26	55	65	6	2	1
Senosios gaisrinės bokštas	33	73	40	4	3	1
Veprių dvaro ansamblis	23	79	47	3	3	1
Taujėnų dvaras	82	53	22	1	1	1
Siesikų dvaras	60	54	27	3	0	1
Krikštėnų nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčia	18	71	57	6	3	1
Ukmergės šv.Trejbės bažnyčia	33	62	56	6	2	1
Ukmergės sinagoga	25	47	72	9	5	1
Medinės architektūros pastatai	15	51	80	6	2	1
Šv.Petro ir Povilo bažnyčia ir varpinė	30	57	58	6	3	1
Veprių šv.Mergelės marijos Rožančinės parapijos bažnyčia	20	60	54	8	2	1

1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku, 5 – visiškai nesutinku ir N – neatsakė.

Iš archeologinio paveldo, respondentų nuomone, kultūriniam turizmui propaguoti, labiausiai verta įtraukti Ukmergės piliakalnį (142 respondentai) ir Ukmergės miesto senąją vietą (116 respondentų). Kad šie objektai turistams gali būti nepatrauklūs mano atitinkamai 20 ir 22 respondentai. Mažiausiai iš archeologinio paveldo respondentams patrauklūs buvo Griežonių ir

Antatilių kaimai bei kapinynai. Beveik pusę respondentų, vertindami šių objektų patrauklumą turistiniu atžvilgiu, rinkosi neutralų variantą, t.y. nežinau. 89 respondentai sutiktų, kad į turistinius maršrutus būtų įtraukiami ir pilkapynai, tuo tarpu tik 25 su tuo nesutinka. Keturi respondentai prie archeologinių objektų priskyrė Moko akmenį, tuo pareikšdami, kad jį reikia įtraukti į turistinius maršrutus.

Iš istorinio paveldo objektų labiausiai turistų dėmesio būtų verti Akmuo Mokus ir Pabaisko, Deltuvos, Šventosios ir Ukmergės mūšių vietos. Kad Akmenį Mokus reikia įtraukti į kultūrinio turizmo maršrutus, sutinka 127 respondentai ir tik 23 su tuo nesutinka. Taip pat 127 respondentai mano, kad mūšių vietas būtina įtraukti į maršrutus, priešingai mano 22 respondentai. Mažiausiai turistų dėmesio verti yra Raketinės bazės teritorija, kadangi už jos įtraukimą pasisakė tik 70 respondentų ir 55 nemano, kad ji būtų įdomi turistams ir Koplytstulpis Baro konfederacijos įvykiams atminti (77 teigiami atsakymai). Juozapavos (Veprių) akmuo 117 dalyvių nuomone, yra patrauklus turistams, kaip kad Poeto V.Šlaito namas – muziejus (102 respondentai) ir Žuvintės šaltinis 84 atsakymai. Kad turistams būtų neįdomu lankyti Kopūstėlių karinę bazę ir S.K.Kosakovskio ir A.de Leval Kosakovskos kapus, mano atitinkamai 47 bei 33 atsakinėjusieji.

Iš architektūros paveldo objektų, esančių Ukmergės rajone, verti dėmesio yra visi objektai (žiūrėti 11 lentelė), tačiau Taujėnų dvaras, respondentų teigimu, yra vienas svarbiausių architektūros objektų, simbolizuojančių Ukmergės rajoną. Respondentų teigimu, architektūriniu požiūriu turistams yra patrauklūs Ukmergės Švč.Trejybės bažnyčia, Veprių dvaro ansamblis, Užugirio dvaro pastatai, Krikštėnų bažnyčia, senosios gaisrinės bokštas. Mažiausiai patrauklūs iš architektūrinio paveldo yra Ukmergės sinagoga, medinės architektūros pastatai ir Pašilės šv.Barboros bažnyčia.

Respondentų nuomone, beveik visi Ukmergės miesto kultūros objektai yra verti dėmesio, ir turėtų būti įtraukti į kultūrinio turizmo maršrutus (13 lentelė).

13 lentelė

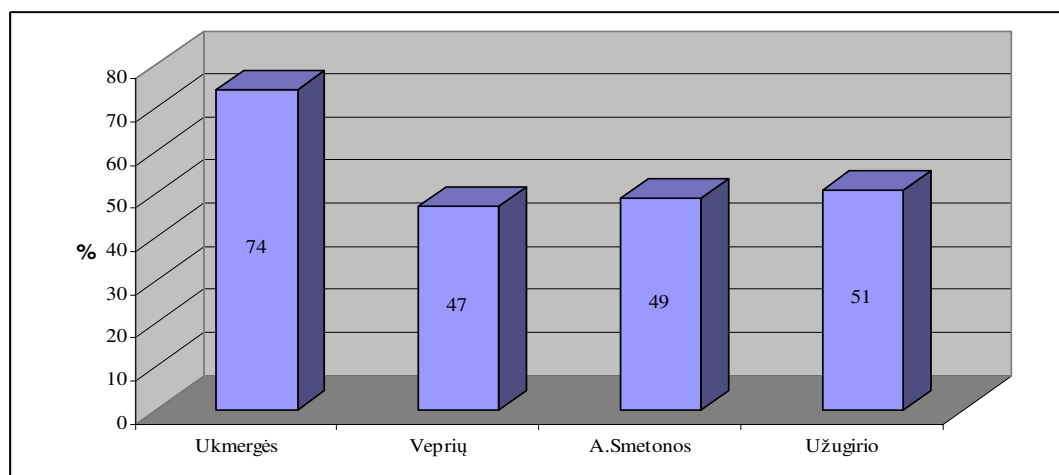
**Ukmergės miesto kultūriniai objektai įtrauktini į kultūrinio turizmo maršrutus
(respondentų skaičius)**

	1	2	3	4	5
Ukmergės senamiestis	73	79	46	0	0
Ukmergės arklių pašto statinių kompleksas	35	81	67	14	1
Ukmergės piliakalnis	78	74	39	12	2
Senoji miesto vieta	49	89	42	17	0
Ukmergės siaurojo geležinkelio stotis	54	66	80	17	3
Ukmergės gaisrinės bokštas	53	80	48	16	5
Šv.Petro ir Povilo bažnyčia, varpinė	46	73	59	16	4
Švč. Trejybės bažnyčia	49	72	58	17	4
Sinagoga	37	67	68	17	9
Medinės architektūros namai (Kauno 66, 86)	27	69	68	17	7

1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku, 5 – visiškai nesutinku ir N – neatsakė.

Iš Ukmergės miesto kultūros objektų į turistinius maršrutus būtinai reikia įtraukti Ukmergės piliakalnį, Ukmergės senamiestį ir Ukmergės senąją miesto vietą. Taip mano 152 (Ukmergės piliakalnis) ir 136 (Ukmergės senoji miesto vieta). Į kultūrinius objektus, kaip įdomius turistams, reikia įtraukti ir Ukmergės gaisrinės bokštą, Ukmergės arklių pašto statinių kompleksą, Sinagogą, Siaurojo geležinkelio stotį, religinius objektus – Šv. Trejybės bažnyčia ir šv. Petro ir Povilo bažnyčia ir varpinę, medinės architektūros namus Kauno gatvėje. Kad Ukmergės senamiestis nepatrauklus turistams nepasakė nė vienas respondentas. Iš Ukmergės miesto kultūros paveldo objektų, mažiausiai turistui patrauklūs yra Sinagoga (mano 26 respondentai), Medinės architektūros namai (24 atsakymai).

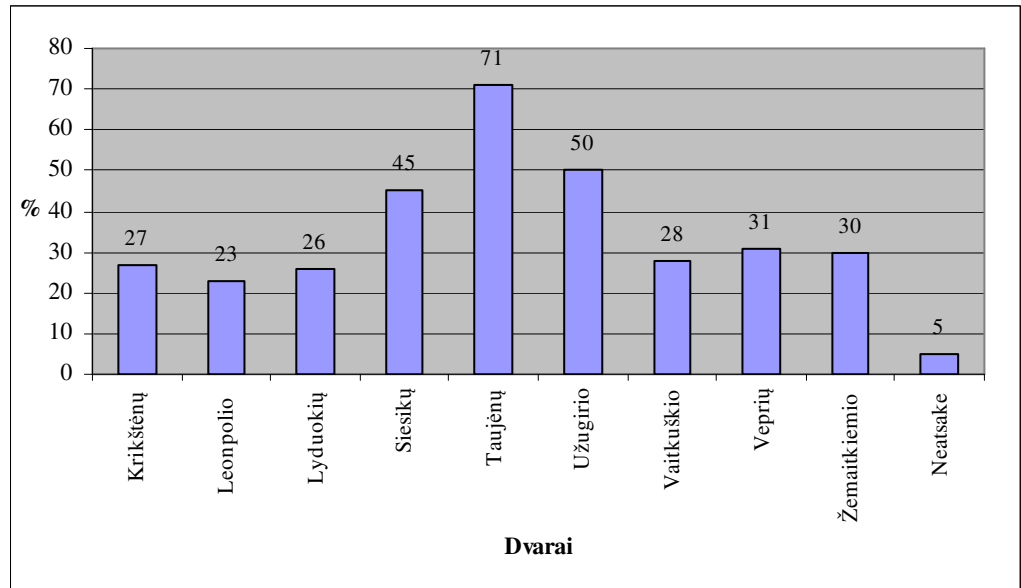
Buvo pateikti trys klausimai, į kuriuos atsakinėdami respondentai, turėjo galimybę rinktis daugiau kaip vieną atsakymo variantą. Į klausimą, *kurie muziejai verti būtų įtraukti į turistinius maršrutus, propaguojant kultūrinį turizmą rajone*, respondentai galėjo rinktis ne vieną atsakymo variantą. Kai kurių respondentų teigimu, į turistinius maršrutus būtina įtraukti visus rajone esančius muziejus. Apklaustos rezultatai rodo, kad labiausiai vertas dėmesio yra Ukmergės kraštotyros muziejus. Už šio muziejaus įtraukimą pasisakė didžioji dalis respondentų – net 74 % respondentai (žiūrėti 31 pav.). Kad Užugirio krašto ir Prezidento A. Smetonos muziejai verti yra įtraukiami į kultūrinius turistinius maršrutus teigia atitinkamai 51 % ir 49 % respondentai. Mažiausiai turistams įdomus, respondentų nuomone, yra Veprių krašto muziejus, už kurį pasisakė mažiau nei pusė tyrime dalyvavusių respondentų (47 % respondentų).

31 pav. Muziejų, įtrauktinų į turistinius maršrutus, skirstinys.

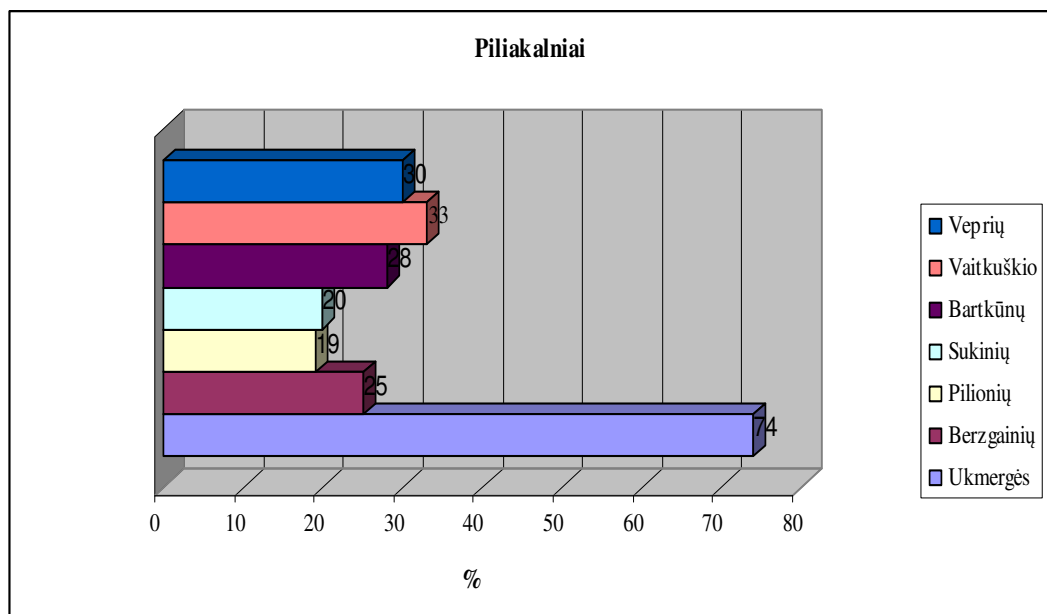
Ukmergės rajone yra gausu dvarų, kuriuos yra verti dėmesio, kad būtų įtraukti į pažintinio kultūrinio turizmo maršrutus (32 pav.). Didžioji dalis respondentų (71 %) sutinka, kad pirmiausia į turistinius maršrutus reikėtų įtraukti Taujėnų dvarą, mažiausiai turistų dėmesio, respondentų nuomone, vertas yra Leonpolio dvaras, už kurį pasisakė mažiausiai – tik 23 % respondentų. Kad į turistinius maršrutus reikia įtraukti Ukmergės rajono žymiuosius dvarus – Užugirio ir Siesikų, teigia

50 % ir 45 % respondentų. Turistų dėmesio, respondentų teigimu, yra verti ir kiti rajone esantys dvarai. Nuo 26 % iki 31 % respondentų mano, kad Krikštėnų, Lyduokių, Vaitkuškio, Veprių ir Žemaitkiemio dvarai taip pat įdomūs turistams ir juos reikėtų įtraukti turistinius maršrutus, propaguojant kultūrinį turizmą Ukmergės rajone. Įdomu ir tai, kad net 5 % respondentų į šį klausimą neatsakė, nepasirinkdami nė vieno atsakymo varianto.

32 pav. Dvarų, įtrauktinų į turistinius maršrutus Ukmergės rajone, skirstinys

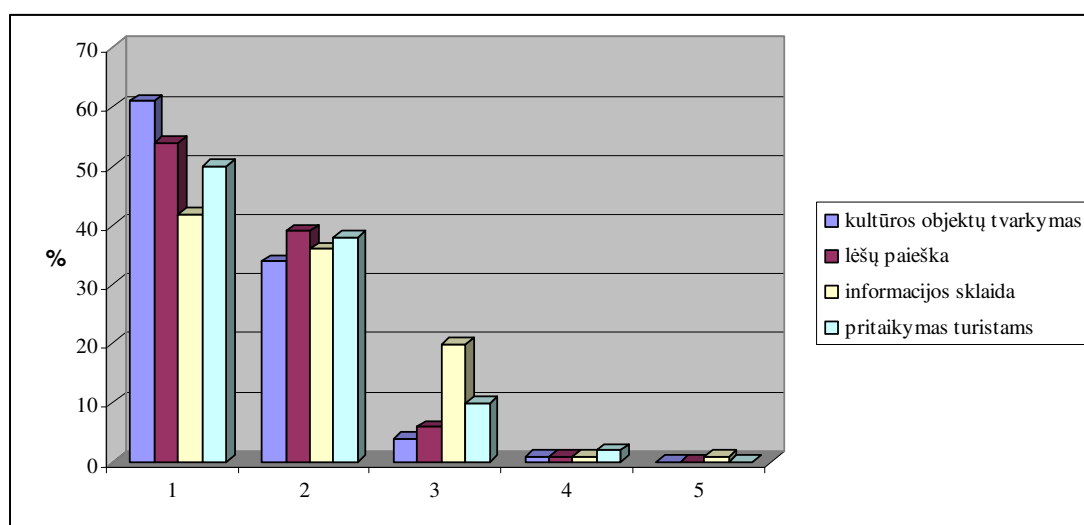
Be dvarų, turistams įdomūs yra ir piliakalniai. Todėl respondentai turėjo atsakyti į klausimą, *kuriuos piliakalnius reikia įtraukti propaguojant kultūrinį turizmą Ukmergės rajone.*

33 pav. Į turistinius maršrutus Ukmergės rajone įtrauktini piliakalniai.

Kaip matyti iš respondentų atsakymų, pateiktų 33 paveiksle, į turistinius maršrutus, propaguojant kultūrinį turizmą rajone, būtina įtraukti Ukmergės piliakalnį, kurį savo atsakymuose pažymėjo daugiau nei pusė – 74 % respondentų. Tuo tarpu mažiausiai turistų dėmesio verti yra du piliakalniai – tai Pilionių, kurį pažymėjo tik 19 % respondentų ir Sukinių (20 % respondentų). Kad turistams įdomu bus aplankyti Berzgainių ir Bartkūnių (Koplyčkalnį) piliakalnių kompleksus, mano 25 % ir atitinkamai 28 % respondentų. Mažesnės dalies respondentų nuomone, vystant kultūrinį turizmą, turistams įdomūs būtų ir Veprių piliakalnis – taip teigia 30 % bei Vaitkuškio piliakalniai (teigia 33 % respondentų).

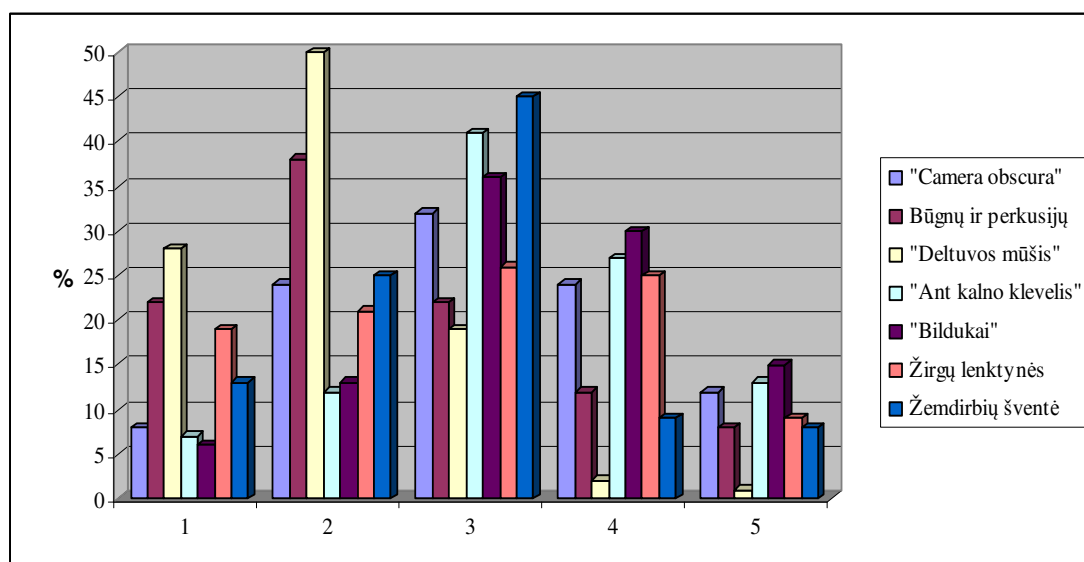
Kad kultūriniai ištekliai būtų pritaikyti kultūrinio turizmo tikslams, reikia kažką daryti. Respondentų nuomonė, ką reikia daryti, pateikta 34 paveiksle.

34 pav. Prielaidos kultūrinių išteklių pritaikymui kultūrinio turizmo plėtrai, kur 1 – visiškai sutinku, 2- sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku, 5 – visiškai nesutinku

Kaip matyti iš 34 paveikslo, respondentų teigimu, pirmiausia, norint kultūrinius išteklius pritaikyti turizmui, juos reikia sutvarkyti. Su šia nuomone visiškai sutinka 61 % ir sutinka 34 %. Kad reikalingos lėšos, teigia 93 % respondentų ir 1 % su tuo nesutinka. Kad kultūrinius objektus pritaikyti turizmui, teigia 88 % tyrime dalyvavusių respondentų, 2 % su šia mintimi nesutinka ir 10 % neturi nuomonės šiuo klausimu. Informacijos sklaida taip pat padėtų kultūriniais objektams tapti patrauklesniems turistų lankymui. Su tuo visiškai sutinka 44 %, sutinka 36 % ir 20 % nežino, ar informacijos sklaida turi įtakos kultūrinių išteklių pritaikymui turizmui, ar neturi.

Kasmet Ukmergės rajone vyksta įvairūs renginiai, kuriuose dalyvauja ne tik vietos gyventojai, bet ir atvykę iš kitų miestų ar net valstybių, todėl respondentų buvo paklausta, kokiuose tradiciniuose renginiuose jie planuoja dalyvauti (žr. 35 pav.).

35 pav. Respondentų dalyvavimo kultūriniuose renginiuose skirstinys (%).

Kur 1 – būtinai dalyvausiu, 2 – dalyvausiu, 3 – nei dalyvausiu, nei nedalyvausiu, 4 – nedalyvausiu, 5 – visiškai nedalyvausiu.

Kaip matyti iš 35 paveikslo, didžioji dali respondentų dalyvaus "Deltuvos mūšyje", kuris vyks Deltuvoje (78 %) ir tarptautiniame Būgnų ir perkusijų festivalyje (60 %), tačiau didžioji dalis respondentų, dar nėra apsisprendė, kuriuose renginiuose jie dalyvaus. Kaip matyti iš klausimo rezultatų analizės, mažiausiai respondentams yra įdomi tarptautinė folklore šventė "Ant kalno klevelis" (40 %) ir tradicinė kino šventė vaikams "Bildukai (45 %).

3.5. Kultūrinio turizmo plėtros kryptys Ukmergės rajone

Ukmergės rajonas gausus kultūros paminklų, kurie yra įtraukti į kultūros paveldo objektų sąrašą, yra pamėgti tiek rajono gyventojų tiek ir rajoną lankančių svečių. Todėl kultūros paveldo objektų pagrindu galima formuoti ir vystyti kultūrinį pažintinį turizmą Ukmergės rajone. Tačiau vertinant esamus kultūros objektus pritaikymo turizmo reikmėms atžvilgiu, būtina pasakyti, kad dar daug Ukmergės rajone esančių turistinių traukos kultūros objektų, lankytinų vietų, architektūros, istorijos, dailės ir archeologijos paminklų, kurie gali tapti pagrindu kuriant ir plėtojant konkurencingus turizmo produktus (lyginant su kaimyniniais rajonais) nėra pritaikyti pažintiniam ir tuo labiau kultūriniam turizmui vystyti. Turistų gausa paskatintų Ukmergės rajono turizmo paslaugų plėtrą, nes ji – tinkama priemonė padėti išsaugoti ir atkurti nykstančias kultūrinės vertybes jas pritaikant kultūrinio turizmo reikmėms ir leidžianti tobulinti turizmo valdymo procesą

Tikslinga išskirti šias rajone esančias rekreacines (kultūrinės, gamtinės) vertybes panaudojimo kultūriniam turizmui plėtoti kryptis.

Galimos kultūrinio turizmo vystymo kryptys, pritaikant rekreacinius išteklius

Objekto pavadinimas	Panaudojimo turizmo plėtroje galimybės
Kultūros išteklių panaudojimas	
Ukmergės miestas	Miestas yra rajono administracinis centras ir turi geriausiai rajone išvystytą infrastruktūrą. Mieste yra gausu kultūrinių vertybių, todėl pagrindinės kultūrinio turizmo plėtros kryptys: svetingumo paslaugų plėtra, orientuojant jas ne tik į vietinių, bet ir užsienio turistų tenkinimą.
Ukmergės piliakalnis	Ši vieta – mėgiama vietos gyventojų švenčių organizavimo vieta. Pagrindinės turizmo plėtros kryptys – pritaikymas pažintiniam turizmui, įtraukiant piliakalnį į pažintinius maršrutus, rekreacinės zonos formavimo darbai bei šios vietos visapusiškas pritaikymas tradicinių renginių organizavimui.
Muziejai	Be jų pagrindinės funkcijos ir pritaikymo pažintiniam turizmui, galima pritaikyti edukacinei veiklai, įtraukiant šiuos paminklus į pažintinius maršrutus bei pritaikyti juos organizuojant mokomąsias išvykas.
Piliakalniai, pilkapynai	Pagrindinės turizmo plėtros kryptys – pritaikymas pažintiniam turizmui, įtraukiant šiuos paminklus į pažintinius maršrutus.
Vandens išteklių panaudojimas	
Šventosios upė	Ši upė sudaro visas galimybes vystyti vandens turizmo paslaugas. Pagrindinės turizmo plėtros kryptys: stovyklaviečių įkūrimas, pritaikyti kaimo turizmo paslaugų paketui didinti, gamtinio – pažintinio ir netgi prijungiant kultūrinio turizmo plėtrai, įrengiant poilsia vietas ir apžvalgos aikšteles.
Leno, Siesikų, Ilgajų ežerai	Šie ežerai sudaro galimybes vystyti gamtinį pažintinį turizmą, įrengiant pažintinius takus bei kitą reikalingą infrastruktūrą. Pagrindinės turizmo plėtros kryptys: poilsio gamtoje organizavimas, maršrutų pažintiniais takais numatymas, edukacinės – pažintinės veiklos organizavimas
Gamtinių išteklių panaudojimas	
Felikos, Lentvorių, Viškonių ažuolai, Atkočių tuopa	Šie gamtos paminklai yra ryškūs kraštovaizdžio akcentai, todėl juos galima būtų įtraukti formuojant pėsčiųjų, dviračių turistines trasas.
Mitologinis akmuo Mokas, Paduburio šaltinis, Ozas Barzdos kalnas	Šie gamtos paminklai į turistinius maršrutus gali būti įtraukiami kaip krašto pažinimo objektai, formuojant pėsčiųjų, dviračių turistines trasas.

Kad Ukmergės rajone būtų plėtojamas kultūrinis turizmas, reikia ne tik pritaikyti kultūrinius išteklius turistiniams tikslams, bet ir būtina gerinti pačią turizmo infrastruktūrą.

Apgyvandinimo sektoriaus plėtra:

- Siekti kaip galima daugiau išnaudoti ne tik Ukmergės miesto, bet ir kitų Ukmergės rajono rekreacinių arealų (Veprių, Deltuvos, Siesikų) potencialą plėtojant apgyvendinimo paslaugas.

- Vystyti tokias apgyvendinimo paslaugas, kurios atspindėtų Ukmergės rajono, kaip vertingos gamtinės ir kultūrinės teritorijos įvaizdį, teikiant prioritetus kaimo turizmo plėtrai, stengiantis išnaudoti rajono kultūrinius objektus (pvz., Vaitkuškio, Žemaitkiemio, Siesikų ir kt. dvarus bei kultūrinius išteklius.).
- Išnaudoti Šventosios upės pakrantes plėtojant stovyklaviečių tinklą.

Turizmo informacijos infrastruktūros plėtra:

- Pateikti kuo daugiau vizualinės informacijos, kuri padėtų formuoti Ukmergės rajono, kaip teritorijos turtingos ne tik kultūriniais, bet ir gamtiniais ištekliais įvaizdį.
- Įrengti informacinius standus apie didelį ir labai didelį rekreacinį potencialą turinčius objektus.
- Formuojant Ukmergės rajono kaip patrauklios turizmui ir rekreacijai teritorijos įvaizdį, išnaudoti rajono, kaip tranzitinio regiono geografinę padėtį.
- Vystyti informacinę infrastruktūrą padedant rajono lankytojams lengviau orientuotis randant kultūrinės vertybes.
- Pristatyti Ukmergės rajono lankytojams kultūrinių išteklių teikiamas galimybes poilsiui. Dalyvauti šalies ir tarptautinėse parodose.

Šioje dalyje pateiktos kultūrinio turizmo plėtos kryptys prisidėtų skatinant turizmo plėtrą Ukmergės rajone, panaudojant vertingus kultūros paveldo objektus bei kūrybinius išteklius. Tai sudarytų ilgalaikę turizmo (ne vien tik kultūrinio) plėtrą rajone, užtikrintų rajono ekonominį, socialinį ir kultūrinį vystymąsi, padėtų išsaugoti ir atkurti nykstančias kultūrinės vertybes ir jas pritaikyti kultūrinio turizmo reikmėms bei leistų tobulinti turizmo valdymo procesą, didinant kultūrinio turizmo pasiūlą, įvairovę bei teikiamų paslaugų kokybę.

IŠVADOS

Remiantis PTO pateikta turizmo sąvoka, darbe buvo vadovautasi, kad *turizmas* yra visos kelionių, ekskursijų rūšys, kai asmuo palieka savo darbo ir gyvenamąją vietą ilgiau nei vieną parą ir trumpiau nei 12 mėnesių, ir kai išvykos tikslas nėra samdoma, apmokama veikla. *Kultūrinis turizmas* – viena iš turizmo krypčių, kuri itin populiarėja pastaraisiais metais. Šiuo metu užsienio turizmo rinkose populiariausi yra Lietuvos kultūrinio turizmo produktai. Ypač svarbūs, ne tik užsienio svečių, bet ir Lietuvos turistų atsiliepimai, kurie būtų palankūs, skatinantys ne vieną artimą aplankyti Lietuvos kultūros paveldo objektus.

Turizmo poveikis kultūrai, ekonomikai gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas. Turizmo dėka daugelio pasaulio šalių ekonomika „pagyvėja“ (ypatingai neturtingų valstybių), sulaukiama daugiau investicijų, plėtojama paslaugų sfera, sukuriama naujų darbo vietų, gerėja žmonių gyvenimo lygis bei kokybė, keičiasi jų požiūriai bei nuostatos turizmo plėtojimo atžvilgiu. Turizmo plėtra padeda išsaugoti vietovės kultūrinį paveldą, jo dėka, sustiprėja vietinių gyventojų pasididžiavimo savo unikaliomis kultūrinėmis vertybėmis jausmas, suteikiama galimybė turistams ir vietos gyventojams daugiau sužinoti apie kitų tautų kultūrą, papročius ar pasikeisti kultūrinėmis vertybėmis; skatinamas specialiųjų interesų turizmo formų vystymasis (kultūrinis, ekologinis, kaimo turizmas, agroturizmas).

Ukmergės rajono kultūrinio turizmo plėtros galimybių studija parodė, kad Ukmergės rajono geografinė padėtis, esantys rekreaciniai išteklių sudaro palankias galimybes kultūrinio turizmo plėtrai rajone. Tačiau kultūros paveldo objektų gausa rajone dar nesukuria kultūrinio turizmo plėtros, nes tik dalis rajono vertybių yra pritaikyti turistų lankymui, o dar mažiau – turizmui vystyti. Dėl nepakankamo valstybės ir savivaldybės finansavimo, rajone daug apleistų kultūros paminklų (buvusių dvarų sodybų, piliakalnių), kurių didžioji dalis jau yra apgailėtinos būklės, o jų net minimalistiniam kultūrinio turizmo reikmių pritaikymui nėra skiriama lėšų.

Ukmergės rajono turizmo infrastruktūrai būdinga:

- a) gausus kultūros paveldas, tačiau stokojama rekreacijai ir turizmui tinkamų gamtinių išteklių;
- b) Ukmergės rajone nėra turizmo informacijos centrų (išskyrus Ukmergės miestą), kurie užtikrintų informacijos sklaidą apie lankomus objektus ir kitas turistines paslaugas bei rinkodaros funkcionavimą.
- c) neišvystyta viešoji turizmo infrastruktūra;
- d) perspektyviausia Ukmergės rajono vietovė – Ukmergės miestas, kuriame pilnai išvystyta turizmo infrastruktūra, gausu kultūros paveldo išteklių. Ukmergės mieste

sukoncentruota didžioji dalis apgyvendinimo, maitinimo bei pramogų ir laisvalaikio paslaugas teikiančių įmonių, kurių stokoja likusios rajono vietovės;

- e) per Ukmergės rajoną eina tarptautinė (į Latviją, Baltarusiją, Lenkiją) magistralė kurios dėka į rajoną atvyksta nemažai užsienio turistų.

Ukmergės rajone kultūrinio turizmo plėtrą mažas turizmo paslaugų pasirinkimas, nesutvarkyti privažiavimai prie lankytinų objektų, netvarkomi kultūros paveldo objektai, apgyvendinimo įstaigų trūkumas, rekreacijos paslaugų trūkumas.

Atlikto kultūrinio turizmo plėtros Ukmergės rajone tyrimo rezultatai parodė, kad Ukmergės rajonas turi gausius kultūrinius išteklius, didelį kultūros paveldą, kuris patrauklus vystant tiek vietinį, tiek ir atvykstantį turizmą. Kadangi didžioji dalis kultūrinių išteklių nėra paruošti turistų lankymui, todėl tyrimo metu nustatyta, kad labiausiai kultūriniam turizmui rajone plėtoti svarbūs yra tie kultūriniai ištekliai, kurie jau yra pritaikyti turistiniams tikslams. Patraukliausi turistiniai objektai, gyventojų nuomone, yra Ukmergės piliakalnis, Siesikų ir Taujėnų dvarai, Užugirio dvaro pastatai, Raketinės bazės teritorija, senoji Ukmergės miesto vieta, Ukmergės senamiestis, arklių pašto statinių kompleksas. Norint pritaikyti esamus kultūrinius išteklius kultūriniam turizmui vystyti, pirmiausia reikia sutvarkyti pačius kultūros objektus, tam tikslų gauti lėšų bei teikti informaciją apie rajone esančius patrauklius išteklius, kultūrinį paveldą.

REKOMENDACIJOS

Apibendrinus teorinius teiginius, atlikus praktinį tyrimą, nustčius kultūrinio turizmo plėtros perspektyvas Ukmergės rajone ir padarius išvadas, **rekomenduojama:**

1. Lietuvos centrinės valdžios institucijoms daugiau dėmesio ir lėšų skirti vertingų kultūrinių objektų (kultūros paveldui) atkūrimui, jų pritaikymui turistiniams tikslams.
2. Ukmergės rajono valdžios institucijos turėtų gerinti rajono, kaip turistinio regiono įvaizdžio formavimą, įgyvendinant turizmo ar su juo susijusius projektus, daugiau dėmesio skiriant miesto tvarkai, saugumui, pastatų renovacijai ir atnaujinimui, apželdinimui.
3. Ukmergės rajonas itin gausus kultūros paveldo paminklais ir dvarais. Kultūriniam turizmui vystyti būtina turistiniams tikslams pritaikyti paveldo paminklus ir naujam gyvenimui prikelti dvarus, kurie rajone jau baigia sunykti, taip prarasdami ne tik kultūrinę vertę, bet ir turistinį patrauklumą.
4. Išsaugoti turimus dvarus ir juos pritaikyti kultūriniam turizmui vystyti, pasinaudojant visais įmanomais viešojo turizmo infrastruktūros įdiegimo keliais.
5. Visokiais įmanomais būdais skleisti turizmo informaciją apie Ukmergės rajoną. Taip miestas sulauktų daugiau turistų ne tik iš aplinkinių rajonų bet ir iš užsienio šalių.

6. Mažinti turizmo sektoriaus išvystymo netolygumus tarp Ukmergės miesto ir kitų rajono vietovių, steigiant daugiau turizmo ir su juo susijusių įmonių ne vien tik Ukmergės mieste.
7. Ukmergės rajonas stokoja turizmo informacijos centrų, todėl būtina steigti dar kelis, kurių veikla padidintų rajono turizmo paslaugų informacijos sklaidą.
8. Būtina gerinti turizmo infrastruktūrą, įkuriant naujas apgyvendinimo, nors ir nedideles, įstaigas, įkurti stovyklaviečių ir poilsiviečių vietas.
9. Sutvarkyti lankytinų vietų ženklimą – prie kelių pastatyti planus, pažymint lankytinus objektus.
10. Kadangi Ukmergės rajono gyventojai yra gana pasyvūs, todėl Ukmergės turizmo informacijos centras turi skatinti jų domėjimąsi savo krašto praeitimi, skleisti informaciją apie kultūrinius objektus ir jų reikšmę ne tik rajonui, bet ir visai Lietuvai, kurti turistinius pažintinius maršrutus, vesti nemokamas ekskursijas kultūriniais – pažintiniais tikslais po rajoną.
11. Norint, kad Ukmergės rajone esantys muziejai pritrauktų kuo daugiau lankytojų, reikia ne tik eksponuoti ir keisti muziejuje esančias parodas, bet būtina gauti finansavimą muziejų ekspozicijų pateikimo atnaujinimui. Šiuolaikiškai ir moderniai įrengti muziejai vilioja ne tik Lietuvos, bet ir užsienio turistus. Taip pat vystyti muziejuose edukacines programas. .

LITERATŪRA

1. Akama, J., Sterry, P. (2000). *Cultural tourism in Africa: strategies for the new millennium*. Proceedings of the ATLAS Africa International Conference, December 2000. – Mombasa, Kenya.
2. Armaitienė, A., Grecevičius, P., Urbis, A., Vainienė, I. (1999). *Kaimo turizmas*. Vilnius.
3. Arndt H.W. (1981). *Economic development: a semantic history* // Economic Development and Cultural Change. V. 29. Nr. 3.
4. Bagdonienė L., Hopenienė R. (2004). *Paslaugų marketingas ir vadyba*. Kaunas: Technologija.
5. *Baltic Cultural Tourism Policy Paper*. Short version. Estonian, Latvian and Lithuanian Commissions for UNESCO 2001 – 2003 // http://www.unesco.ee/doc/bct_full.doc.
6. *Baltijos šalių Kultūrinio turizmo politikos dokumentas, 2007*
7. Beliauskas Ž. (1993). *Kultūros prigimtis*. Vilnius.
8. Bendix R. (1989), *Tourism and culture displays: inventing traditions for whom?* J. Am. Folk., 102: 131 – 146.
9. Berkes F., Folke C. (1994). *Investing in cultural capital for sustainable use of natural capital* / In Janson A.M., Hammer M., Folke C., Costanza R. Investing in Natural Capital: The Ecological Economics Approach to Sustainability. Washington DC. P. 128 – 149.
10. Berry S. (1994). *Conservation, capacity and cashflows – tourism and historic building management*. England: Wiley.
11. Bobrova L., Kazlauskienė A., Lukavičienė V. ir kt. (2008). *Kursinių ir baigiamųjų (bakaluro, magistro, specialiųjų profesinių studijų) darbų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
12. Bouchenaki M. (2002). *The opening of the UNESCO regional conference on the convention on the protection of the underwater cultural heritage*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-15]. Prieiga per internetą: <http://portal.unesco.org/culture/es/file_download.php/19eae10c9c6ec0066b4b729ef7e72769Address+by+M.Bouchenaki.pdf>.
13. Butler, R. W. (1980). *The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources*. *Canadian Geographer* 24.
14. Cabrini, L. (2003). *Cultural Tourism: Opportunities and Challenges*. European forum of the World Heritage Cities.
15. Cooper, Ch., Fletcher, J., Gilbert, D, Wanhill, S. (1993). *Tourism Principles and Practice*. Longman Group limited. Edinburgh Gate. Harlow Essex CM20 2J. England.

16. Craik, J. (1997). *The culture of tourism*. In C. Rojek and J. Urry. *Touring culture: Transformations of travel and theory*. New York: Routledge.
17. Čiegis R. (2002). *Tolydžios ekonominės plėtros alternatyvios teorijos*. Monografija. Kaunas: „Morkūnas ir Ko“.
18. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (2006). Vyr. Red. S.Keinys. Kompaktinė plokštelė. Dabartinės lietuvių kalbos žodyno leidimas.
19. Damulienė A. (2005). *Tourism Infrastruktūra in Lithuania*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai.
20. Damulienė A. *Lietuvos turizmo verslas narystės Europos Sąjungoje išvakarėse // Žmogiškieji ištekliai ir turizmo verslo efektyvumas: Mokslinės konferencijos medžiaga*. – Kaunas, 2004.
21. Damulienė A. (1995). *Paslaugų marketingas: Turizmas*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
22. Dapkus R. (2008). *Kultūrinio turizmo plėtros perspektyvos // Mokslo darbai*, Nr. 15 (4).
23. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (2006). *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl turizmo ir kultūros: dvi jėgos, skatinančios augimą*. Leidinys pateiktas 425-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2006-03-15-16.
24. Gartner W.C. (1996). *Tourism development: principles, processes and policies*. New York.
25. Grecevičius, P., Armaitienė, A., Junevičienė, O., Labanuskaitė, D., Lukšaitienė, A., Slušnys, E., Vaidelys, A. (2002). *Turizmas*. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras.
26. Grunewald, R. (2002). *Tourism and cultural revival*. *Annals of tourism research*, 29 (4), 1004-1021.
27. *Helsinkio deklaracija dėl kultūros paveldo Europoje politinės svarbos*. Europos Tarybos ministrų, atsakingų už kultūros paveldą, IV-oji Europos konferencija; Kultūros paveldo apsauga. (1997). Vilnius: Savastis.
28. Hopenienė R., Kamičaitytė A. 2004. *Tolydi turizmo plėtra: konkurencingos turizmo sistemos kūrimo prielaidos // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 29.
29. Indriūnas, G. (2006). *Kultūrinio turizmo plėtra*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.durys.org/konferencija/Gintautas%20Indriunas.doc>.
30. Jamieson, W. (2004). *The use of indicators in monitoring: the economic impact of cultural tourism initiatives*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-20]. Prieiga per internetą: http://www.icomos.org/icomosca/bulletin/vol4_no3_jamieson_e.html.
31. Janulienė I., Žalienė I., Žalys L. (2004). *Peculiarities of Lithuania's Tourism Strategy Formalion // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 31.

32. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*: Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
33. Kasperavičienė A., Raščius G., Dirmaitė A., Bugailiškytė L. (2005). *Pasaulio paveldas – jaunimo rankose*. UNESCO 1998, 2002, Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, 2005. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.unesco.lt/r/KIT/downKIT/>>
34. Keller, P. (2007). *Management of cultural change in tourism regions and communities*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-03]. Prieiga per internetą: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan002556.pdf>.
35. Kličius A. 2002. *Turizmo raidos prielaidos ir tendencijos Rytų Lietuvoje* // Rytų Lietuva: visuomenės ir socialinių grupių raiška bei sąveika. Straipsnių rinkinys. Vilnius. P. 182 – 196.
36. *Kultūrinio Turizmo chartija*, (1976). Briuselio, ICOMOS.
37. *Kultūrinio turizmo plėtros programa*. (1998). Kultūros vertybių apsaugos departamentas, Valstybinis turizmo departamentas.
38. *Kultūros paveldas ir visuomenė XXI amžiuje: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*. 2006. Vilnius.
39. Labanauskaitė, D. (2007). *Miesto patrauklumo turizmui stiprinimas globalioje turizmo rinkoje* // Ekonomika ir vadyba. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: KTU.
40. Labanauskaitė, D. (2002). *Tarptautinio turizmo įtaka ekonominiam augimui*. Ekonomika ir vadyba. Kaunas: Technologija.
41. Labanauskaitė D., Jusčius V. (2001). *Turizmo produkto ekonominė samprata ir turinys* // Tiltai, priedas, Nr. 10. Transformacijos Rytų Europoje. Klaipėda: KU.
42. Langvinienė, N., Vengrienė, B. (2005). *Paslaugų teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija.
43. Laučius V. (2007). *Patriotizmas, pilietiškumas, politinė kultūra* // Naujasis židinys – Aidai, Nr. 4.
44. Lazauskas A. (2004). *Turizmo plėtros prielaidos Kauno regione*. Magistrinis darbas. Kaunas: KTU.
45. Lewis R.D. (2002). *Kultūrų sandūra*. Vilnius: Alma Litera.
46. LR aplinkos ministro 2004-01-20 įsakymas Nr. D1-35 “Dėl rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatų patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2004, Nr. 18-554.
47. *Lietuvos kultūros paveldo atgimimas*. 2004. Vilnius: „Savastis“.
48. *Lietuvos nacionalinė turizmo plėtros programa* // Valstybės žinios, 2007. Nr. 97 – 3939.

49. *Lietuvos Respublikos nekilnojamojų kultūros vertybių apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymas* // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 153-5571.
50. *Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas*, Nr. IX-1211 // Valstybės žinios, 1998. Nr. 32 – 852.
51. *Lietuvos turizmo rinkodaros priemonių planas 2004 metams*. (2003). www.tourism.lt.
52. Ligeikienė A.R. (2003). *Turizmo plėtros konceptualizavimas ir samprata* // Tiltai, priedas Nr. 13. Transformacijos Rytų ir centrinėje Europoje. Klaipėda: KU.
53. *Literatūros sąrašo sudarymo taisyklės ir pavyzdžiai mokslo leidiniuose* [interaktyvus]. (2007) Vilnius Gedimino technikos universitetas [žiūrėta 2008-11-18]. Prieiga per internetą: <http://www.vgtu.lt/upload/environ_zurn/jeelm%20literaturos%20saraso%20sudarymas_lt.pdf>.
54. Liubiniienė V. (2002). *Kultūra ir visuomenė*. Kaunas: Technologija.
55. Lopa J.M., Marecki R.F. (1999). *The critical role of quality in the tourism system*. Quality progress ProQuest Science Journals.
56. *Manilos deklaracija dėl Pasaulio turizmo*. Priimta 1980 spalio 10 d.
57. *Marijampolės rajono kultūrinio turizmo plėtros galimybių studija* (2005). Prieiga per internetą: http://195.182.90.36/tvs/documents/MS_kpg_studija/1_2.doc [žiūrėta 2008 12 26]
58. Matekonienė J., Navackaitė L., Dubauskaitė J.(2002). *Kaimo turizmo vieta tolydžioje kaimo plėtroje*. Kauno Technologijos Universitetas, Lietuvos regioninių tyrimų institutas. Kaunas. 5 p.
59. Matulionis A.V. (2002). *Sociologija*. Vilnius : Homo liber.
60. Meethan K. (2001). *Tourism in global society: place, culture, consumption*. New York: Palgrave.
61. Meškelevičienė, L. (2000). Muziejai ir kultūrinis turizmas tarptautinės bendruomenės akiratyje/ Pagal 2000 m. ICOM simpoziumo „Muziejai, paveldas ir kultūrinis turizmas“ Peru ir Bolivijoje medžiagą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-03]. Prieiga per internetą: <http://www.museums.lt/Zurnalas/meskeleviciene.htm>.
62. Miossec J. (1976). *Elements pour une Theorie de l’Espace Touristique*. Les Cahiers du Tourisme, C–3. Aix–en–Provence: CHET.
63. *Nacionalinė turizmo plėtros 2003-2006 metų programa*.(2003). Vilnius.
64. Navickas, V., Malakauskaitė, A. (2007). *Įvykių taikymas turizmo plėtros skatinimui Lietuvoje* // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 42 //EBSCO.
65. *National Trust for Historic Preservation*. (2005). [interaktyvus] [žiūrėta 2009-03-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.wipo.int/amc/en/domains/decisions/html/2005/d2005-0424.html>>

66. Noranha R. (1976). *The Effects of tourism on socio-cultural values*. [interaktyvus] [žiūrėta 2009-03-06]. Prieiga per internetą:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0001/000162/016236EB.pdf>
67. Pasaulinė turizmo organizacija (2006). *2007 to be fourth year of sustained growth – UNWTO*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-19]. Prieiga per internetą: <http://www.world-tourism.org/newsroom/Releases/2006/november/barometer06.htm>.
68. Pasaulinė turizmo organizacija (2006). *UNWTO-sustainable development of tourism*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-19]. Prieiga per internetą: http://www.world-tourism.org/frameset/frame_sustainable.html.
69. Papatheodorou A. (2004). *Exploring the evolution of tourism resorts. Annals of Tourism Research*. Vol. 31, No. 1.
70. *Pasaulinė kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija*. (2006). Lietuvos Nacionalinė UNESCO komisija.
71. Pranulis V. (1998). *Marketingo tyrimai*. Vilnius: Kronta.
72. Rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatai // Valstybės žinios, 2004, Nr.18-554.
73. Richards, G. (2005). *Cultural tourism in Europe*. Wallingford: CABI.
74. Rimkevičienė, A., Krumplytė, J. (2004). *Turizmo plėtros galimybės Šiaulių regione: problemos ir perspektyvos // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Ernesto Galvanausko mokslinė konferencija. Šiauliai: ŠU leidykla.
75. Semaška A. (2004). *Pasižvalgymai po Lietuvą*. Vilnius: Algis.
76. Semaškaitė I. (2005). *Lietuvos pilys ir dvarai*. Vilnius.
77. Shaw, G., Williams, A. (2002). *Critical Issues in Tourism*, Blackwells (2nd ed.) 371pp. 26.
78. Skerstokienė A. (2002). *Lietuvos turizmo ištekliai*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
79. Steponavičienė G. (2001). *Dvarų ir jų sodybų išsaugojimo ekonominės prielaidos// Konferencijos „Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis“ medžiaga*. Vilnius, 2001 birželio 22 d. // Prieiga per Internetą: <http://www.freema.org/Pranesim/Dvarai.phtml>
80. Stulpinaitė J. (2002). *Turizmo sistema*. Vilnius.
81. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2004). Sudarė A. Mackevičienė. Vilnius: UAB “Gimtinė”.
82. *Tarptautinių žodžių žodynas* (1985). Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
83. *The Hague declaration on tourism*. [interaktyvus], [žiūrėta 2008-12-03]. Prieiga per Internetą <http://www.univeur.org/CMS/UserFiles/68.%20The%20Hague.PDF>
84. *Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija*. (2002).
85. *Ukmergės miesto viešosios turizmo infrastruktūros išvystymo galimybių studija*. (2008). VŠĮ „Turizmo plėtros institutas“.

86. UNESCO. 2003. *Cultural tourism*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-03]. Prieiga per internetą: http://portal.unesco.org/fr/ev.phpURL_ID=1555&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
87. Urbanskienė, R., Ligeikienė, R. (1999). *Turizmo regioninė plėtra ir jos planavimas. Regionų ekonomika ir plėtra*. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Naujasis Lankas
88. Užpelkis, M. (2007). *Darni plėtra, kultūros paveldas ir turizmas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-20]. Prieiga per internetą: <http://www.kultur.lt/dl.php?file=Paveldas+ir+darni+pletra.pdf>.
89. Vasiljevas A. (2004). *Subalansuotos turizmo plėtros etinės dimensijos*. // Žmogiškėji ištekliai ir turizmo verslo efektyvumas. Straipsnių rinkinys. Druskininkai, p.137-148.
90. Vijeikis J., Vijeikienė B. (2003). *Tarptautinis turizmas*. Vilnius: "Vilspa".
91. Žalienė I., Sabaliauskaitė A. (2002). *Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida*. Kaunas: LKKA.
92. Žalys, L., Žalienė, I., Iždonaitė I. (2006) *Lietuvos kaimo turizmo charakteristika ir plėtros politika*. // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2(7).
93. Žilinskas V.J., Ligeikienė R., Petravičienė L. (2007). *Turizmo strategijos formavimo modelis Lietuvoje* // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. E.Galvanausko tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Nr. 7. Šiauliai: VŠĮ ŠU.
94. Žilinskas V.J., Petravičienė L. (2007). *Turizmo verslas: plėtros konceptualizacija ir tendencijos Lietuvoje* // Ekonomika ir vadyba – 2007. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija.
95. Žilinskas V.J., Skrodenienė L. (2007). *Turizmo plėtros valdymas regione* // prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/224.pdf> (žiūrėta 2009-02-04).
96. Vainienė I. (2001). *Kaimo turizmo organizavimas*. Vilnius.
97. VŠĮ Lietuvos regioninių tyrimų institutas. (2002). *Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija*, parengta remiantis [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-03]. Prieiga per internetą: http://www.lrti.lt/veikla/turizmo_strat.doc.
98. Дурович А., Кабушкин Н (2003). *Организация туризма*. Новое Знание.
99. Квартальнов А. (2003). *Туризм: Учебник*. М.: Финансы и статистика.

Ukmergės turizmo informacijos centro medžiaga:

1. Deltuva. Ukmergės rajonas.
2. Pabaiskas. Ukmergės rajonas.
3. Pivonijos seniūnija. Ukmergės rajonas.
4. Siesikai.

5. Šešuolių seniūnija. Ukmergės rajonas.
6. Ukmergė.
7. Ukmergės rajono savivaldybė. Žemėlapis.
8. Užugiris. Prezidento A.Smetonos gimtinė.
9. Vidiškių seniūnija. Ukmergės rajonas.

PRIEDAI

Anketa

Gerbiamas respondente,

esu Šiaulių Universiteto studentė Ieva Manakovė. Rašau magistrinį darbą „Kultūrinio turizmo plėtra Ukmergės rajone“. Anketos pagalba siekiu nustatyti Ukmergės rajono galimybes ir perspektyvas, vystant kultūrinį turizmą. Anketa yra anoniminė, jos pasirašyti nereikia. Tinkamą atsakymą pabraukite (pažymėkite). Iš anksto dėkoju.

1. Ar mėgstate keliauti (domitės kelionėmis) po Lietuvą:

- taip
- ne

3. Keliavimas Jums:

(1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku 5 -visiškai nesutinku):

	1	2	3	4	5
laivalaikio praleidimo forma					
susipažinimas su savo krašto kultūra					
galimybė pabūti gamtoje					
keliavimas brangus malonumas					
nekeliauju, nes nepatinka					

4. Ar esate girdėję apie kultūrinį turizmą:

- taip
- ne

7. Jei būtų sudaromi nauji kultūrinio turizmo maršrutai po Ukmergės rajoną, ar Jūs juos rinktumėtės:

- taip
- ne
- nežinau

9. Kokius kultūrinius objektus mieliau rinktumėtės keliaudami po Ukmergės rajoną:

- muziejus
- kultūros paveldo objektus
- miestų ir kaimų architektūra, senamiesčius
- etnokultūrinį paveldą (folkloras ir pan.)
- kita

2. Ar yra tekę keliauti po šali turistiniais (pažintiniais) tikslais:

- taip
- taip, bet daugiau nebenorėčiau
- ne
- neteko, bet norėčiau pabandyti

5. Kokias kultūrinio turizmo formas Jūs praktikujete?

- muziejų lankymas
- teatrų lankymas
- koncertų lankymas
- dalyvavimas ekskursijose
- Lietuvos kultūros paveldo objektų lankymas
- užsienio kultūros paveldo objektų lankymas

6. Ar keliaujate po Ukmergės rajoną:

- taip
- ne
- keliaučiau, bet neturiu laiko
- nežinau ką galima pamatyti
- kita

8. Kiek pinigų galėtumėte skirti keliaujant po Ukmergės rajoną vienam asmeniui:

- iki 50 Lt
- 51 – 100 Lt
- 101 – 150 Lt
- 151 Lt ir daugiau

10. Kaip Jūs vertinate kultūrinių išteklių būklę Ukmergės rajone 1 – labai gerai, 2 – gerai, 3 – nei gerai, nei blogai, 4 – blogai, 5 – labai blogai):

Kultūriniai ištekliai	1	2	3	4	5
Dvarai					
Muziejai					
Piliakalniai					
Etnografinės sodybos					
Malūnai					
Bažnyčios ir vienuolynai					

11. Kuriuos rajono kultūros paveldo objektus rekomenduotumėte įtraukti į maršrutus, plėtojant kultūrinį turizmą Ukmergės rajone: (1 – būtinai reikia, 2 – reikia, 3 – nei reikia, nei nereikia, 4 – nereikia 5 -visiškai nereikėtų)

	1	2	3	4	5
Archeologinis paveldas					
Piliakalniai					

Senamiesčių fragmentai					
Laidojimo vietos, pilkapynai					
Mitologinis paveldas					
Mitologiniai akmenys					
Šaltiniai					
Mitologiniai kalnai					
Istorinis paveldas					
Senosios kapinės					
Žymių žmonių, karių kapai					
Istoriniai paminklai					
Architektūrinis ir urbanistinis paveldas					
Malūnai					
Išlikusios dvaro sodybos					
Bažnyčios					
Ukmergės senamiestis					
Dailės paveldas					
Kryžiai, koplytstulpiai					
Monumentalūs dailės kūriniai					
Smulkioji architektūra					

12. Kokie archeologinio paveldo lankytini objektai verti dėmesio, kad būtų įtraukti į kultūrinio turizmo maršrutus: (1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku 5 -visiškai nesutinku):

	1	2	3	4	5
Griežonių ir Antatiličių kaimai					
Ukmergės miesto senoji vieta					
Ukmergės piliakalnis					
Sukinių piliakalnis					
Senosios Obelių gyvenvietės					
Pilkapynai					
Tulpiakiemio, Bierių ir Bečių kapinynai					
Kita.....(įrašykite)					

14. Kokie architektūros paveldo lankytini objektai verti dėmesio, kad būtų įtraukti į kultūrinio turizmo maršrutus: (1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku 5 -visiškai nesutinku):

	1	2	3	4	5
Vaitkuškio dvaro rūmų liekanos					
Užugirio dvaro pastatai					
Šventupės dvaro pastatai					
Pašilės šv. Barboros bažnyčia					
Senosios gaisrinės bokštas					
Veprių dvaro ansamblis					
Taujėnų dvaras					
Siesikų dvaras					
Krikštėnų Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčia					
Ukmergės šv. Trejybės bažnyčia					
Ukmergės sinagoga					
Medinės architektūros pastatai					
Šv. Petro ir šv. Povilo bažnyčia ir varpinė					
Veprių šv. Mergelės Marijos Rožančinės parapijos bažnyčia					
Kita.....(įrašykite)					

13. Kokie istorinio paveldo lankytini objektai verti dėmesio, kad būtų įtraukti į kultūrinio turizmo maršrutus: (1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku 5 -visiškai nesutinku):

	1	2	3	4	5
Poeto V.Šlaito namas - muziejus					
Koplytstulpis Baro konfederacijos įvykiams					
Raketinės bazės teritorija					
Akmuo Mokas					
Juozapavos (Veprių) akmuo					
Pabaisko, Deltuvos, Šventosios, Ukmergės mūšių vietos					
Kopūstėlių karinė bazė					
Deltuvos senoji klebonija					
S.K.Kosakovskio ir A de Lval - Kosakovskos kapai					
Žuvintės šaltinis					
Kita..... (įrašykite)					

15. Kurie Ukmergės miesto kultūriniai objektai turėtų būti įtraukti į kultūrinius maršrutus (1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku, 5 -visiškai nesutinku):

	1	2	3	4	5
Ukmergės senamiestis					
Ukmergės arklių pašto statinių kompleksas					
Ukmergės piliakalnis					
Senoji miesto vieta					
Ukmergės siaurojo geležinkelio stotis					
Ukmergės gaisrinės bokštas					
Šv. Petro ir Povilo bažnyčia, varpinė					
Šv. Trejybės bažnyčia					
Sinagoga					
Medinės architektūros namai (Kauno 66, 86)					
Kita..... (įrašykite)					

16. Kurie muziejai, Jūsų nuomone, verti būti įtraukti į turistinius maršrutus, propaguojant kultūrinį turizmą rajone:

- Ukmergės kraštotyros muziejus
- Veprių krašto muziejus (Ukmergės kraštotyros muziejaus filialas)

17. Kurie dvarai, Jūsų nuomone, verti būti įtraukti propaguojant kultūrinį turizmą Ukmergės rajone:

- Krikštėnų dvaro sodyba
- Leonpolio dvaro sodyba
- Lyduokių (Kurėjų) dvaro sodyba
- Siesikų dvaras
- Taujėnų dvaro sodyba
- Užugirio dvaras ir parkas
- Vaitkuškio dvaro sodyba
- Veprių dvaro sodyba
- Žemaitkiemio dvaro sodyba

19. Kas turėtų būti daroma norint pritaikyti kultūrinius išteklius kultūrinio turizmo tikslams?

(1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku 5 -visiškai nesutinku)

	1	2	3	4	5
Kultūros objektų tvarkymas					
Lėšų paieška					
Informacijos sklaidymas įvairiomis komunikacijos priemonėmis					
Kultūros objektų pritaikymas turistiniam lankymui					
Kita..... (įrašykite)					

21. Jūsų amžius:

- 19 – 25 m.
- 26 – 35 m.
- 36 – 45 m.
- 46 m ir daugiau

22. Jūsų išsilavinimas:

- vidurinis
- aukštesnysis
- nebaigtas aukštasis
- aukštasis

23. Jūs gyvenate:

- Ukmergės mieste
- Ukmergės rajone
- Kita (įrašykite)

24. Jūsų lytis:

- Moteris
- Vyras

- Prezidento A.Smetonos muziejus (Užugiris)
- Užugirio krašto muziejus (kuriamas, Ukmergės kraštotyros muziejaus filialas)

18. Kuriuos piliakalnius, Jūsų nuomone, verta būtų įtraukti propaguojant kultūrinį turizmą Ukmergės rajone:

- Bartkūnų piliakalnis su priešpiliu ir gyvenvietė (Koplyčkalnis)
- Berzgainių piliakalnis su gyvenvietė
- Pilonių (Mateikiškių) piliakalnis
- Sukinių piliakalnis (Pilaitė)
- Ukmergės piliakalnis
- Vaitkuškio piliakalnis (Lapiakalnis)
- Veprių piliakalnis

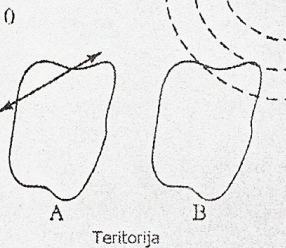
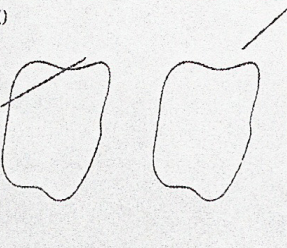
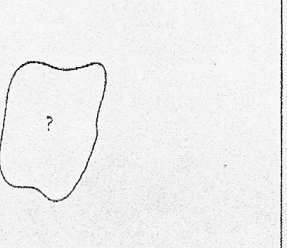
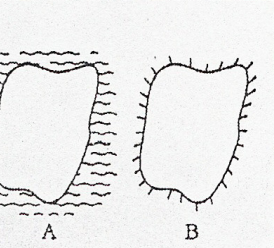
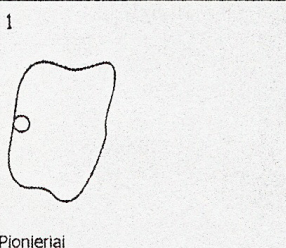
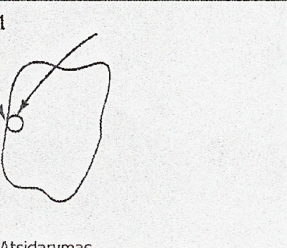
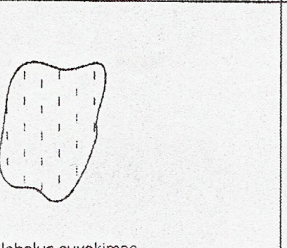
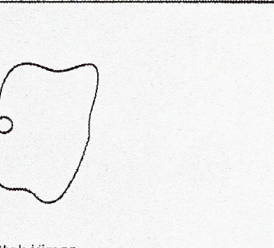
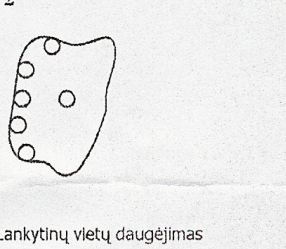
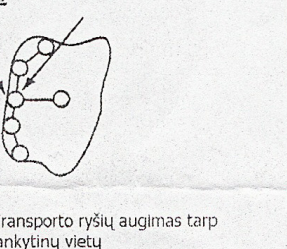
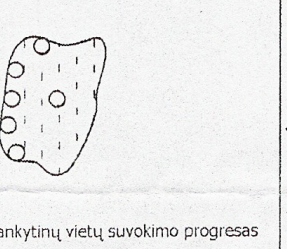
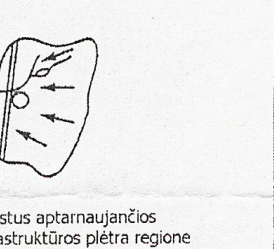
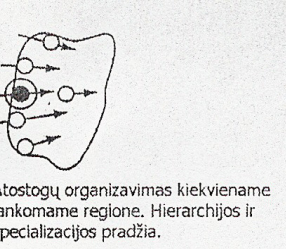
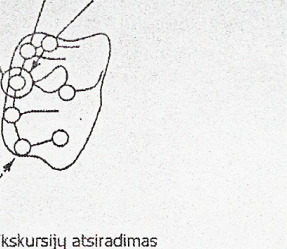

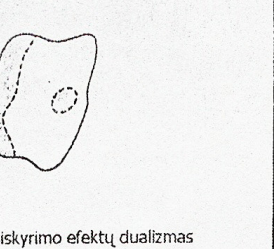
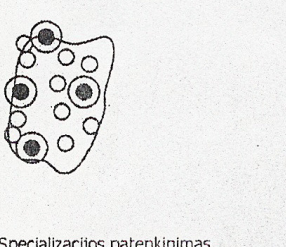
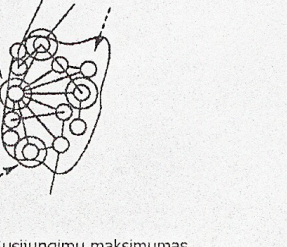
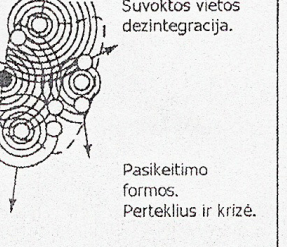
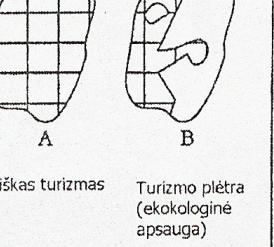
20. 2009 m. Ukmergės rajone vyks tradiciniai renginiai. Ar Jūs dalyvausite juose:

(1 – būtinai dalyvausiu, 2 – dalyvausiu, 3 – nei dalyvausiu, nei nedalyvausiu, 4 – nedalyvausiu 5 -visiškai nedalyvausiu)

	1	2	3	4	5
Tarptautinis kamerinių teatrų festivalis „Camera obscura“					
Tarptautinis Būgnų ir perkusijų festivalis					
Ukmergės miesto šventė					
„Deltuvos mūšis“ Deltuvoje					
Tarptautinė folkloro šventė „Ant kalno klevelis“					
Tradicinė kino šventė vaikams „Bildukai“.					
Žirgų lenktynės Ukmergės hipodrome					
Žemdirbių šventė					
Kita(įrašykite)					

AČIŪ

Turizmo plėtros evoliucija pagal Miossec

LANKYTINOS VIETOS TARPSNIAI	TRANSPORTAS TARPSNIAI	TURISTŲ ELGSENA TARPSNIAI	TURISTŲ NUOSTATA IR PRIIMANČIO REGIONO POPULIACIJA TARPSNIAI
0 A Teritorija B Pravažiuojama Nutolusi	0 Tranzitas Izolacija	0 Žinių ir susidomėjimo trūkumas	0 A B Miražas Atmetimas
1 Pionieriai	1 Atsidarymas	1 Globalus suvokimas	1 Stebėjimas
2 Lankytinų vietų daugėjimas	2 Transporto ryšių augimas tarp lankytinų vietų	2 Lankytinų vietų suvokimo progresas	2 Turistus aptarnaujančios infrastruktūros plėtra regione
3 Atostogų organizavimas kiekviename lankomame regione. Hierarchijos ir specializacijos pradžia.	3 Ekskursijų atsiradimas	3 Erdvinė konkurencija ir segregacija	3 Atsiskyrimo efektų dualizmas
4 Specializacijos patenkinimas	4 Susijungimų maksimumas	4 Suvoktos vietos dezintegracija. Pasikeitimo formos. Perteklius ir krizė.	4 A B Visiškas turizmas Turizmo plėtra (ekologinė apsauga)

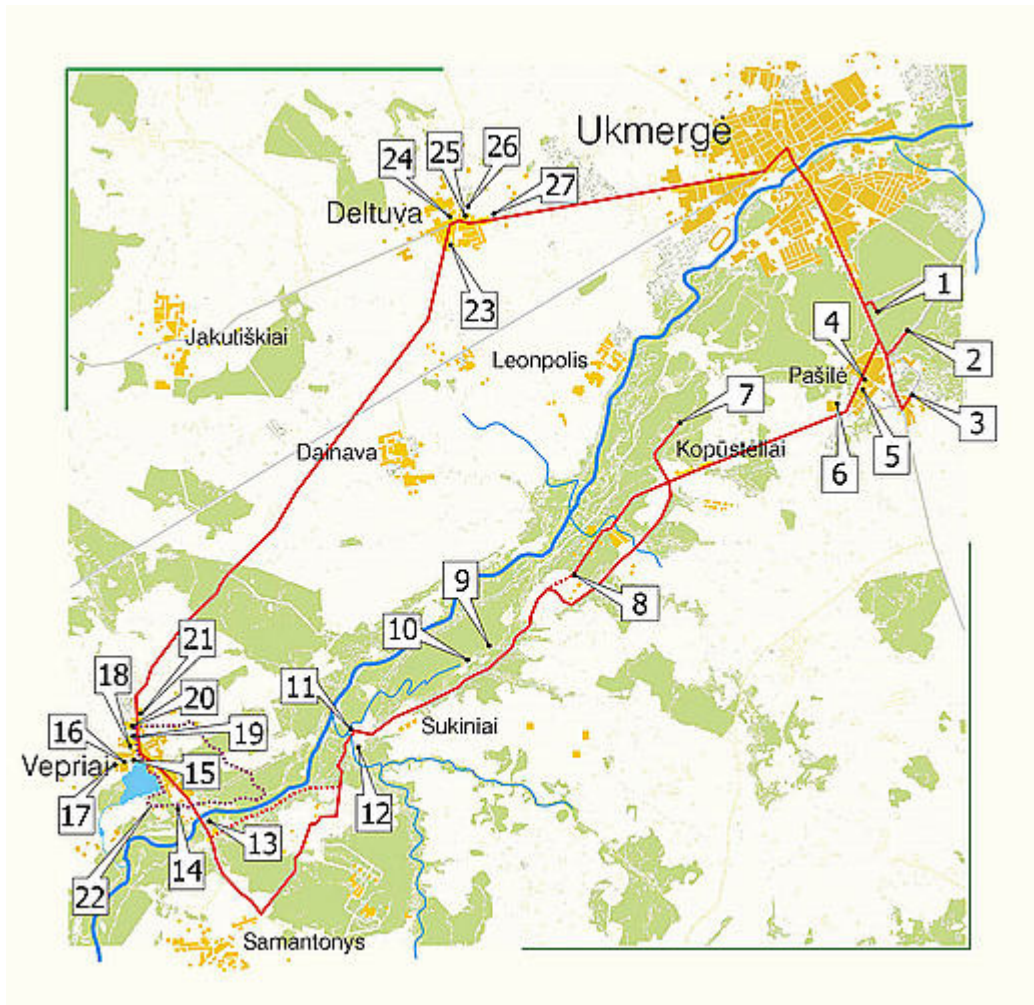
Ukmergės rajono savivaldybė. Ukmergės rajono žemėlapis

Ukmergės miesto žemėlapis “Ukmergė” su maitinimo įstaigomis

Lankstinukas „Deltuva. Ukmergės seniūnija“

Lankstinukas „Pabaiskas. Ukmergės rajonas“

Turistinis maršrutas: Ukmergė - Šventosios pakrantės - Vepriai - Deltuva - Ukmergė

1. Lietuvos partizanų laidojimo vieta 2. Žydų žudynių vieta Pašilėje 3. Vaitkuškio dvaro rūmų liekanos 4. Pašilės bažnyčia 5. koplytstulpis Pašilėje 6. Grafų S.K.Kosakovskio ir A.de Laval-Kosakovskos kapai 7. Buvusios sovietinės raketinės bazės dalis 8. Raketinės bazės teritorija 9.Šaltupio akmu 10.Akmuo Mokas 11. Žuvintės šaltinis 12. Sukinių piliakalnis 13. Juozapavos akmuo 14. Veprių turizmo sodyba 15. Veprių piliakalnis	16. Veprių dvaro parkas 17. Veprių dvaras 18. Veprių muziejus 19. Motelis "Geldutė" 20. Veprių bažnyčia 21. Koplytstulpis Baro konfederacijos įvykiams 22. Veprių kalvarijos 23.Deltuvos reformatų bažnyčios liekanos 24. Kavinė "Armona" Deltuvoje 25. Deltuvos Švč. Trejybės bažnyčia 26. Deltuvos senoji klebonija 27.Obeliskas deltuvos mūšiui atminti

Ukmergės rajono senovės gyvenamosios ir laidojimo vietos

- Vaisgėlišio pilkapynas (A1195),
- Tulpiakiemio kapinynas (A1198),
- Bierių kapinynas (A1201),
- Obelių senovės gyvenvietė (A1202),
- Pavydžių, Parijos pilkapynas (A1204),
- Kazlaučiznos pilkapynas, vad. Švedkapiais (A1205),
- Kadrėnų, Dukstynos pilkapynas, vad. Kapčiais (A1207),
- Zujų, Kadrėnų pilkapynas (A1210),
- Bliūdašilio pilkapynas, vad. Kapčiais (A1211),
- Daubariškių pilkapynas, vad. Kapčiais (A1213),
- Pašilės, Gursčių pilkapynas (A1214),
- Šilninkų pilkapynas (A1216).

**Lankstukas “Pivonijos seniūnija. Ukmergės rajonas”
Bierių senkapis, Obelių kapinynas, Bartkūnų piliakalnis**